Sir Thomas More's

Utopia: Latin text in electronic form

More, Thomas, Sir, Saint, (1478-1535)

Original data capture

Ladislaus J. Bolchazy, in collaboration with Gregory Gichan and Frederick Theobald

Converted to TEI form by Lou Burnard

Oxford Text Archive 2079

Freely available for purposes of academic research provided that the information in this header is retained with the file.

1995

Automatically recoded from OTA text no 344, a text of uncertain provenance but apparently that used for a concordance to the Utopia of St. Thomas More and a frequency word list by Ladislaus J. Bolchazy, in collaboration with Gregory Gichan and Frederick Theobald. Hildesheim-New York: Olms, 1978.

Internal evidence suggests that this text follows the Yale edition of the complete works of St. Thomas More (Complete works of St. Thomas More, volume 4: Utopia edited by Edward Surtz, S.J. and J.H. Hexter, New Haven, [Conn.]; London, Yale University Press, 1965, pp 46-109 and 110-247), but this has not been verified. Michael Day hypothesizes that this text could have entered the OTA via Waite's Project Libri. The introduction to the concordance states that the machine-readable text of the Utopia of St. Thomas More based on the Yale edition is available to scholars through the office of: Dr. Stephen V.F. Waite, Director, The American Philological Association's Repository of Greek and Latin Texts in Machine-Readable Form, at Dartmouth College, Hanover, New Hampshire 03755.

Written in 1516.
16th century Latin
Utopian literature England
16th century
21 Oct 1995 ed.
Lou Burnard. First version.

♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Sermonis quem Raphæl Hythlodæus uir eximius, de optimo reipublicæ statu habuit liber primus, per illustrem uirum Thomam Morum inclytæ Britanniarum urbis Londini et ciuem, et uicecomitem.

Quum non exigui momenti negocia quædam inuictissimus Angliæ Rex Henricus eius nominis octauus, omnibus egregii principis artibus ornatissimus, cum serenissimo Castellæ principe Carolo controuersa nuper habuisset, ad ea tractanda, componendaque, oratorem me legauit in Flandriam, comitem & collegam uiri incomparabilis Cuthberti Tunstalli, quem sacris scriniis nuper ingenti omnium gratulatione præfecit, de cuius sane laudibus nihil a me dicetur, non quod uerear ne parum synceræ fidei testis habenda sit amicitia, sed quod uirtus eius, ac doctrina maior est, quam ut a me prædicari possit, tum notior ubique atque illustrior, quam ut debeat, nisi uideri uelim solem lucerna, quod aiunt, ostendere.

Occurrerunt nobis Brugis (sic enim conuenerat) hi, quibus a principe negocium demandabatur, egregii uiri omnes.

In his præfectus Brugensis uir magnificus, princeps & caput erat, cæterum os & pectus Georgius Temsicius Cassiletanus Præpositus, non arte solum, uerumetiam natura facundus, ad hæc iureconsultissimus, tractandi uero negocii cum ingenio, tum assiduo rerum usu eximius artifex.

Ubi semel atque iterum congressi, quibusdam de rebus non satis consentiremus, illi in aliquot dies uale nobis dicto, Bruxellas profecti sunt, principis oraculum sciscitaturi.

Ego me interim (sic enim res ferebat) Antuerpiam confero.

Ibi dum uersor, sæpe me inter alios, sed quo non alius gratior, inuisit Petrus Ægidius Antuerpiæ natus, magna fide, & loco apud suos honesto, dignus honestissimo, quippe iuuenis haud scio doctiorne, an moratior.

Est enim optimus & literatissimus, ad hæc animo in omnes candido, in amicos uero tam propenso pectore, amore, fide, adfectu tam syncero, ut uix unum aut alterum usquam inuenias, quem illi sentias omnibus amicitiæ numeris esse conferendum.

Rara illi modestia, nemini longius abest fucus, nulli simplicitas inest prudentior, porro sermone tam lepidus, & tam innoxie facetus, ut patriæ desyderium, ac laris domestici, uxoris, & liberorum, quorum studio reuisendorum nimis quam anxie tenebar (iam tum enim plus quatuor mensibus abfueram domo) magna ex parte mihi dulcissima consuetudine sua, & mellitissima confabulatione leuauerit.

Hunc quum die quadam in templo diuæ Mariæ, quod & opere pulcherrimum, & populo celeberrimum est, rei diuinæ interfuissem, atque peracto sacro, pararem inde in hospitium redire, forte colloquentem uideo cum hospite quodam, uergentis ad senium ætatis, uultu adusto, promissa barba, penula neglectim ab humero dependente, qui mihi ex uultu atque habitu nauclerus esse uidebatur.

At Petrus ubi me conspexit, adit ac salutat.

Respondere conantem seducit paululum, & uides inquit hunc! (simul designabat eum cum quo loquentem uideram) eum inquit iam hinc ad te recta parabam ducere.

Uenisset inquam pergratus mihi tua causa.

Imo, inquit ille, si nosses hominem, sua.

Nam nemo uiuit hodie mortalium omnium, qui tantam tibi hominum, terrarumque incognitarum narrare possit historiam.

Quarum rerum audiendarum scio auidissimum esse te.

Ergo inquam non pessime coniectaui.

Nam primo aspectu protinus sensi hominem esse nauclerum.

Atqui inquit aberrasti longissime; nauigauit quidem non ut Palinurus, sed ut Ulysses; imo uelut Nempe Plato.

Raphæl iste, sic enim uocatur gentilicio nomine Hythlodæus, & latinæ linguæ non indoctus, & græcæ doctissimus (cuius ideo studiosior quam Romanæ fuit, quoniam totum se addixerat philosophiæ; qua in re nihil quod alicuius momenti sit, præter Senecæ quædam, ac Ciceronis extare latine cognouit) relicto fratribus patrimonio, quod ei domi fuerat (est enim Lusitanus) orbis terrarum contemplandi studio Americo Uespucio se adiunxit, atque in tribus posterioribus illarum quatuor nauigationum quæ passim iam leguntur, perpetuus eius comes fuit, nisi quod in ultima cum eo non rediit.

Curauit enim atque adeo extorsit ab Americo, ut ipse in his xxiiii esset qui ad fines postremæ nauigationis in Castello relinquebantur.

Itaque relictus est, uti obtemperaretur animo eius, peregrinationis magis quam sepulchri curioso.

Quippe cui hæc assidue sunt in ore, Cælo tegitur qui non habet urnam, & Undique ad superos tantundem esse uiæ.

Quæ mens eius, nisi deus ei propitius adfuisset, nimio fuerat illi constatura.

Cæterum postquam digresso Uespucio multas regiones cum quinque Castellanorum comitibus emensus est, mirabili tandem fortuna Taprobanen delatus, inde peruenit in Caliquit, ubi repertis commode Lusitanorum nauibus, in patriam denique præter spem reuehitur.

Hæc ubi narrauit Petrus, actis ei gratiis quod tam officiosus in me fuisset, ut cuius uiri colloquium mihi gratum speraret, eius uti sermone fruerer, tantam rationem habuisset, ad Raphælem me conuerto, tum ubi nos mutuo salutassemus, atque illa communia dixissemus, quæ dici in primo hospitum congressu solent, inde domum meam digredimur, ibique in horto considentes in scamno cespitibus herbeis constrato, confabulamur.

Narrauit ergo nobis, quo pacto posteaquam Uespucius abierat, ipse, sociique eius, qui in Castello remanserant, conueniendo atque blandiendo coeperint se paulatim eius terræ gentibus insinuare, iamque non innoxie modo apud eas, sed etiam familiariter uersari, tum principi cuidam (cuius & patria mihi, & nomen excidit) grati, charique esse.

Eius liberalitate narrabat commeatum, atque uiaticum ipsi & quinque eius comitibus affatim fuisse suppeditatum, cum itineris (quod per aquam ratibus, per terram curru peragebant) fidelissimo duce, qui eos ad alios principes, quos diligenter commendati petebant, adduceret.

Nam post multorum itinera dierum, oppida atque urbes aiebat reperisse se, ac non pessime institutas magna populorum frequentia respublicas.

Nempe sub æquatoris linea tum hinc atque inde ab utroque latere quantum fere spatii solis orbita complectitur, uastas obiacere solitudines perpetuo feruore torridas.

Squalor undique & tristis rerum facies horrida atque inculta omnia feris habitata, serpentibusque, aut denique hominibus, neque minus efferis quam sint beluæ, neque minus noxiis.

Cæterum ubi longius euectus sis, paulatim omnia mansuescere.

Cælum minus asperum, solum uirore blandum, mitiora animantium ingenia, tandem aperiri populos, urbes, oppida, in his assidua non inter se modo, ac finitimos, sed procul etiam dissitas gentes, terra marique commercia.

Inde sibi natam facultatem multas ultro citroque terras inuisendi, quod nulla nauis ad iter quodlibet instruebatur, in quam non ille, comitesque eius libentissime admittebantur.

Naues quas primis regionibus conspexerunt, carina plana fuisse narrabat.

Uela consutis papyris aut uiminibus intendebantur, alibi coriacea.

Post uero acuminatas carinas canabea uela reppererunt.

Omnia denique nostris similia.

Nautæ maris ac cæli non imperiti.

Sed miram se narrabat inisse gratiam, tradito magnetis usu, cuius antea penitus erant ignari.

Ideoque timide pelago consueuisse sese, neque alias temere, quam æstate credere.

Nunc uero eius fiducia lapidis contemnunt hyemem, securi magis, quam tuti, ut periculum sit, ne quæ res magno eis bono futura putabatur, eadem per imprudentiam magnorum causa malorum fiat.

Quid quoque in loco se uidisse narrauit, & longum fuerit explicare, neque huius est operis institutum, & alio fortasse loco dicetur a nobis, præsertim quicquid ex usu fuerit non ignorari, qualia sunt in primis ea, quæ apud populos usquam ciuiliter conuiuentes animaduertit, recte prudenterque prouisa.

His enim de rebus & nos auidissime rogabamus, & ille libentissime disserebat, omissa interim inquisitione monstrorum, quibus nihil est minus nouum.

Nam Scyllas & Celenos rapaces, & Lestrigonas populiuoros, atque eiuscemodi immania portenta, nusquam fere non inuenias, at sane ac sapienter institutos ciues haud reperias ubilibet.

Cæterum ut multa apud nouos illos populos adnotauit perperam consulta, sic haud pauca recensuit, unde possint exempla sumi corrigendis harum urbium, nationum, gentium, ac regnorum erroribus idonea, alio, ut dixi, loco a me commemoranda.

Nunc ea tantum referre animus est, quæ de moribus atque institutis narrabat Utopiensium, præmisso tamen eo sermone, quo uelut tractu quodam ad eius mentionem reipublicæ deuentum est.

Nam quum Raphæl prudentissime recensuisset, alia hic, alia illic errata, utrobique certe plurima, tum quæ apud nos, quæue item sunt apud illos cauta sapientius, quum uniuscuiusque populi mores atque instituta sic teneret, tanquam in quemcunque locum diuertisset, totam ibi uitam uixisse uideretur, admiratus hominem Miror Petrus, profecto mi Raphæl, inquit, cur te regi cuipiam non adiungas, quorum neminem esse satis scio, cui tu non sis futurus uehementer gratus, utpote quem hac doctrina, atque hac locorum hominumque peritia non oblectare solum, sed exemplis quoque instruere, atque adiuuare consilio sis idoneus, simul hoc pacto & tuis rebus egregie consulueris, & tuorum omnium commodis magno esse adiumento possis.

Quod ad meos attinet, inquit ille, non ualde commoueor, nempe in quos mediocriter opinor me officii mei partes impleuisse.

Nam quibus rebus alii non nisi senes & ægri cedunt, imo tum quoque ægre cedunt, quum amplius retinere non possunt, eas res ego non sanus modo ac uegetus, sed iuuenis quoque cognatis, amicisque dispartiui, quos debere puto hac mea esse benignitate

contentos, neque id exigere atque expectare præterea, ut memet eorum causa regibus in seruitium dedam.

Bona uerba inquit Petrus, mihi uisum est non ut seruias regibus, sed ut inseruias.

Hoc est inquit ille, una syllaba plusquam seruias.

At ego sic censeo inquit Petrus, quoquo tu nomine rem appelles, eam tamen ipsam esse uiam, qua non aliis modo & priuatim, & publice possis conducere, sed tuam quoque ipsius conditionem reddere feliciorem.

Felicioremne inquit Raphæl, ea uia facerem, a qua abhorret animus! Atqui nunc sic uiuo ut uolo, quod ego certe suspicor paucissimis purpuratorum contingere.

Quin satis est eorum, qui potentum amicitias ambiunt, ne magnam putes iacturam fieri, si me atque uno aut altero mei similibus sint carituri.

Tum ego, perspicuum est inquam te mi Raphæl, neque opum esse, neque potentiæ cupidum, atque ego profecto huius tuæ mentis hominem non minus ueneror ac suspicio, quam eorum quemuis, qui maxime rerum sunt potentes.

Cæterum uideberis plane rem te atque isthoc animo tuo tam generoso, tam uere philosopho dignam facturus, si te ita compares, ut uel cum aliquo priuatim incommodo ingenium tuum atque industriam, publicis rebus accommodes, quod nunquam tanto cum fructu queas, quanto si a consiliis fueris magno alicui principi, eique (quod te facturum certe scio) recta atque honesta persuaseris.

Nempe a principe bonorum, malorumque omnium torrens in totum populum, uelut a perenni quodam fonte promanat.

In te uero tam absoluta doctrina est, ut uel citra magnum rerum usum, porro tanta rerum peritia, ut sine ulla doctrina, egregium consiliarium cuiuis regum sis præstaturus.

Bis erras, inquit ille, mi More, primum in me, deinde in re ipsa.

Nam neque mihi ea est facultas, quam tu tribuis, & si maxime esset, tamen quum ocio meo negocium facesserem, publicam rem nihil promoueam.

Primum enim principes ipsi plerique omnes militaribus studiis (quorum ego neque peritiam habeo, neque desydero) libentius occupantur, quam bonis pacis artibus, maiusque multo studium est, quibus modis per fas ac nefas noua sibi regna pariant, quam uti parta bene administrent.

Præterea quicunque regibus a consilio sunt, eorum nemo est, qui non aut uere tantum sapit, ut non egeat, aut tantum sibi sapere uidetur, ut non libeat alterius probare consilium, nisi quod absurdissimis quibusque dictis assentiuntur & supparasitantur eorum, quos ut maxime apud principem gratiæ, student assentatione demereri sibi.

Et certe sic est natura comparatum, ut sua cuique inuenta blandiantur.

Sic & coruo suus arridet pullus, & suus simiæ catulus placet.

Quod si quis in illo coetu uel alienis inuidentium, uel præferentium sua, aliquid afferat, quod aut aliis temporibus factum legit, aut aliis fieri locis uidit, ibi qui audiunt, perinde agunt, ac si tota sapientiæ suæ periclitaretur opinio, & post illa pro stultis plane sint habendi, nisi aliquid sufficiant inuenire, quod in aliorum inuentis uertant uitio.

Si cætera destituant, tum huc confugiunt, hæc nostris, inquiunt, placuere maioribus, quorum prudentiam utinam nos æquaremus, itaque hoc dicto ueluti egregie perorata re considunt.

Tanquam magnum sit periculum, si quis ulla in re deprehendatur maioribus suis sapientior.

A quibus tamen, ut quicque optime consultum est, ita æquissimo animo ualere sinimus.

At si qua de re potuit consuli prudentius, eam protinus ansam cupide arreptam mordicus retinemus.

Itaque in hæc superba, absurda, ac morosa iudicia, cum sæpe alibi, tum semel in Anglia quoque incidi.

Obsecro inquam, fuisti apud nos! Fui inquit, atque aliquot menses ibi sum uersatus, non multo post eam cladem, qua Anglorum occidentalium ciuile aduersus regem bellum miseranda ipsorum strage compressum est.

Interea multum debui reuerendissimo patri Ioanni Mortono Cantuariensi Archiepiscopo & Cardinali, ac tum quoque Angliæ Cancellario, uiro mi Petre (nam Moro cognita sum narraturus) non autoritate magis, quam prudentia ac uirtute uenerabili.

Etenim statura ei mediocris erat, nec ætati, quamquam seræ cedens.

Uultus quem reuereare, non horreas.

In congressu non difficilis.

Serius tamen & grauis.

Libido erat asperius interdum compellando supplicantes experiri, sed sine noxa, quid ingenii, quam animi præsentiam quisque præ se ferret, qua uelut cognata sibi uirtute, modo abesset impudentia delectabatur, & ut idoneam ad res gerendas amplectebatur, sermo politus & efficax, iuris magna peritia, ingenium incomparabile, memoria ad prodigium usque excellens.

Hæc enim natura egregia, discendo atque exercendo prouexit.

Huius consiliis rex plurimum fidere, multum Respublica niti (cum ego aderam) uidebatur.

Quippe qui ab prima fere iuuenta protinus a schola coniectus in aulam, maximis in negociis per omnem uersatus ætatem, ac uariis fortunæ æstibus assidue iactatus prudentiam rerum (quæ sic recepta non facile elabitur) multis, magnisque cum periculis didicerat.

Forte fortuna quum die quodam in eius mensa essem, laicus quidam legum uestratium peritus aderat, is nescio unde nactus occasionem, coepit accurate laudare, rigidam illam iustitiam, quæ tum illic exercebatur in fures, quos passim narrabat nonnunquam suspendi uiginti in una cruce, atque eo uehementius dicebat se mirari, cum tam pauci elaberentur supplicio, quo malo fato fieret, uti tam multi tamen ubique grassarentur.

Tum ego, ausus enim sum libere apud Cardinalem loqui; nihil mireris inquam.

Nam hæc punitio furum & supra iustum est, & non ex usu publico.

Est enim ad uindicanda furta nimis atrox, nec tamen ad refrenanda sufficiens.

Quippe neque furtum simplex tam ingens facinus est, ut capite debeat plecti, neque ulla poena est tanta, ut ab latrociniis cohibeat eos, qui nullam aliam artem quærendi uictus habent.

Itaque hac in re non uos modo, sed bona pars huius orbis imitari uidetur malos præceptores, qui discipulos uerberant libentius quam docent.

Decernuntur enim furanti grauia atque horrenda supplicia, cum potius multo fuerit prouidendum, uti aliquis esset prouentus uitæ, ne cuiquam tam dira sit furandi primum, dehinc pereundi necessitas.

Est inquit ille, satis hoc prouisum; sunt artes mechanicæ, est agricolatio, ex his tueri uitam liceat, ni sponte mali esse mallent.

At non sic euades inquam.

Nam primum omittamus eos, qui sæpe uel ab externis bellis, uel ciuilibus mutili redeunt domum, ut nuper apud uos e Cornubiensi prælio, & non ita pridem e Gallico, qui uel Reipublicæ impendunt membra, uel regi, quos neque pristinas artes exercere debilitas patitur, neque ætas nouam discere.

Hos inquam omittamus, quando bella per intermissas uices commeant.

Ea contemplemur, quæ nullo die non accidunt.

Tantus est ergo nobilium numerus, qui non ipsi modo degant ociosi tanquam fuci laboribus aliorum, quos puta suorum prædiorum colonos augendis reditibus ad uiuum usque radunt.

Nam eam solam frugalitatem nouere, homines alioquin ad mendicitatem usque prodigi; uerum immensam quoque ociosorum stipatorum turbam circumferunt, qui nullam unquam quærendi uictus artem didicere.

Hi simul atque herus obierit, aut ipsi ægrotauerint, eiiciuntur ilico.

Nam & ociosos libentius quam ægrotos alunt, & sæpe morientis heres non protinus alendæ sufficit paternæ familiæ.

Interim illi esuriunt strennue, nisi strennue latrocinentur.

Nam quid faciant! Siquidem ubi errando paululum uestes ac ualetudinem attriuere, morbo iam squalidos, atque obsitos pannis, neque generosi dignantur accipere,

neque audent rustici; non ignari eum qui molliter educatus in ocio ac deliciis, solitus sit accinctus acinace ac cetra, totam uiciniam uultu nebulonico despicere & contemnere omnes præ se, haudquaquam idoneum fore, qui cum ligone ac marra, maligna mercede ac uictu parco, fideliter inseruiat pauperi.

Ad hæc ille, atqui nobis inquit, hoc hominum genus in primis fouendum est.

In his enim, utpote hominibus animi magis excelsi ac generosioris, quam sunt opifices aut agricolæ, consistunt uires ac robur exercitus, si quando sit confligendum bello.

Profecto inquam ego, eadem opera dicas licet, belli gratia fouendos esse fures, quibus haud dubie nunquam carebitis, dum habebitis hos.

Quin neque latrones sunt instrennui milites, neque milites ignauissimi latronum, adeo inter has artes belle conuenit.

At hoc uitium tamen frequens est uobis, non proprium.

Est enim omnium fere gentium commune.

Nam Gallias infestat alia præterea pestis pestilentior, Tota patria stipendiariis, in pace quoque (si illa pax est) oppleta atque obsessa militibus, eadem persuasione inductis, qua uos ociosos hic ministros alendos esse censuistis.

Nempe quod Morosophis uisum est, in eo sitam esse publicam salutem, si in promptu semper adsit ualidum, firmumque præsidium, maxime ueteranorum.

Neque enim confidunt inexercitatis quicquam, ut uel ideo quærendum eis bellum sit, ne imperitos habeant milites, & homines iugulandi gratis, ne (ut habet facete Salustius) manus aut animus incipiat per ocium torpescere.

At quam sit perniciosum huiusmodi beluas alere, & Gallia suo malo didicit, & Romanorum, Carthaginensium, ac Syrorum, tum multarum gentium exempla declarant, quorum omnium non imperium modo, sed agros quoque, atque adeo urbes ipsas parati ipsorum exercitus aliis atque aliis occasionibus euerterunt.

Quam uero non magnopere necessarium, uel hinc elucescit, quod ne Galli quidem milites armis ab unguiculis exercitatissimi cum euocatis comparati uestris, admodum sæpe gloriantur superiores sese discessisse, ut ne quid dicam amplius, ne præsentibus uidear adblandiri uobis.

Sed nec uestri illi uel opifices urbici, uel rudes atque agrestes agricolæ ociosos generosorum stipatores creduntur ualde pertimescere, nisi aut hi quibus ad uires atque audaciam corpus contigit ineptius, aut quorum animi uis inopia rei familiaris infringitur, adeo periculum nullum est, ne quorum ualida & robusta corpora (neque enim nisi selectos dignantur generosi corrumpere) nunc uel elanguescunt ocio, uel negociis prope muliebribus emolliuntur, iidem bonis artibus instructi ad uitam, & uirilibus exercitati laboribus effoeminentur.

Certe utcunque sese hæc habet res, illud mihi nequaquam uidetur publicæ rei conducere, in euentum belli, quod nunquam habetis, nisi quum uultis, infinitam eius

generis turbam alere, quod infestat pacem, cuius tanto maior haberi ratio, quam belli debeat.

Neque hæc tamen sola est furandi necessitas.

Est alia magis quantum credo, peculiaris uobis.

Quænam est ea! inquit Oues Cardinalis. Inquam uestræ, quæ tam mites esse, tamque exiguo solent ali, nunc (uti fertur) tam edaces atque indomitæ esse coeperunt, ut homines deuorent ipsos, agros, domos, oppida uastent ac depopulentur.

Nempe quibuscunque regni partibus nascitur lana tenuior, atque ideo preciosior, ibi nobiles & generosi, atque adeo Abbates aliquot sancti uiri, non his contenti reditibus, fructibusque annuis, qui maioribus suis solebant ex prædiis crescere, nec habentes satis, quod ociose ac laute uiuentes, nihil in publicum prosint, nisi etiam obsint, aruo nihil relinquunt, onmia claudunt pascuis, demoliuntur domos, diruunt oppida, templo duntaxat stabulandis ouibus relicto, & tanquam parum soli perderent apud uos ferarum saltus, ac uiuaria, illi boni uiri habitationes omnes, & quicquid usquam est culti, uertunt in solitudinem.

Ergo ut unus helluo inexplebilis ac dira pestis patriæ, continuatis agris, aliquot millia iugerum uno circumdet septo, eiiciuntur coloni.

Quidam suis etiam aut circumscripti fraude, aut ui oppressi exuuntur, aut fatigati iniuriis, adiguntur ad uenditionem.

Itaque quoquo pacto emigrant miseri, uiri, mulieres, mariti, uxores, orbi, uiduæ, parentes cum paruis liberis, & numerosa magis quam diuite familia, ut multis opus habet manibus res rustica, emigrant inquam e notis atque assuetis laribus, nec inueniunt quo se recipiant, supellectilem omnem haud magno uendibilem, etiam si manere possit emptorem, quum extrudi necesse est, minimo uenundant.

Id quum breui errando insumpserint, quid restat aliud denique, quam uti furentur, & pendeant iuste scilicet, aut uagentur atque mendicent.

Quanquam tum quoque uelut errones coniiciuntur in carcerem, quod ociosi obambulent, quorum operam nemo est qui conducat, quum illi cupidissime offerant.

Nam rusticæ rei cui assueuerunt nihil est quod agatur, ubi nihil seritur.

Siquidem unus opilio atque bubulcus sufficit ei terræ depascendæ pecoribus, in cuius cultum, ut sementi faciendæ sufficeret, multæ poscebantur manus.

Atque hac ratione fit, ut multis in locis annona multo sit carior.

Quin lanarum quoque adeo increuit precium, ut a tenuioribus, qui pannos inde solent apud uos conficere, prorsus emi non possint, atque ea ratione plures ab opere ablegantur in ocium.

Nam post aucta pascua infinitam ouium uim absumpsit tabes, uelut eorum cupiditatem ulciscente deo immissa in oues lue, quam in ipsorum capita contortam esse fuerat iustius.

Quod si maxime increscat ouium numerus, precio nihil decrescit tamen.

Quod earum, si monopolium appellari non potest quod non unus uendit, certe oligopolium est, Reciderunt enim fere in manus paucorum, eorundemque diuitum, quos nulla necessitas urget ante uendendi quam libet, nec ante libet quam liceat quanti libet.

Iam cætera quoque pecorum genera, ut æque cara sint, eadem ratio est, atque hoc etiam amplius, quod dirutis uillis, atque imminuta re rustica non sint qui foeturam curent.

Neque enim diuites illi, ut ouium, sic etiam armentorum foetus educant; sed aliunde macra empta uili, posteaquam suis pascuis pinguerint, magno reuendunt.

Ideoque, sicuti reor, nondum sentitur totum huius rei incommodum.

Nempe adhuc his modo locis reddunt cara, ubi uendunt.

Cæterum ubi aliquandiu celerius extulerint illinc, quam nasci possint, tum demum ibi quoque paulatim decrescente copia, ubi coemuntur, necesse est hic insigni laboretur inopia.

Ita qua re uel maxime felix hæc uestra uidebatur insula, iam ipsam paucorum improba cupiditas uertit in perniciem.

Nam hæc annonæ caritas in causa est, cur quisque quam possit plurimos e familia dimittat, quo quæso nisi mendicatum, aut quod generosis animis persuadeas facilius latrocinatum! Quid quod ad miseram hanc egestatem, atque inopiam adiungitur, importuna luxuries.

Nam & ministris nobilium, & opificibus, & ipsis propemodum rusticis, & omnibus denique ordinibus, multum est insolentis apparatus in uestibus, nimius in uictu luxus.

Iam ganea, lustra, lupanar, & aliud lupanar tabernæ, uinariæ, ceruisiariæ, postremo tot improbi ludi, alea, charta, fritillus, pila, sphæra, discus, an non hæc celeriter exhausta pecunia, recta suos mystas mittunt aliquo latrocinatum! Has perniciosas pestes eiicite, statuite, ut uillas atque oppida rustica, aut hi restituant qui diruere, aut ea cedant reposituris, atque ædificare uolentibus.

Refrenate coemptiones istas diuitum, ac uelut monopolii exercendi licentiam.

Pauciores alantur ocio, reddatur agricolatio, lanificium instauretur, ut sit honestum negocium, quo se utiliter exerceat ociosa ista turba, uel quos hactenus inopia fures fecit, uel qui nunc errones aut ociosi sunt ministri, fures nimirum utrique futuri.

Certe nisi his malis medemini, frustra iactetis exercitam in uindicanda furta iustitiam, nempe speciosam magis, quam aut iustam aut utilem.

Siquidem quum pessime sinitis educari, & mores paulatim ab teneris annis corrumpi, puniendos uidelicet, tum demum quum ea flagitia uiri designent, quorum spem de se perpetuam a pueritia usquam præbuerant, quid aliud quæso quam facitis fures, & iidem plectitis! Iam me hæc loquente iuris ille consultus interim se ad dicendum composuerat, ac statuerat secum modo illo solenni disputantium uti, qui diligentius repetunt quam respondent, adeo bonam partem laudis ponunt in memoria.

Belle, inquit, dixisti profecto, quum sis uidelicet hospes, qui magis audire his de rebus aliquid potueris, quam exacte quicquam cognoscere, id quod ego paucis efficiam perspicuum.

Nam primum ordine recensebo quæ tu dixisti.

Deinde ostendam quibus in rebus imposuit tibi nostrarum rerum ignoratio, postremo rationes tuas omnes diluam atque dissoluam.

Igitur ut a primo quod sum pollicitus exordiar, quatuor mihi uisus es; Tace inquit Cardinalis; nam haud responsurus paucis uideris qui sic incipias.

Quamobrem leuabimus in præsenti te hac respondendi molestia, seruaturi tamen integrum id munus tibi in proximum congressum uestrum, quem (nisi quid impediat, aut te, aut Raphælem hunc) crastinus dies uelim referat.

Sed interim abs te mi Raphæl perquam libenter audierim, quare tu furtum putes ultimo supplicio non puniendum quamue aliam poenam ipse statuas, quæ magis conducat in publicum.

Nam tolerandum ne tu quidem sentis.

At si nunc per mortem quoque, tamen in furtum ruitur, proposita semel uitæ securitate, quæ uis, quis metus posset absterrere maleficos; qui mitigatione supplicii, uelut præmio quodam ad maleficium se inuitatos interpretarentur! Omnino mihi uidetur inquam pater benignissime homini uitam eripi propter ereptam pecuniam prorsus iniquum esse.

Siquidem cum humana uita ne omnibus quidem fortunæ possessionibus paria fieri posse arbitror.

Quod si læsam iustitiam, si leges uiolatas, hac rependi poena dicant, haud pecuniam; quid ni merito summum illud ius, summa uocetur iniuria! Nam neque legum probanda sunt tam Manliana imperia, ut sicubi in leuissimis parum obtemperetur, illico stringant gladium; neque tam Stoica scita, ut omnia peccata adeo existiment paria, uti nihil iudicent interesse, occidatne aliquis hominem, an nummum ei surripiat, inter quæ (si quicquam æquitas ualet) nihil omnino simile aut affine.

Deus uetuit occidi quenquam, & nos tam facile occidimus ob ademptam pecuniolam! Quod si quis interpretetur, illo dei iussu interdictam necis potestatem, nisi quatenus humana lex declaret occidendum, quid obstat quo minus homines eodem modo constituant inter se, quatenus stuprum admittendum sit, adulterandum, peierandum! Siquidem quum deus non alienæ modo, uerum etiam suæ cuique mortis ius ademerit, si hominum inter se consensus de mutua cede, certis placitis consentientium, adeo debet ualere, ut illius præcepti uinculis eximat suos satellites, qui sine ullo exemplo dei, eos interemerint, quos humana sanctio iussit occidi; an non hoc pacto præceptum illud dei tantum iuris est habiturum, quantum humana iura permiserint! ac fiet nimirum ut ad eundem modum omnibus in rebus statuant homines, quatenus diuina mandata conueniat obseruari.

Denique lex Mosaica, quanquam inclemens & aspera; nempe in seruos, & quidem obstinatos lata, tamen pecunia furtum haud morte mulctauit.

Ne putemus deum in noua lege clementiæ; qua pater imperat filiis maiorem indulsisse nobis inuicem sæuiendi licentiam.

Hæc sunt cur non licere putem.

Quam uero sit absurdum, atque etiam perniciosum reipublicæ furem, atque homicidam ex æquo puniri, nemo est, opinor, qui nesciat.

Nempe quum latro conspiciat non minus imminere discriminis duntaxat furti damnato, quam si præterea conuincatur homicidii, hac una cogitatione impellitur in cædem eius, quem alioqui fuerat tantum spoliaturus.

Quippe præterquam quod deprehenso nihil sit plus periculi, est etiam in cæde securitas maior, & maior cælandi spes sublato facinoris indice.

Itaque dum fures nimis atrociter studemus perterrefacere, in bonorum incitamus perniciem.

Iam quod quæri solet; quæ punitio possit esset commodior; hoc meo iudicio haud paulo facilius est repertu; quam quæ possit esse deterior.

Cur enim dubitemus eam uiam utilem esse castigandis sceleribus; quam scimus olim tam diu placuisse Romanis administrandæ reipublicæ peritissimis! Nempe hi magnorum facinorum conuictos in lapidicinas, atque fodienda metalla damnabant, perpetuis adseruandos uinculis.

Quanquam ego quod ad hanc rem attinet, nullius institutum gentis magis probo, quam id quod interea dum peregrinabar, in Perside obseruatum apud uulgo dictos Polyleritas adnotaui, populum neque exiguum, neque imprudenter institutum, & nisi quod tributum quotannis Persarum pendit regi; cætera liberum ac suis permissum legibus.

Cæterum quoniam longe ab mari, montibus fere circumdati, & suæ terræ nulla in re maligne contenti fructibus, neque adeunt alios sæpe, neque adeuntur.

Tamen ex uetusto more gentis, neque fines prorogare student, & quos habent ab omni facile iniuria, & montes tuentur, & pensio quam rerum potienti persoluunt, immunes prorsus ab militia, haud perinde splendide, atque commode, felicesque magis quam nobiles, aut clari degunt.

Quippe ne nomine quidem opinor præterquam conterminis admodum, satis noti.

Ergo apud hos furti qui peraguntur, quod sustulere domino reddunt, non, quod alibi fieri solet, principi; utpote cui tantum iuris esse censent in rem furtiuam quantum ipsi furi; Sin res perierit, precio ex bonis furum confecto ac persoluto tum reliquo uxoribus eorum atque liberis integro, ipsi damnantur in opera, ac nisi atrociter commissum furtum est, neque clauduntur ergastulo, neque gestant compedes, sed liberi, ac soluti in publicis occupantur operibus.

Detrectantes ac languidius gerentes sese; non tam uinculis cohercent quam excitant uerberibus, strennuam nauantes operam, absunt a contumeliis, noctu tantum nominatim censiti cubiculis includuntur.

Præter assiduum laborem nihil incommodi est in uita.

Aluntur enim haud duriter qui publicæ rei seruiunt, e publico.

Alibi aliter.

Siquidem alicubi quod impenditur in eos ex eleemosyna colligitur, atque ea uia quamquam incerta; tamen ut est ille populus misericors nulla reperitur uberior.

Alibi reditus quidam publici ad id destinantur.

Est ubi certum in eos usus tributum uiritim conferunt.

Quin aliquot in locis nullum publicum opus faciunt, sed ut priuatus quisque eget mercenariis, ita illorum cuiuspiam in eum diem operam, stata mercede conducit apud forum, paulo minoris quam quanti liberam fuerat conducturus; præterea fas est seruilem ignauiam flagris corripere.

Sic fit uti nunquam opere careant; & præter uictum aliquid quoque die ab singulis publico inferatur ærario.

Uno quodam colore uestiuntur & omnes & soli, capillo non abraso uerum paulo supra auriculas attonso, e quarum altera paululum præscinditur.

Cibum cuique ab amicis dari, potumque ac sui coloris uestem, licet; pecuniam datam esse danti pariter, atque accipienti capitale, neque minus periculosum etiam homini libero quacunque de causa nummum a damnato recepisse, & seruos item (sic enim damnatos uocant) arma contingere.

Suos quæque regio propria distinguit nota, quam abiecisse capitale est, ut uel extra suos conspici fines, uel cum alterius regionis seruo quicquam esse collocutum.

At neque tutior fugæ meditatio quam ipsa est fuga.

Quin conscium talis fuisse consilii in seruo nex est; in libero seruitus.

Contra indici præmia decreta sunt; libero pecunia, seruo libertas.

Utrique uero uenia atque impunitas conscientiæ, ne quando persequi malum consilium quam poenitere sit tutius.

Huius rei hæc lex atque hic ordo est, quem dixi.

Qui quantum habeat humanitatis & commodi, facile patet.

Quando sic irascitur, ut uitia perimat seruatis hominibus, atque ita tractatis, ut bonos esse necesse sit.

& quantum ante damni dederunt, tantum reliqua uita resartiant.

Porro ne ad pristinos relabantur mores, adeo nullus est metus, ut uiatores quoque quibus iter aliquo institutum est, non aliis uiæ ducibus sese tutioreis arbitrentur, quam seruis illis ad quamque regionem subinde commutatis.

Nempe ad perpetrandum latrocinium nihil habent usquam non importunum; manus inermes; pecunia tantum sceleris index; deprehenso parata uindicta; neque spes ulla prorsus fugiendi quoquam.

Quo enim pacto falleret ac tegeret fugam; homo nulla uestium parte populo similis; nisi abeat nudus! quin sic quoque fugientem proderet auricula.

At ne inito saltem consilio coniurent in rempublicam id demum scilicet periculum est.

Quasi in tantam uenire spem ulla possit uicinia non tentatis ac sollicitatis ante multarum regionum seruitiis.

Quæ tantum absunt a facultate conspirandi; ut ne conuenire quidem; & colloqui aut salutare se mutuo liceat; ut credantur interim id consilium intrepide credituri suis; quod reticentibus periculosum, prodentibus maximo esse bono sciant.

Quum contra nemo sit prorsus exspes, obediendo ac perferendo, bonamque de se prebendo spem, emendatioris in posterum uitæ, posse his modis fieri, ut libertatem aliquando recuperet.

Quippe nullo non anno restitutis aliquot commendatione patientiæ.

Hæc quum dixissem atque adiecissem nihil mihi uideri causæ, quare non hic modus haberi uel in Anglia possit, multo maiore cum fructu, quam illa iustitia, quam iuris ille peritus tantopere laudauerat, Sub hæc ille, nempe iureconsultus, Nunquam inquit istud sic stabiliri queat in Anglia, ut non in summum discrimen adducat rempublicam & simul hæc dicens, commouit caput, ac distorsit labrum, atque ita conticuit.

Et omnes qui aderant, pedibus in eius ibant sententiam.

Tum Cardinalis non est, inquit, procliue diuinare, commodene an secus res cessura sit, nullo prorsus facto periculo.

Uerum si pronuntiata mortis sententia, differri executionem iubeat princeps, atque hunc experiatur morem, cohibitis asylorum priuilegiis.

Tum uero si res comprobetur euentu esse utilis, rectum fuerit eam stabiliri.

Alioqui tunc quoque afficere supplicio eos, qui sunt ante damnati, neque minus e republica fuerit, neque magis iniustum, quam si nunc idem fieret, nec ullum interea nasci ex ea re potest periculum.

Quin mihi certe uidentur errones quoque ad eundem posse modum non pessime tractari, in quos hactenus tam multis æditis legibus, nihil promouimus tamen.

Hæc ubi dixit Cardinalis, quæ me narrante contempserant omnes, eadem nemo non certatim laudibus est prosequutus, maxime tamen illud de erronibus, quoniam hoc ab ipso adiectum est.

Nescio an quæ sunt secuta silere prestiterit.

Erant enim redicula, sed narrabo tamen.

Nam non erant mala, & aliquid ad hanc rem pertinebant.

Adstabat forte parasitus quidam, qui uideri uolebat imitari morionem, sed ita simulabat, ut propior uero esset, tam frigidis dictis captans risum, ut ipse sæpius, quam dicta sua rideretur.

Excidebant homini tamen interdum quædam, adeo non absurda, ut fidem adagio facerent, crebro iactu iaci aliquando Is Uenerem. Ergo, dicente quodam e conuiuis; Iam meo sermone bene prouisum esse furibus, atque a Cardinale etiam cautum de erronibus, restare nunc uti his præterea consuleretur publicitus, quos ad egestatem morbus aut senectus impulisset, atque ad labores unde uiui possit, reddidisset impotes.

Sine, inquit, me.

Nam ego & hoc recte ut fiat uidero.

Etenim hoc genus hominum misere cupio aliquo e conspectu amoliri meo, ita me male uexarunt sæpe, cum querulis illis opplorationibus flagitarent pecuniam, quas nunquam tamen tam commode potuerunt occinere, ut nummum a me extorquerent.

Quippe semper alterum euenit, ut aut non libeat dare, aut ne liceat quidem, quando nihil est quod detur.

Itaque nunc coeperunt sapere.

Nam ne perdant operam, ubi me præterire uident, prætermittunt taciti, ita nihil a me sperant amplius, non hercule magis quam si essem sacerdos.

Sed illos ego mendicos omnes lata lege distribui ac dispartiri iubeo in Benedictinorum coenobia, & fieri laicos ut uocant monachos; Mulieres moniales esse impero.

Subrisit Cardinalis & approbat ioco, cæteri etiam serio.

Cæterum Theologus quidam frater hoc dicto in sacerdotes ac monachos adeo est exhilaratus, ut iam ipse quoque coeperit ludere homo alioqui prope ad toruitatem grauis.

At ne sic quidem, inquit, extricaberis a mendicis, nisi nobis quoque prospexeris fratribus.

Atqui, inquit Parasitus, hoc iam curatum est.

Nam Cardinalis egregie prospexit uobis quum statueret de cohercendis, atque opere exercendis erronibus.

Nam uos estis errones maximi.

Hoc quoque dictum, quum coniectis in Cardinalem oculis eum uiderent non abnuere, coeperunt onmes non illibenter arripere, excepto fratre.

Nam is (neque equidem miror) tali perfusus aceto, sic indignatus est, atque incanduit, ut nec a conuiciis quidem potuerit temperare; hominem uocauit nebulonem,

detractorem, susurronem, & filium perditionis, minas interim terribiles citans e scriptura sacra.

Iam scurra serio scurrari coepit.

& erat plane in sua palæstra.

Noli, inquit, irasci bone frater, scriptum est, in patientia uestra possidebitis animas uestras.

Rursum frater (referam enim ipsius uerba) non irascor, inquit furcifer, uel saltem non pecco.

Nam Psalmista dicit, Irascimini & nolite peccare.

Admonitus deinde frater a Cardinale suauiter, ut suos affectus compesceret, Non domine, inquit, ego loquor nisi ex bono zelo sicut debeo, Nam uiri sancti habuerunt bonum zelum, unde dicitur, Zelus domus tuæ comedit me.

& canitur in ecclesiis, Irrisores Helizei, dum conscendit domum dei, zelus calui sentiunt, sicut fortasse sentiet iste derisor, scurra, ribaldus.

Facis inquit, Cardinalis bono fortassis affectu, sed mihi uideris facturus, nescio an sanctius, certe sapientius, si te ita compares, ne cum homine stulto & ridiculo ridiculum tibi certamen instituas, Non domine inquit, non facerem sapientius.

Nam Solomon ipse sapientissimus dicit; Responde stulto secundum stultitiam eius, sicut ego nunc facio, & demonstro ei foueam in quam cadet, nisi bene præcaueat.

Nam si multi irrisores Helizei, qui erat tantum unus caluus, senserunt zelus calui, quanto magis sentiet unus derisor multorum fratrum, in quibus sunt multi calui! & etiam habemus bullam Papalem, per quam omnes qui derident nos, sunt excommunicati.

Cardinalis, ubi uidit nullum fieri finem, nutu ablegato parasito, ac aliam in rem commodum uerso sermone, paulo post surgit e mensa, atque audiendis clientum negotiis dedit se, nosque dimisit.

En mi More, quam longo te sermone oneraui, quod tam diu facere plane puduisset me, nisi tu & cupide flagitasses, & sic uidereris audire, tanquam nolles quicquam eius confabulationis omitti, quæ quanquam aliquanto perstrictius, narranda tamen mihi fuit omnino propter eorum iudicium, qui quæ me dicente spreuerant, eadem rursus euestigio non improbante Cardinale, etiam ipsi comprobarunt, usque adeo assentantes ei, ut parasiti quoque eius inuentis, quæ dominus per iocum non aspernabatur, adblandirentur & serio propemodum admitterent.

Ut hinc possis æstimare quanti me ac mea consilia aulici forent æstimaturi.

Profecto mi Raphæl inquam magna me affecisti uoluptate, ita sunt abs te dicta prudenter simul & lepide omnia, præterea uisus mihi interim sum, non solum in patria uersari, uerum etiam repuerascere quodammodo iucunda recordatione Cardinalis illius, in cuius aula puer sum educatus.

Cuius uiri memoriæ quod tu tam impense faues, non credas mi Raphæl quanto mihi sis effectus hoc nomine charior, cum esses alioqui charissimus.

Cæterum non possum adhuc ullo pacto meam demutare sententiam, quin te plane putem, si animum inducas tuum, uti ne ab aulis principum abhorreas, in publicum posse te tuis consiliis plurimum boni conferre.

Quare nihil magis incumbit tuo, hoc est boni uiri, officio.

Siquidem cum tuus censeat Plato. Respublicas ita demum futuras esse felices, si aut regnent philosophi, aut reges philosophentur, quam procul aberit felicitas, si philosophi regibus nec dignentur saltem suum impartiri consilium! Non sunt, inquit ille, tam ingrati, quin id libenter facerent, imo multi libris æditis iam fecerunt, si hii qui rerum potiuntur essent parati, bene consultis parere.

Sed bene haud dubie præuidit Plato, nisi reges philosophentur ipsi, nunquam futurum, ut peruersis opinionibus a pueris imbuti, atque infecti penitus philosophantium comprobent consilia; quod ipse quoque experiebatur apud Dionysium. An non me putas, si apud aliquem regum decreta sana proponerem, & perniciosa malorum semina, conarer illi euellere, protinus aut eiiciendum aut habendum ludibrio! Age finge me apud regem esse Gallorum, atque in eius considere consilio, dum in secretissimo secessu præsidente rege ipso, in corona prudentissimorum hominum, magnis agitur studiis, quibus artibus ac machinamentis Mediolanum retineat, ac fugitiuam illam Neapolim ad se retrahat; postea uero euertat Uenetos, ac totam Italiam subiiciat sibi.

Deinde Flandros Brabantos, totam postremo Burgundiam suæ faciat ditionis.

Atque alias præterea gentes, quarum regnum iam olim animo inuasit.

Hic dum alius suadet feriendum cum Uenetis foedus tantisper duraturum, dum ipsis fuerit commodum, cum illis communicandum consilium.

Quin deponendam quoque apud eosdem aliquam prædæ partem, quam rebus ex sententia peractis repetat, dum alius consulit conducendos Germanos, alius pecunia demulcendos Alius Eluetios. Aduersus numen imperatoriæ maiestatis, auro, uelut anathemate, propitiandum.

Dum alii uidetur cum Arragonum rege componendas esse res, & alieno Nauariæ regno, uelut pacis authoramento cedendum; Alius interim censet Castelliæ principem aliqua spe affinitatis irretiendum, atque aulicos nobiles aliquot in suam factionem certa pensione esse pertrahendos.

Dum maximus omnium nodus occurrit, quid statuendum interim de Anglia sit.

Cæterum de pace tractandum tamen, & constringenda firmissimis uinculis, semper infirma societas, amici uocentur, suspiciantur ut inimici.

Habendos igitur paratos, uelut in statione Scotos, ad omnem intentos occasionem, si quid se commoueant Angli protinus immittendos.

Ad hæc fouendum exulem nobilem aliquem occulte, namque id aperte ne fiat prohibent foedera, qui id regnum sibi deberi contendat, ut ea uelut ansa contineat, suspectum sibi principem.

Hic, inquam, in tanto rerum molimine, tot egregiis uiris ad bellum sua certatim consilia conferentibus, si ego homuncio surgam, ac uerti iubeam uela, omittendam Italiam censeam & domi dicam esse manendum, unum Galliæ regnum fere maius esse, quam ut commode possit ab uno administrari, ne sibi putet rex de aliis adiiciendis esse cogitandum.

Tum si illis proponerem decreta Achoriorum populi, Utopiensium insulæ ad Euronoton oppositi, qui quum olim bellum gessissent, ut regi suo aliud obtinerent regnum, quod affinitatis antiquæ causa sibi contendebat hæreditate deberi, consequuti tandem id, ubi uiderunt nihilo sibi minus esse molestiæ in retinendo, quam in quærendo pertulerunt, uerum assidua pullulare semina, uel internæ rebellionis, uel externæ incursionis, in deditos ita semper aut pro illis, aut contra pugnandum, nunquam dari facultatem dimittendi exercitus, compilari interim se, efferri foras pecuniam, alienæ gloriolæ suum impendi sanguinem, pacem nihilo tutiorem, domi corruptos bello mores, imbibitam latrocinandi libidinem, confirmatam cædibus audaciam, leges esse contemptui, quod rex in duorum curam regnorum distractus, minus in utrumuis animum posset intendere.

Cum uiderent alioqui tantis malis nullum finem fore, inito tandem consilio, regi suo humanissime fecerunt optionem retinendi utrius regni uellet.

Nam utriusque non fore potestatem, se plures esse, quam qui a dimidiato possint rege gubernari, quum nemo sit libenter admissurus mulionem sibi cum alio communem.

Ita coactus est ille bonus princeps, nouo regno cuipiam ex amicis relicto (qui breui etiam post eiectus est) antiquo esse contentus.

Præterea si ostenderem omnes hos conatus bellorum, quibus tot nationes eius causa tumultuarentur, quum thesauros eius exhausissent, ac destruxissent populum, aliqua tandem fortuna frustra cessuros tamen, proinde auitum regnum coleret, ornaret quantum posset, & faceret quam florentissimum.

Amet suos & ametur a suis, cum his una uiuat, imperetque suauiter, atque alia regna ualere sinat, quando id quod nunc ei contigisset, satis amplum superque esset.

Hanc orationem quibus auribus mi More, putas excipiendam! Profecto non ualde pronis inquam.

Pergamus ergo inquit, si consiliariis cum rege quopiam tractantibus, & comminiscentibus quibus technis ei queant coaceruare thesauros, dum unus intendendam consulit æstimationem monetæ, quum ipsi sit eroganda pecunia.

Deiiciendam rursus infra iustum, quum fuerit corroganda.

Uti & multum æris paruo dissoluat, & pro paruo multum recipiat; Dum alius suadet ut bellum simulet, atque eo prætextu coacta pecunia cum uisum erit, faciat pacem, sanctis cerimoniis, quo plebeculæ oculis fiat præstigium, miseratus uidelicet humanum

sanguinem princeps pius; Dum alius ei suggerit in mentem, antiquas quasdam, & tineis adesas leges, longa desuetudine antiquatas, quas quod nemo latas meminisset, omnes sint transgressi, earum ergo mulctas iubeat exigi, nullum uberiorem prouentum esse, nullum magis honorificum, utpote qui iustitiæ præ se personam ferat; Dum ab alio admonetur, uti sub magnis mulctis multa prohibeat, maxime talia, quæ ne fiant, in rem sit populi.

Post pecunia cum illis dispenset, quorum commodis obstat interdictum, sic & a populo gratiam iniri, & duplex adferri compendium, uel dum hii mulctantur, quos quæstus cupiditas pellexit in casses, uel dum aliis uendit priuilegia, tanto pluris, quanto scilicet fuerit melior princeps, utpote qui grauatim quicquam contra populi commodum priuato cuiquam indulgeat, & ob id non nisi magno precio.

Dum alius ei persuadet obstringendos sibi iudices, qui quauis in re pro regio iure disceptent, accersendos præterea in palatium, atque inuitandos uti coram se de suis rebus disserant, ita nullam causam eius tam aperte iniquam fore, in qua non aliquis eorum uel contradicendi studio, uel pudore dicendi eadem, uel quo gratiam ineant, apud eum aliquam reperiant rimam, qua possit intendi calumnia.

Sic dum iudicibus diuersa sentientibus, res per se clarissima disputatur, & ueritas in quæstionem uenit, ansam commodum regi dari, pro suo commodo ius interpretandi.

Cæteros aut pudore accessuros, aut metu, sic intrepide fertur postea pro tribunali sententia.

Neque enim deesse prætextus potest pronuncianti pro principe.

Nempe cui satis est aut æquitatem a sua parte esse, aut uerba legis, aut contortum scripti sensum, aut quæ legibus denique omnibus præponderat, apud religiosos iudices principis indisputabilem prærogatiuam.

Dum omnes in Crassiano illo consentiunt atque conspirant, Nullam auri uim satis esse principi, cui sit alendus exercitus.

Præterea nihil iniuste regem facere, ut maxime etiam uelit posse.

Quippe omnia omnium eius esse, ut homines etiam ipsos, tantum uero cuique esse proprium quantum regis benignitas ei non ademerit, quod ipsum ut quam minimum sit, principis multum referre, ut cuius tutamentum in eo situm sit, ne populus diuitiis ac libertate lasciuiat, quod hæ res minus patienter ferant dura atque iniusta imperia, quum contra egestas atque inopia retundat animos, ac patientes reddat, adimatque pressis generosos rebellandi spiritus.

Hic si ego rursus adsurgens contendam hæc consilia omnia regi & inhonesta esse, & perniciosa.

Cuius non honor modo, sed securitas quoque in populi magis opibus sita sit quam suis.

Quos si ostendam, regem sibi deligere sua causa, non regis, uidelicet uti eius labore ac studio ipsi commode uiuant.

Tutique ab iniuriis.

Eoque magis ad principem eam pertinere curam, ut populo bene sit suo, quam ut sibi, non aliter ac pastoris officium est, oues potius quam semet pascere, quatenus opilio est.

Nam quod populi egestatem censeant pacis præsidium esse, longissime aberrare eos ipsa res docet.

Nempe ubi plus rixarum comperias, quam inter mendicos! Quis intentius mutationi rerum studet, quam cui minime placet præsens uitæ status! Aut cui denique audacior impetus ad conturbanda omnia, spe alicunde lucrandi, quam cui iam nihil est quod possit perdere! Quod si rex aliquis adeo aut contemptus esset, aut inuisus suis, ut aliter eos continere in officio non possit, nisi contumeliis, compilatione, & sectione grassetur, eosque redigat ad mendicitatem, præstiterit illi profecto regno abdicare, quam his retinere artibus, quibus quamquam imperii nomen, retineat, certe amittit maiestatem.

Neque enim regiæ dignitatis est, imperium in mendicos exercere, sed in opulentos potius, atque felices.

Quod ipsum sensit certe uir erecti ac sublimis animi Fabricius, cum responderet malle se imperare diuitibus, quam diuitem esse.

Et profecto unum aliquem uoluptate ac deliciis fluere, gementibus undique ac lamentantibus aliis, hoc non est regni, sed carceris esse custodem.

Denique ut imperitissimus medicus est, qui morbum nescit nisi morbo curare, ita qui uitam ciuium non nouit alia uia corrigere, quam ademptis uitæ commodis, is se nescire fateatur imperare liberis.

Quin aut inertiam potius mutet suam, aut superbiam.

Nam his fere uitiis accidit, ut populus eum uel contemnat, uel habeat odio.

Uiuat innocuus de suo, sumptus ad reditus accommodet, refrenet maleficia, & recta institutione suorum præueniat potius, quam sinat increscere, quæ deinde puniat, leges abrogatas consuetudine haud temere reuocet, præsertim quæ diu desitæ nunquam desyderatæ sunt.

Neque unquam commissi nomine eiusmodi quicquam capiat, quale priuatum quempiam iudex, uelut iniquum ac uafrum non pateretur accipere.

Hic si proponerem illis Macarensium legem, qui & ipsi non longe admodum absunt ab Utopia, quorum rex quo primum die auspicatur imperium, magnis adhibitis sacrificiis iuriiurando astringitur, nunquam se uno tempore supra mille auri pondo in thesauris habiturum, aut argenti, quantum eius auri precium æquet.

Hanc legem ferunt ab optimo quodam rege institutam, cui maiori curæ fuit patriæ commodum, quam diuitiæ suæ, uelut obicem aceruandæ pecuniæ tantæ, quanta faceret inopiam eius in populo.

Nempe eum thesaurum uidebat suffecturum, siue regi aduersus rebelleis, siue regno aduersus hostium incursiones esset confligendum.

Cæterum minorem esse quam ut animos faciat inuadendi aliena.

Quæ potissima condendæ legis causa fuit.

Proxima quod sic prospectum putauit, ne desit pecunia, quæ in quotidiana ciuium commutatione uersetur, & quum regi necesse est erogare, quicquid thesauro supra legitimum accreuit modum, non quæsiturum censuit occasiones iniuriæ.

Talis rex & malis erit formidini, & a bonis amabitur.

Hæc ergo atque huiusmodi si ingererem apud homines in contrariam partem uehementer inclinatos, quam surdis essem narraturus fabulam! Surdissimis inquam, haud dubie.

Neque hercule miror, neque mihi uidentur (ut uere dicam) huiusmodi sermones ingerendi, aut talia danda consilia, quæ certus sis nunquam admissum iri.

Quid enim prodesse possit, aut quomodo in illorum pectus influere sermo tam insolens, quorum præoccupauit animos, atque insedit penitus diuersa persuasio! Apud amiculos in familiari colloquio non insuauis est hæc philosophia scholastica.

Cæterum in consiliis principum, ubi res magnæ magna autoritate aguntur, non est his rebus locus.

Hoc est, inquit ille, quod dicebam non esse apud principes locum philosophiæ.

Imo inquam est uerum, non huic scholasticæ, quæ quiduis putet ubiuis conuenire, sed est alia philosophia ciuilior, quæ suam nouit scenam, eique sese accommodans, in ea fabula quæ in manibus est, suas partes concinne & cum decoro tutatur.

Hac utendum est tibi.

Alioquin dum agitur quæpiam Plauti comoedia, nugantibus inter se uernulis, si tu in proscenium prodeas habitu philosophico, & recenseas ex Octauia locum in quo Seneca disputat cum Nerone. Nonne præstiterit egisse mutam personam, quam aliena recitando talem fecisse tragicomoediam! Corruperis enim, peruerterisque præsentem fabulam, dum diuersa permisces, etiam si ea quæ tu affers meliora fuerint.

Quæcunque fabula in manu est, eam age quam potes optime.

Neque ideo totam perturbes, quod tibi in mentem uenit alterius, quæ sit lepidior.

Sic est in Republica sic in consultationibus principum.

Si radicitus euelli non possint opiniones prauæ, nec receptis usu uitiis mederi queas, ex animi tui sententia, non ideo tamen deserenda Respublica est, & in tempestate nauis destituenda est, quoniam uentos inhibere non possis.

At neque insuetus & insolens sermo inculcandus, quem scias apud diuersa persuasos pondus non habiturum, sed obliquo ductu conandum est, atque adnitendum tibi, uti pro tua uirili omnia tractes commode.

& quod in bonum nequis uertere, efficias saltem, ut sit quam minime malum.

Nam ut omnia bene sint, fieri non potest, nisi omnes boni sint, quod ad aliquot abhinc annos adhuc non expecto.

Hac, inquit, arte nihil fieret aliud, quam ne dum aliorum furori mederi studeo, ipse cum illis insaniam.

Nam si uera loqui uolo, talia loquar necesse est.

Cæterum falsa loqui, sitne philosophi nescio, certe non est meum.

Quanquam ille meus sermo ut fuerit fortasse ingratus illis, atque molestus, ita non uideo cur uideri debeat usque ad ineptias insolens.

Quod si aut ea dicerem, quæ fingit Plato in sua Republica aut ea quæ faciunt Utopienses in sua, hæc quamquam essent, ut certe sunt, meliora, tamen aliena uideri possint, quod hic singulorum priuatæ sunt possessiones, illic omnia sunt communia.

Mea uero oratio (nisi quod ad eos qui statuissent secum, ruere diuersa uia præcipites, iucundus esse non potest, qui reuocet ac præmonstret pericula) alioquin quid habuit, quod non ubiuis dici, uel conueniat, uel oporteat! Equidem si omittenda sunt omnia tanquam insolentia atque absurda, quæcunque peruersi mores hominum fecerunt, ut uideri possint aliena, dissimulemus oportet, apud Christianos, pleraque omnia quæ Christus docuit, ac dissimulari usqueadeo uetuit, ut ea quoque quæ ipse in aures insusurrasset suis, palam in tectis iusserit prædicari.

Quorum maxima pars ab istis moribus longe est alienior, quam mea fuit oratio.

Nisi quod concionatores homines callidi, tuum illud consilium secuti puto, quando mores suos homines ad Christi normam grauatim paterentur aptari, doctrinam eius uelut regulam plumbeam accommodauerunt ad mores, ut aliquo saltem pacto coniungerentur scilicet.

Qua re nihil uideo quid profecerint, nisi ut securius liceat esse malos, atque ipse profecto tantundem proficiam in consiliis principum.

Nam aut diuersa sentiam, quod perinde fuerit, ac si nihil sentiam, aut eadem, & ipsorum adiutor sim, ut inquit Mitio Terentianus, insaniæ.

Nam obliquus ille ductus tuus non uideo quid sibi uelit, quo censes adnitendum, si non possint omnia reddi bona, tamen ut tractentur commode, fiantque, quoad licet, quam minime mala.

Quippe non est ibi dissimulandi locus, nec licet conniuere.

Approbanda sunt aperte pessima consilia, & decretis pestilentissimis subscribendum est.

Speculatoris uice fuerit, ac pene proditoris, etiam qui improbe consulta maligne laudauerit.

Porro nihil occurrit, in quo prodesse quicquam possis, in eos delatus collegas, qui uel optimum uirum facilius corruperint, quam ipsi corrigantur, quorum peruersa consuetudine uel deprauaberis, uel ipse integer atque innocens, alienæ malitiæ, stultitiæque prætexeris, tantum abest ut aliquid possit in melius obliquo illo ductu conuertere.

Quam ob rem pulcherrima similitudine declarat Plato, cur merito sapientes abstineant a capessenda Quippe Republica. Quum populum uideant in plateas effusum assiduis imbribus perfundi, nec persuadere queant illis, ut se subducant pluuiæ, tectaque subeant.

Gnari nihil profuturos sese si exeant, quam ut una compluantur, semet intra tecta continent habentes satis, quando alienæ stultitiæ non possunt mederi, si ipsi saltem sint in tuto.

Quanquam profecto mi More (ut ea uere dicam, quæ meus animus fert) mihi uidetur ubicunque priuatæ sunt possessiones, ubi omnes omnia pecuniis metiuntur, ibi uix unquam posse fieri, ut cum Republica aut iuste agatur, aut prospere, nisi uel ibi sentias agi iuste, ubi optima quæque perueniunt ad pessimos, uel ibi feliciter, ubi omnia diuiduntur in paucissimos, nec illos habitos undecunque commode, cæteris uero plane miseris.

Quam ob rem quum apud animum meum reputo, prudentissima atque sanctissima instituta Utopiensium, apud quos tam paucis legibus, tam commode res administrantur, ut & uirtuti precium sit, & tamen æquatis rebus omnia abundent omnibus, tum ubi his eorum moribus ex aduerso comparo, tot nationes alias, semper ordinantes, nec ullam satis ordinatam unquam, earum omnium in quibus quod quisque nactus fuerit, suum uocat priuatum, quorum tam multæ indies conditæ leges non sufficiunt, uel ut consequatur quisquam, uel ut tueatur, uel ut satis internoscat ab alieno, illud quod suum inuicem quisque priuatum nominat, id quod facile indicant infinita illa tam assidue nascentia, quam nunquam finienda litigia.

Hæc inquam, dum apud me consydero, æquior Platoni fio, minusque demiror, dedignatum illis leges ferre ullas, qui recusabant eas quibus ex æquo omnes omnia partirentur commoda.

Siquidem facile præuidit homo prudentissimus, unam atque unicam illam esse uiam ad salutem publicam, si rerum indicatur æqualitas, quæ nescio an unquam possit obseruari, ubi sua sunt singulorum propria.

Nam quum certis titulis, quisque quantum potest, ad se conuertit, quantacumque fuerit rerum copia, eam omnem pauci inter se partiti, reliquis relinquunt inopiam, fereque accidit, ut alteri sint alterorum sorte dignissimi, quum illi sint rapaces, improbi atque inutiles, contra hi modesti uiri, ac simplices, & cotidiana industria, in publicum quam in semet benigniores.

Adeo mihi certe persuadeo, res æquabili ac iusta aliqua ratione distribui, aut feliciter agi cum rebus mortalium, nisi sublata prorsus proprietate, non posse.

Sed manente illa, mansuram semper apud multo maximam, multoque optimam hominum partem, egestatis & erumnarum anxiam atque ineuitabilem sarcinam.

Quam ut fateor leuari aliquantulum posse, sic tolli plane contendo non posse.

Nempe si statuatur ne quis supra certum agri modum possideat, & uti sit legitimus cuique census pecuniæ, si fuerit legibus quibusdam cautum, ut neque sit princeps nimium potens, neque populus nimis insolens, Tum magistratus ne ambiantur,

neu dentur uenum, aut sumptus in illis fieri sit necesse, alioquin & occasio datur per fraudem ac rapinas sarciendæ pecuniæ, & fit necessitas eis muneribus præficiendi diuites, quæ potius fuerant administranda prudentibus.

Talibus inquam legibus, quemadmodum ægra assiduis solent fomentis fulciri corpora deploratæ ualetudinis, ita hæc quoque mala leniri queant, ac mitigari.

Ut sanentur uero atque in bonum redeant habitum, nulla omnino spes est, dum sua cuique sunt propria.

Quin dum unius partis curæ studes, aliarum uulnus exasperaueris, ita mutuo nascitur ex alterius medela alterius morbus, quando nihil sic adiici cuiquam potest, ut non idem adimatur alii.

At mihi inquam contra uidetur, ibi nunquam commode uiui posse, ubi omnia sint communia.

Nam quo pacto suppetat copia rerum, unoquoque ab labore subducente se! utpote quem neque sui quæstus urget ratio, & alienæ industriæ fiducia reddit segnem.

At quum & stimulentur inopia, neque quod quisquam fuerit nactus, id pro suo tueri ulla possit lege, an non necesse est perpetua cæde ac seditione laboretur! Sublata præsertim autoritate ac reuerentia magistratuum, cui quis esse locus possit, apud homines taleis, quos inter nullum discrimen est, ne comminisci quidem queo.

Non miror inquit, sic uideri tibi, quippe cui eius imago rei, aut nulla succurrit, aut falsa.

Uerum si in Utopia fuisses mecum, moresque eorum atque instituta uidisses præsens, ut ego feci, qui plus annis quinque ibi uixi, neque unquam uoluissem inde discedere, nisi ut nouum illum orbem proderem, tum plane faterere, populum recte institutum nusquam alibi te uidisse quam illic.

Atqui profecto inquit Petrus Ægidius, ægre persuadeas mihi, melius institutum populum in nouo illo, quam in hoc noto nobis orbe reperiri, ut in quo neque deteriora ingenia, & uetustiores opinor esse, quam in illo Respublicas & in quibus plurima ad uitam commoda longus inuenit usus, ut ne adiiciam apud nos casu reperta quædam, quibus excogitandis nullum potuisset ingenium sufficere.

Quod ad uetustatem, inquit ille, rerum attinet publicarum, tum pronunciare posses rectius, si historias illius orbis perlegisses, quibus si fides haberi debet, prius apud eos erant urbes, quam homines apud nos.

Iam uero quicquid hactenus uel ingenium inuenit, uel casus repperit, hoc utrobique potuit extitisse.

Cæterum ego certe puto, ut illis præstemus ingenio, studio tamen atque industria longe a tergo relinquimur.

Nam (ut ipsorum habent annales) ante appulsum illuc nostrum de rebus nostris (quos illi uocant Ultræquinoctialeis) nihil unquam quicquam audierant, nisi quod olim

annis ab hinc ducentis supra mille, nauis quædam apud insulam Utopiam naufragio periit, quam tempestas eo detulerat.

Eiecti sunt in littus Romani quidam, atque Ægyptii, qui postea nunquam inde discessere.

Hanc unam occasionem, uide quam commodam illis sua fecit industria.

Nihil artis erat intra Romanum imperium, unde possit aliquis esse usus, quod non illi aut ab expositis hospitibus didicerint, aut acceptis quærendi seminibus adinuenerint.

Tanto bono fuit illis aliquos hinc semel illuc esse delatos.

At si qua similis fortuna quempiam antehac illinc huc perpulerit, tam penitus hoc obliteratum est, quam istud quoque forsan excidet posteris, me aliquando illic fuisse.

Et ut illi uno statim congressu quicquid a nobis commode inuentum est, fecerunt suum; Sic diu futurum puto, priusquam nos accipiamus quicquam quod apud illos melius quam nobis est institutum.

Quod unum maxime esse reor in causa, cur quum neque ingenio, neque opibus inferiores simus eis, ipsorum tamen res quam nostra prudentius administretur, & felicius efflorescat.

Ergo mi Raphæl inquam, quæso te atque obsecro, describe nobis insulam.

Nec uelis esse breuis, sed explices ordine, agros, fluuios, urbes, homines, mores, instituta, leges, ac denique omnia, quæ nos putes uelle cognoscere.

Putabis autem uelle quicquid adhuc nescimus.

Nihil inquit faciam libentius.

Nam hæc in promptu habeo.

Sed res ocium poscit.

Eamus ergo inquam intro pransum, mox tempus nostro arbitratu sumemus.

Fiat inquit.

Ita ingressi prandemus.

Pransi, in eundem reuersi locum, in eodem sedili consedimus, ac iussis ministris ne quis interpellaret, ego ac Petrus Ægidius hortamur Raphælem, ut præstet quod erat pollicitus.

Is ergo ubi nos uidit intentos, atque auidos audiendi, quum paulisper tacitus & cogitabundus assedisset, hunc in modum exorsus est.

Primi libri finis.

♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

SERMONIS QUEM RAPHÆL HYTHLODÆUS DE OPTIMO REIPUBLICÆ STATU HABUIT, LIBER SECUNDUS, PER THOMAM MORUM CIUEM ET UICECOMITEM LONDINENSEM.

Utopiensium insula in media sui parte (nam hac latissima est) millia passuum ducenta porrigitur, magnumque per insulæ spatium non multo angustior, fines uersus paulatim utrinque tenuatur.

Hi uelut circunducti circino quingentorum ambitu millium, insulam totam in lunæ speciem renascentis effigiant.

Cuius cornua fretum interfluens, millibus passuum plus minus undecim dirimit, ac per ingens inane diffusum, circumiectu undique terræ prohibitis uentis, uasti in morem lacus stagnans magis quam sæuiens, omnem prope eius terræ aluum pro portu facit.

Magnoque hominum usu naues quaqua uersus transmittit.

Fauces hinc uadis, inde saxis formidolosæ.

In medio ferme interstitio una rupes eminet, eoque innoxia, cui inædificatam turrim præsidio tenent, cæteræ latentes & insidiosæ.

Canales solis ipsis noti, atque ideo non temere accidit, uti exterus quisquam hunc in sinum, nisi Utopiano duce, penetret, ut in quem uix ipsis tutus ingressus est, nisi signis quibusdam e litore uiam regentibus.

His in diuersa translatis loca, hostium quamlibet numerosam classem facile in perniciem traherent.

Ab altera parte non infrequentes portus.

At ubique descensus in terram ita natura munitus, aut arte, ut ingentes copiæ paucis inde queant propugnatoribus arceri.

Cæterum uti fertur, utique ipsa loci facies præ se fert, ea tellus olim non ambiebatur mari.

Sed Utopus cuius utpote uictoris nomen refert insula, Nam ante id temporis Abraxa dicebatur, quique rudem atque agrestem turbam ad id quo nunc cæteros prope mortales antecellit cultus, humanitatisque perduxit, primo protinus appulsu uictoria potitus, passuum milia quindecim, qua parte tellus continenti adhæsit, exscindendum curauit, ac mare circum terram duxit.

Quumque ad id operis non incolas modo coegisset (ne contumeliæ loco laborem ducerent) sed suos præterea milites omnes adiungeret, in tantam hominum multitudinem opere distributo incredibili celeritate res perfecta, finitimos (qui initio uanitatem incoepti riserant) admiratione successus ac terrore perculerit.

Insula ciuitates habet quatuor & quinquaginta spatiosas omnes ac magnificas lingua, moribus, institutis, legibus, prorsus iisdem, idem situs omnium, eadem ubique quatenus per locum licet, rerum facies.

Harum quæ proximæ inter se sunt millia quatuor ac uiginti separant.

Nulla rursus est tam deserta, e qua non ad aliam urbem pedibus queat unius itinere diei perueniri.

Ciues quaque ex urbe terni senes ac rerum periti tractatum de rebus insulæ communibus, quotannis conueniunt Nam Amaurotum. (Ea urbs quod tanquam in umbilico terræ sita maxime iacet omnium partium legatis opportuna) prima, princepsque habetur.

Agri ita commode ciuitatibus assignati sunt, ut ab nulla parte minus soli quam duodecim passuum millia una quæuis habeat.

Ab aliqua multo etiam amplius, uidelicet qua parte longius urbes inter se disiunguntur.

Nulli urbi cupido promouendorum finium.

Quippe quos habent agricolas magis eorum se, quam dominos putant.

Habent ruri per omnes agros commode dispositas domos, rusticis instrumentis instructas.

Hæ habitantur ciuibus per uices eo commigrantibus.

Nulla familia rustica in uiris mulieribusque pauciores habet, quam quadraginta præter duos ascriptitios seruos, quibus pater materque familias graues ac maturi præficiuntur, & singulis tricenis familiis phylarchus unus.

E quaque familia uiginti quotannis in urbem remigrant, hi qui biennium ruri compleuere.

In horum locum totidem recentes ex urbe subrogantur, ut ab his qui annum ibi fuere.

Atque ideo rusticarum peritiores rerum, instituantur, alios anno sequente docturi, ne si pariter omnes ibi noui, agricolationisque rudes essent, aliquid in annona per imperitiam peccaretur.

Is innouandorum agricolarum mos, & si solennis sit, ne quisquam inuitus asperiorem uitam cogatur continuare diutius, multi tamen quos rusticæ rei studium natura delectat, plures sibi annos impetrant.

Agricolæ terram colunt, nutriunt animalia, ligna comparant, atque in urbem qua commodum est, terra, mariue conuehunt.

Pullorum infinitam educant multitudinem, mirabili artificio.

Neque enim incubant oua gallinæ, sed magnum eorum numerum calore quodam æquabili fouentes animant, educantque, hi simul atque e testa prodiere, homines, uice matrum comitantur, & agnoscunt.

Equos alunt perquam paucos, nec nisi ferocientes, neque alium in usum quam exercendæ rebus equestribus iuuentuti.

Nam omnem, seu colendi, seu uehendi laborem, boues obeunt, quos (ut fatentur) equis impetu cedere, sic patientia uincere, nec tot obnoxios morbis putant, ad hæc minore impendio, & operæ, & sumptus ali, ac denique laboribus emeritos, in cibum tandem usui esse.

Semente in solum panem utuntur.

Nam aut uuarum uinum bibunt, aut pomorum, pirorumue, aut denique aquam nonnunquam meram, sæpe etiam, qua mel, aut glycyrizam incoxerint, cuius haud exiguam habent copiam.

Quum exploratum habeant (habent enim certissimum) quantum annonæ consumat urbs, & circuniectus urbi conuentus, tamen multo amplius & sementis faciunt, & pecudum educant, quam quod in suos usus sufficiat, reliquum impartituri finitimis.

Quibuscunque rebus opus est, quæ res ruri non habentur, eam suppellectilem omnem ab urbe petunt, & sine ulla rerum commutatione, a magistratibus urbanis nullo negocio consequuntur.

Nam illo singulo quoque mense, plerique ad festum diem conueniunt.

Quum frumentandi dies instat, magistratibus urbanis agricolarum phylarchi denunciant, quantum ciuium numerum ad se mitti conueniat, quæ multitudo frumentatorum, quum ad ipsum diem opportune adsit, uno prope sereno die tota frumentatione defunguntur.

De urbibus, ac nominatim de Amauroto. Urbium qui unam norit, omnes nouerit, ita sunt inter se (quatenus loci natura non obstat) omnino similes.

Depingam igitur unam quampiam (neque enim admodum refert quam) Sed quam potius, quam Amaurotum! qua nec ulla dignior est, quippe cui senatus gratia reliquæ deferunt, nec ulla mihi notior, ut in qua annos quinque perpetuos uixerim.

Situm est igitur Amaurotum, in leni deiectu montis, figura fere quadrata.

Nam latitudo eius paulo infra collis incoepta uerticem, millibus passuum duobus ad flumen Anydrum pertinet, secundum ripam aliquanto longior.

Oritur Anydrus milibus octoginta supra Amaurotum, modico fonte, sed aliorum occursu fluminum, atque in his duorum etiam mediocrium auctus, ante urbem ipsam, quingentos in latum passus extenditur, mox adhuc amplior, sexaginta milia prolapsus, excipitur oceano.

Hoc toto spacio, quod urbem ac mare interiacet, ac supra urbem quoque aliquot milia, sex horas perpetuas influens æstus, ac refluus alternat celeri flumine.

Quum sese pelagus infert, triginta in longum milia, totum Anydri alueum suis occupat undis, profligato retrorsum fluuio.

Tum aliquanto ultra liquorem eius salsugine corrumpit, dehinc paulatim dulcescens amnis, syncerus urbem perlabitur, ac refugientem uicissim purus & incorruptus, ad ipsas prope fauces insequitur.

Urbs aduersæ fluminis ripæ, non pilis ac sublicibus ligneis, sed ex opere lapideo, egregie arcuato ponte, commissa est, ab ea parte, quæ longissime distat a mari, quo naues totum id latus urbis possint inoffensæ præteruehi.

Habent alium præterea fluuium, haud magnum quidem illum, sed perquam placidum, ac iucundum.

Nam ex eodem scaturiens monte, in quo ciuitas collocatur, mediam illam per deuexa perfluens Anydro miscetur.

Eius fluuii caput, fontemque, quod paulo extra urbem nascitur, munimentis amplexi, Amaurotani iunxerunt oppido.

Ne si qua uis hostium ingruat, intercipi, atque auerti aqua, neue corrumpi queat.

Inde canalibus coctilibus, diuersim ad inferiores urbis partes aqua diriuatur, id sicubi locus fieri uetat, cisternis capacibus, collecta pluuia, tantundem usus adfert.

Murus altus, ac latus oppidum cingit, turribus, ac propugnaculis frequens, arida fossa, sed alta, lataque ac ueprium sepibus impedita tribus ab lateribus circumdat moenia, quarto flumen ipsum pro fossa est.

Plateæ cum ad uecturam, tum aduersus uentos descriptæ, commode ædificia neutiquam sordida, quorum longa, & totum per uicum, perpetua series, aduersa domorum fronte conspicitur.

Has uicorum frontes uia distinguit pedes uiginti lata.

Posterioribus ædium partibus, quanta est uici longitudo, hortus adiacet, latus, & uicorum tergis undique circumseptus.

Nulla domus est, quæ non ut hostium in plateam, ita posticum in hortum habeat.

Quin bifores quoque facili tractu manus apertiles, ac dein sua sponte coeuntes, quemuis intromittunt, ita nihil usquam priuati est.

Nam domos ipsas uno quoque decennio sorte commutant.

Hos hortos magnifaciunt.

In his uineas, fructus, herbas, flores habent.

Tanto nitore, cultuque, ut nihil fructuosius usquam uiderim, nihil elegantius.

Qua in re studium eorum, non ipsa uoluptas modo, sed uicorum quoque inuicem de suo cuiusque horti cultu certamen accendit.

& certe non aliud quicquam temere urbe tota reperias, siue ad usum ciuium, siue ad uoluptatem commodius.

Eoque nullius rei, quam huiusmodi hortorum, maiorem habuisse curam uidetur is qui condidit.

Nam totam hanc urbis figuram, iam inde ab initio descriptam ab ipso Utopo ferunt.

Sed ornatum, cæterumque cultum, quibus unius ætatem hominis haud suffecturam uidit, posteris adiiciendum reliquit.

Itaque scriptum in annalibus habent, quos ab capta usque insula, mille septingentorum, ac sexaginta annorum complectentes historiam, diligenter & religiose perscriptos adseruant, ædes initio humiles, ac ueluti casas, & tuguria fuisse, e quolibet ligno temere factas, parietes luto obductos, culmina in aciem fastigiata stramentis operuerant.

At nunc omnis domus uisenda forma tabulatorum trium, parietum facies, aut silice, aut cementis, aut latere coctili constructæ, in aluum introrsus congesto rudere.

Tecta in planum subducta, quæ intritis quibusdam insternunt.

Nullius impendii, sed ea temperatura, quæ nec igni obnoxia sit, & tolerandis tempestatum iniuriis plumbum superet.

Uentos a fenestris uitro (nam eius ibi creberrimus usus est) expellunt.

Interim etiam lino tenui, quod perlucido oleo, aut succino perlinunt, gemino nimirum commodo.

Siquidem ad eum modum fit, ut & plus lucis transmittat, & uentorum minus admittat.

De magistratibus.

Triginta quæque familiæ magistratum sibi quotannis eligunt, quem sua prisca lingua Syphograntum uocant, recentiore phylarchum, Syphograntis decem cum suis familiis Traniborus olim, nunc protophylarchus dictus præficitur.

Demum Syphogranti omnes, qui sunt ducenti, iurati lecturos sese, quem maxime censent utilem, suffragiis occultis renunciant principem unum uidelicet ex his quatuor, quos eis populus nominauit.

Nam a quaque urbis quarta parte, selectus unus commendatur senatui.

Principis magistratus perpetuus est in omnem illius uitam, nisi tyrannidis affectatæ suspicio impediat.

Traniboros quotannis eligunt.

Cæterum haud temere commutant.

Reliqui magistratus omnes annui.

Tranibori tertio quoque die, interdum si res postulat sæpius, in consilium cum principe ueniunt.

De republica consultant.

Controuersias priuatorum (si quæ sunt) quæ perquam paucæ sunt, mature dirimunt.

Syphograntos semper in senatum duos adsciscunt, atque omni die diuersos.

Cautumque ut ne quid ratum sit quod ad rempublicam pertineat, de quo non tribus in senatu diebus ante agitatum, quam decretum sit.

Extra senatum, aut comitia publica de rebus communibus inire consilia capitale habetur.

Hæc eo ferunt instituta, ne procliue esset, coniuratione principis, ac Tranibororum, oppresso per tyrannidem populo, statum reipublicæ mutare.

Atque ideo quicquid magni momenti iudicatur, ad Syphograntorum comitia defertur, qui cum suis familiis communicata re, post inter se consultant, ac suum consilium renunciant senatui.

Interdum ad totius insulæ consilium res defertur.

Quin id quoque moris habet senatus, ut nihil, quo die primum proponitur, eodem disputetur.

Sed in sequentem senatum differatur, ne quis ubi quod in buccam primum uenerit, temere effutierit, ea potius excogitet postea, quibus decreta tueatur sua, quam quæ ex reipublicæ usu sint.

Malitque salutis publicæ, quam opinionis de se iacturam facere, peruerso quodam ac præpostero pudore, ne initio parum prospexisse uideatur.

Cui prospiciendum initio fuit, ut consulto potius, quam cito loqueretur.

De artificiis.

Ars una est omnibus uiris, mulieribusque promiscua agricultura, cuius nemo est expers.

Hac a pueritia erudiuntur omnes, partim in schola traditis præceptis, partim in agros uiciniores urbi, quasi per ludum educti, non intuentes modo, sed per exercitandi corporis occasionem tractantes etiam.

Præter agriculturam (quæ est omnibus, ut dixi, communis) quilibet unam quampiam, tanquam suam docetur, ea est fere aut lanificium, aut operandi lini studium, aut cementariorum, aut fabri, seu ferrarii, seu materiarii artificium.

Neque enim aliud est opificium ullum, quod numerum aliquem, dictu dignum occupet illic.

Nam uestes, quarum, nisi quod habitu sexus discernitur, & cælibatus a coniugio, una per totam insulam forma est, eademque per omne æuum perpetua, nec ad oculum indecora, & ad corporis motum habilis, tum ad frigoris æstusque rationem apposita.

Eas inquam, quæque sibi familia conficit.

Sed ex aliis illis artibus unusquisque aliquam discit, nec uiri modo, sed mulieres etiam.

Cæterum hæ uelut imbecilliores, leuiora tractant.

Lanam fere, linumque operantur.

Uiris artes reliquæ magis laboriosæ mandantur, maxima ex parte quisque in patriis artibus educatur.

Nam eo plerique natura feruntur.

Quod si quem animus alio trahat, in eius opificii, cuius capitur studio, familiam quampiam adoptione traducitur, cura non a patre modo eius, sed magistratibus etiam præstita, ut graui, atque honesto patrifamilias mancipetur.

Quin si quis unam perdoctus artem, aliam præterea cupiuerit, eodem modo permittitur.

Utramque nactus, utram uelit exercet, nisi alterutra ciuitas magis egeat.

Syphograntorum, præcipuum ac prope unicum negocium est, curare, ac prospicere, ne quisquam desideat ociosus.

Sed uti suæ quisque arti sedulo incumbat, nec ab summo mane tamen, ad multam usque noctem perpetuo labore, uelut iumenta, fatigatus.

Nam ea plusquam seruilis erumna est, quæ tamen ubique fere opificum uita est, exceptis Utopiensibus, qui cum in horas uigintiquatuor æquales, diem connumerata nocte diuidant, sex duntaxat operi deputant, tres ante meridiem, a quibus prandium ineunt, atque a prandio duas pomeridianas horas, quum interquieuerint, tres deinde rursus labori datas, coena claudunt.

Quum primam horam ab meridie numerent; sub octauam cubitum eunt.

Horas octo somnus uendicat.

Quicquid inter operis horas ac somni cibique medium esset, id suo cuiusque arbitrio permittitur, non quo per luxum, aut segnitiem abutatur, sed quod ab opificio suo liberum, ex animi sententia in aliud quippiam studii bene collocet.

Has intercapedines plerique impendunt literis.

Solenne est enim publicas cotidie lectiones haberi, antelucanis horis, quibus ut intersint, ii dumtaxat adiguntur, qui ad literas nominatim selecti sunt.

Cæterum ex omni ordine mares simul, ac foeminæ multitudo maxima ad audiendas lectiones, alii alias, prout cuiusque fert natura confluit.

Hoc ipsum tempus tamen, si quis arti suæ malit insumere quod multis usu uenit (quorum animus in nullius contemplatione disciplinæ consurgit) haud prohibetur, quin laudatur quoque, ut utilis reipublicæ.

Super coenam tum unam horam ludendo producunt, æstate in hortis, hyeme in aulis illis communibus, in quibus comedunt.

Ibi aut musicen exercent, aut se sermone recreant.

Aleam atque id genus ineptos ac perniciosos ludos ne cognoscunt quidem, cæterum duos habent in usu ludos, latrunculorum ludo non dissimiles.

Alterum numerorum pugnam, in qua numerus numerum prædatur.

Alterum in quo collata acie cum uirtutibus uitia confligunt.

Quo in ludo perquam scite ostenditur & uitiorum inter se dissidium, & aduersus uirtutes concordia.

Item quæ uitia, quibus se uirtutibus opponant, quibus uiribus aperte oppugnent, quibus machinamentis ab obliquo adoriantur, quo præsidio, uirtutes uitiorum uires infringant, quibus artibus eorum conatus eludant, quibus denique modis alterutra pars uictoriæ compos fiat.

Sed hoc loco, ne quid erretis quiddam pressius intuendum est.

Etenim quod sex dumtaxat horas in opere sunt, fieri fortasse potest, ut inopiam aliquam putes, necessariarum rerum sequi.

Quod tam longe abest ut accidat, ut id temporis ad omnium rerum copiam quæ quidem ad uitæ uel necessitatem requirantur uel commoditatem non sufficiat modo, sed supersit etiam, id quod uos quoque intelligetis si uobiscum reputetis apud alias gentes, quam magna populi pars iners degit.

Primum mulieres fere omnes, totius summæ dimidium, aut sicubi mulieres negociosæ sunt, ibi ut plurimum, earum uice, uiri stertunt.

Ad hæc, sacerdotum ac religiosorum, quos uocant, quanta quamque ociosa turba, adiice diuites omnes maxime prædiorum dominos, quos uulgo generosos appellant ac nobiles, his adnumera ipsorum famulitium, totam uidelicet illam cetratorum nebulonum colluuiem.

Robustos denique ac ualentes mendicos adiunge, morbum quempiam prætexentes inertiæ, multo certe pauciores esse quam putaras inuenies eos, quorum labore constant hæc omnia quibus mortales utuntur.

Expende nunc tecum ex his ipsis quam pauci in necessariis opificiis uersantur.

Siquidem ubi omnia pecuniis metimur, multas artes necesse est exerceri inanes prorsus ac superfluas, luxus tantum ac libidinis ministras.

Nam hæc ipsa multitudo quæ nunc operatur, si partiretur in tam paucas artes, quam paucas commodus naturæ usus postulat; in tanta rerum abundantia; quantam nunc esse necesse sit, precia nimirum uiliora forent, quam ut artifices inde uitam tueri suam possent.

At si isti omnes quos nunc inertes artes distringunt; ac tota insuper ocio ac desidia languescens turba, quorum unus quiuis earum rerum quæ aliorum laboribus suppeditantur; quantum duo earundem operatores consumit; in opera uniuersi atque eadem utilia collocarentur, facile animaduertis; quantulum temporis ad suppeditanda omnia; quæ uel necessitatis ratio; uel commoditatis efflagitet (adde uoluptatis etiam quæ quidem uera sit ac naturalis) abunde satis superque foret.

Atque id ipsum in Utopia res ipsa perspicuum facit.

Nam illic in tota urbe cum adiacente uicinia uix homines quingenti ex omni uirorum ac mulierum numero, quorum ætas ac robur operi sufficit, uacatio permittitur.

In hiis syphogranti (quamquam leges eos labore soluerunt) ipsi tamen sese non eximunt; quo facilius exemplo suo reliquos ad labores inuitent.

Eadem immunitate gaudent hi; quos commendatione sacerdotum, persuasus populus occultis syphograntorum suffragiis ad perdiscendas disciplinas perpetuam uacationem indulget.

Quorum si quis conceptam de se spem fefellerit; ad opifices retruditur, contraque non rarenter usu uenit; ut mechanicus quispiam, subcisiuas illas horas tam gnauiter impendat literis, tantum diligentia proficiat, ut opificio suo exemptus, in literatorum classem prouehatur.

Ex hoc literatorum ordine legati, sacerdotes, Tranibori ac ipse denique deligitur princeps, quem illi prisca ipsorum lingua Barzanem, recentiore Ademum appellant.

Reliqua fere multitudo omnis; quum neque ociosa sit; nec inutilibus opificiis occupata, procliuis æstimatio est, quam paucæ horæ quantum boni operis pariant.

Ad ea quæ commemoraui, hoc præterea facilitatis accedit quod in necessariis plerisque artibus, minore opera quam aliæ gentes, opus habent.

Nam primum ædificiorum, aut structura; aut refectio ideo tam multorum assiduam ubique requirit operam, quod quæ pater ædificauit; hæres parum frugi, paulatim dilabi sinit, ita quod minimo tueri potuit; successor eius de integro impendio magno cogitur instaurare.

Quin frequenter etiam quæ domus alii ingenti sumptu stetit, hanc alius delicato animo contemnit, eaque neglecta; atque ideo breui collapsa; aliam alibi impensis non minoribus extruit.

At apud Utopienses compositis rebus omnibus; & constituta republica rarissime accidit; uti noua collocandis ædibus area deligatur & non modo remedium celeriter præsentibus uitiis adhibetur, sed etiam imminentibus occurritur.

Ita fit, ut minimo labore, diutissime perdurent ædificia, & id genus opifices uix habeant interdum quod agant; nisi quod materiam dolare domi & lapides interim quadrare atque aptare iubentur, quo (si quod opus incidat) maturius possit exurgere.

Iam in uestibus uide, quam paucis operis egeant; primum dum in opere sunt; corio neglectim aut pellibus amiciuntur quæ in septennium durent.

Quum procedunt in publicum, superinduunt chlamydem uestem, quæ rudiores illas uestes contegat; eius per totam insulam unus color est, atque is natiuus.

Itaque lanei panni, non modo multo minus quam usquam alibi sufficit, uerum is ipse quoque multo minoris impendii est, at lini minor est labor, eoque usus crebrior, sed in lineo solus candor, in laneo sola mundicies conspicitur, nullum tenuioris fili precium est.

Itaque fit, ut quum alibi nusquam, uni homini quatuor aut quinque togæ laneæ diuersis coloribus, ac totidem sericiæ tunicæ sufficiant, delicatioribus paulo ne decem quidem, ibi una quisque contentus est, plerunque in biennium.

Quippe nec causa est ulla cur plures affectet, quas consecutus neque aduersus frigus esset munitior, neque uestitu uideretur uel pilo cultior.

Quamobrem quum & omnes utilibus sese artibus exerceant, & ipsarum etiam opera pauciora sufficiant, fit nimirum, ut abundante rerum omnium copia, interdum in reficiendas (si quæ detritæ sunt) uias publicas immensam multitudinem educant, persæpe etiam quum nec talis cuiuspiam operis usus occurrat, pauciores horas operandi publice denuntient.

Neque enim superuacaneo labore ciues inuitos exercent magistratus; quandoquidem eius reipublicæ institutio hunc unum scopum in primis respicit; ut quoad per publicas necessitates licet; quam plurimum temporis ab seruitio corporis ad animi libertatem cultumque ciuibus uniuersis asseratur.

In eo enim sitam uitæ felicitatem putant.

De commerciis mutuis.

Sed iam quo pacto sese mutuo ciues utantur; quæ populi inter se commercia; quæque sit distribuendarum rerum forma uidetur explicandum.

Quum igitur ex familiis constet ciuitas; familias ut plurimum, cognationes efficiunt.

Nam foeminæ (ubi maturuerint) collocatæ maritis; in ipsorum domicilia concedunt.

At masculi filii, ac deinceps nepotes; in familia permanent, & parentum antiquissimo parent.

Nisi præ senecta mente parum ualuerit.

Tunc enim ætate proximus ei sufficitur.

Uerum ne ciuitas aut fieri infrequentior; aut ultra modum possit increscere, cauetur, ne ulla familia, quarum millia sex, quæque ciuitas, excepto conuentu, complectitur; pauciores quam decem; pluresue quam sexdecim puberes habeat.

Impuberum enim nullus præfiniri numerus potest.

Hic modus facile seruatur, transcriptis hiis in rariores familias, qui in plenioribus excrescunt.

At si quando in totum plus iusto abundauerit; aliarum urbium suarum infrequentiam sarciunt.

Quod si forte per totam insulam plus æquo moles intumuerit, tum ex qualibet urbe descriptis ciuibus in continente proximo ubicumque indigenis agri multum superest, & cultu uacat; coloniam suis ipsorum legibus propagant, ascitis una terræ indigenis si conuiuere secum uelint.

Cum uolentibus coniuncti in idem uitæ institutum; eosdemque mores, facile coalescunt, idque utriusque populi bono.

Efficiunt enim suis institutis, ut ea terra, utrisque abunda sit; quæ alteris ante parca ac maligna uidebatur.

Renuentes ipsorum legibus uiuere, propellunt his finibus quos sibi ipsi describunt.

Aduersus repugnantes, bello confligunt.

Nam eam iustissimam belli causam ducunt, quum populus quispiam eius soli quo ipse non utitur, sed uelut inane ac uacuum possidet, aliis tamen qui ex naturæ præscripto inde nutriri debeant, usum ac possessionem interdicat.

Si quando ullas ex suis urbibus aliquis casus, eousque imminuerit, ut ex aliis insulæ partibus seruato suo cuiusque urbis modo, resarciri non possint (quod bis dumtaxat ab omni æuo pestis grassante sæuitia fertur contigisse) remigrantibus e colonia ciuibus replentur.

Perire enim colonias potius patiuntur, quam ullam ex insulanis urbibus imminui.

Sed ad conuictum ciuium reuertor.

Antiquissimus (ut dixi) præest familæ.

Ministri sunt uxores maritis, & liberi parentibus, atque in summa minores natu maioribus.

Ciuitas omnis in quatuor æquales partes diuiditur.

In medio cuiusque partis forum est omnium rerum.

Eo in certas domos opera cuiusque familiæ conuehuntur, atque in horrea singulæ seorsum species distributæ sunt.

Ab hiis quilibet paterfamilias quibus ipse suique opus habent, petit, ac sine pecunia, sine omni prorsus hostimento quicquid petierit, aufert.

Quare enim negetur quicquam! quum & omnium rerum abunde satis sit nec timor ullus subsit, ne quisquam plusquam sit opus, flagitare uelit! Nam cur superuacua petiturus putetur is, qui certum habeat, nihil sibi unquam defuturum! Nempe auidum ac rapacem, aut timor carendi facit, in omni animantum genere, aut in homine sola reddit superbia, quæ gloriæ sibi ducit, superflua rerum ostentatione cæteros antecellere, quod uitii genus in Utopiensium institutis nullum omnino locum habet.

Adiuncta sunt foris (quæ commemoraui) fora cibaria, in quæ non olera modo, arborumque fructus & panes comportantur, sed pisces præterea quadrupedumque & auium quicquid esculentum est, extra urbem locis appositis ubi fluento tabum ac sordes eluantur.

Hinc deportant pecudes occisas depuratasque manibus famulorum (nam neque suos ciues patiuntur assuescere laniatu animalium, cuius usu, clementiam humanissimum naturæ nostræ affectum paulatim deperire putant, neque sordidum quicquam atque

immundum, cuius putredine corruptus ær morbum posset inuehere) perferri in urbem sinunt.

Habet præterea quilibet uicus, aulas quasdam capaces, æquali ab sese inuicem interuallo distantes, nomine quanque suo cognitas.

Has colunt Syphogranti, quarum unicuique triginta familiæ uidelicet ab utroque latere quindecim sunt adscriptæ, cibum ibi sumpturæ.

Obsonatores cuiusque aulæ, certa hora conueniunt in forum, ac relato suorum numero, cibum petunt.

Sed prima ratio ægrotorum habetur, qui in publicis hospitiis curantur.

Nam quatuor habent in ambitu ciuitatis hospitia, paulo extra muros tam capacia ut totidem oppidulis æquari possint, tum ut neque ægrotorum numerus quamlibet magnus anguste collocaretur, & per hoc incommode, tum quo hii qui tali morbo tenerentur, cuius contagio solet ab alio ad alium serpere, longius ab aliorum coetu semoueri possint.

Hæc hospitia ita sunt instructa, atque omnibus rebus quæ ad salutem conferant referta, tum tam tenera ac sedula cura adhibetur, tam assidua medicorum peritissimorum præsentia, ut quum illuc nemo mittatur inuitus, nemo tamen fere in tota urbe sit, qui aduersa ualetudine laborans, non ibi decumbere quam domi suæ præferat.

Quum ægrotorum obsonator cibos ex medicorum præscripto receperit, deinceps optima quæque inter aulas æquabiliter pro suo cuiusque numero distribuuntur, nisi quod principis, pontificis, & Tranibororum respectus habetur, ac legatorum etiam, & exterorum omnium (si qui sunt, qui pauci ac raro sunt) sed hiis quoque cum adsunt, domicilia certa atque instructa parantur, Ad has aulas prandii, coenæque statis horis tota syphograntia conuenit, æneæ tubæ clangore commonefacta, nisi qui aut in hospitiis, aut domi decumbunt.

Quanquam nemo prohibetur, postquam aulis est satis factum e foro domum cibum petere.

Sciunt enim neminem id temere facere, nam & si domi prandere nulli uetitum sit, nemo tamen hoc libenter facit, cum neque honestum habeatur, & stultum sit deterioris parandi prandii sumere laborem, cum lautum atque opiparum præsto apud aulam, tam propinquam sit.

In hac aula ministeria omnia in quibus paulo plus sordis, aut laboris est, obeunt serui.

Cæterum coquendi, parandique cibi officium, & totius denique instruendi conuiuii solæ mulieres exercent, cuiusque uidelicet familiæ per uices.

Tribus, pluribusue mensis pro numero conuiuarum discumbitur.

Uiri ad parietem, foeminæ exterius collocantur, ut si quid his subiti oboriatur mali, quod uterum gerentibus interdum solet accidere, imperturbatis ordinibus exurgant, atque inde ad nutrices abeant.

Sedent illæ quidem seorsum cum lactentibus in coenaculo quodam ad id destinato, nunquam sine foco atque aqua munda, nec absque cunis interim, ut & reclinare liceat infantulos, & ad ignem cum uelint exemptos fasciis libertate ac ludo reficere.

Suæ quæque soboli nutrix est, nisi aut mors, aut morbus impediat.

Id cum accidit, uxores Syphograntorum propere nutricem quærunt, nec id difficile est.

Nam quæ id præstare possunt, nulli officio sese offerunt libentius, quoniam & omnes eam misericordiam laude prosequuntur, & qui educatur, nutricem parentis agnoscit loco.

In antro nutricum, considunt pueri omnes, qui primum lustrum non expleuere.

Cæteri impuberes, quo in numero ducunt quicumque sexus alterius utrius intra nubiles annos sunt, aut ministrant discumbentibus, aut qui per ætatem nondum ualent, adstant tamen, atque id summo cum silentio.

Utrique quod a sedentibus porrigitur, eo uescuntur, nec aliud discretum prandendi tempus habent.

In medio primæ mensæ, qui summus locus est, & cui (nam ea mensa suprema in parte coenaculi transuersa est) totus conuentus conspicitur, Syphograntus cum uxore considet.

His adiunguntur duo ex natu maximis.

Sedent enim per omnes mensas quaterni.

At si templum in ea Syphograntia situm est, sacerdos, eiusque uxor ita cum Syphogranto sedent ut præsideant.

Ab utraque parte collocantur iuniores, post senes rursus, atque hoc pacto per totam domum, & æquales inter se iunguntur, & dissimilibus tamen immiscentur, quod ideo ferunt institutum, ut senum grauitas ac reuerentia (quum nihil ita in mensa fieri, diciue potest, ut eos ab omni parte uicinos effugiat) iuniores ab improba uerborum, gestuumque licentia cohibeat.

Ciborum fercula non a primo loco deinceps apponuntur, sed senioribus primum omnibus (quorum insignes loci sunt) optimus quisque cibus infertur.

Deinde reliquis æqualiter ministratur.

At senes lautitias suas (quarum non tanta erat copia, ut posset totam per domum affatim distribui) pro suo arbitratu circunsedentibus impartiuntur.

Sic & maioribus natu suus seruatur honos, & commodi tantundem tamen, ad omneis peruenit.

Omne prandium, coenamque ab aliqua lectione auspicantur, quæ ad mores faciat, sed breui tamen ne fastidio sit.

Ab hac seniores, honestos sermones, sed neque tristes, nec infacetos ingerunt.

At nec longis logis totum occupant prandium, quin audiunt libenter iuuenes quoque atque adeo de industria prouocant, quo & indolis cuiusque & ingenii per conuiuii libertatem prodentis sese, capiant experimentum.

Prandia breuiuscula sunt, coenæ largiores, quod labor illa, has somnus & nocturna quies excipit, quam illi ad salubrem concoctionem magis efficacem putant.

Nulla coena sine musica transigitur.

Nec ullis caret secunda mensa bellariis.

Odores incendunt, & unguenta spargunt.

Nihilque non faciunt, quod exhilarare conuiuas possit.

Sunt enim hanc in partem aliquanto procliuiores, ut nullum uoluptatis genus (ex quo nihil sequatur incommodi) censeant interdictum.

Hoc pacto igitur in urbe conuiuunt, at ruri, qui longius ab sese dissiti sunt, omnes domi quisque suæ comedunt.

Nulli enim familiæ quicquam ad uictum deest, quippe a quibus id totum uenit, quo uescantur urbici.

De peregrinatione Utopiensium. At si quos aut amicorum alia in urbe commorantium, aut ipsius etiam uidendi loci desyderium coeperit, a Syphograntis ac Traniboris suis ueniam facile impetrant, nisi si quis usus impediat.

Mittitur ergo simul, numerus aliquis cum epistola principis, quæ & datam peregrinandi copiam testatur, & reditus diem præscribit.

Uehiculum datur cum seruo publico, qui agat boues & curet.

Cæterum nisi mulieres in coetu habeant, uehiculum uelut onus & impedimentum, remittitur.

Toto itinere cum nihil secum efferant, nihil defit tamen, ubique enim domi sunt.

Si quo in loco diutius uno die commorentur, suam ibi quisque artem exercet, atque ab artis eiusdem opificibus, humanissime tractantur.

Si semet autore quisquam extra suos fines uagetur, deprehensus sine principis diplomate, contumeliose habitus, pro fugitiuo reducitur, castigatus acriter.

Idem ausus denuo, seruitute plectitur.

Quod si quem libido incessat per suæ ciuitatis agros palandi, uenia patris & consentiente coniuge, non prohibetur.

Sed in quodcunque rus peruenerit, nullus ante cibus datur, quam ante meridianum operis pensum, (aut quantum ante coenam ibi laborari solet) absoluerit.

Hac lege quouis intra suæ urbis fines ire licet.

Erit enim non minus utilis urbi, quam si in urbe esset.

Iam uidetis quam nulla sit usquam ociandi licentia, nullus inertiæ prætextus, nulla taberna uinaria, nulla ceruisiaria, nusquam lupanar, nulla corruptelæ occasio, nullæ latebræ, conciliabulum nullum, sed omnium præsentes oculi necessitatem aut consueti laboris, aut ocii non inhonesti faciunt.

Quem populi morem necesse est omnium rerum copiam sequi.

Atque ea quum æquabiliter ad omnes perueniat, fit nimirum, ut inops esse nemo aut mendicus possit.

In senatu Amaurotico (quem uti dixi terni quotannis omni ex urbe frequentant) ubi primum constiterit; quæ res quoque loco abundet, rursum cuius alicubi malignior prouentus fuerit, alterius inopiam, alterius protinus ubertas explet, atque id gratuito faciunt, nihil uicissim ab his recipientes quibus donant.

Sed quæ de suis rebus unicuipiam urbi dederint, nihil ab ea repetentes, ab alia cui nihil impenderunt, quibus egent accipiunt.

Ita tota insula uelut una familia est.

At postquam satis prouisum ipsis est, (quod non antea factum censent, quam in biennium propter anni sequentis euentum prospexerint) tum ex his quæ supersunt magnam uim frumenti, mellis, lanæ, lini, ligni, cocci, & conchyliorum, uellerum, ceræ, seui, corii, ad hæc animalium quoque in alias regiones exportant.

Quarum rerum omnium, septimam partem inopibus eius regionis dono dant, reliquam precio mediocri uenditant, quo ex commercio, non eas modo merces, quibus domi egent, (nam id fere nihil est præter ferrum) sed argenti atque auri præterea, magnam uim in patriam reportant.

Cuius rei diutina consuetudine supra quam credi possit, ubique iam earum rerum copia abundant.

Itaque nunc parum pensi habent, præsente ne pecunia, an in diem uendant, multoque maximam partem habeant in nominibus, in quibus tamen faciendis non priuatorum unquam, sed confectis ex more instrumentis, publicam urbis fidem sequuntur.

Ciuitas ubi solutionis dies aduenerit, a priuatis debitoribus exigit creditum, atque in ærarium redigit, eiusque pecuniæ quoad ab Utopiensibus repetatur, usura fruitur.

Illi maximam partem nunquam repetunt.

Nam quæ res apud se nullum habet usum, eam ab his auferre, quibus usui est, haud æquum censent.

Cæterum si res ita poscat, ut eius aliquam partem alii populo mutuam daturi sint, tum demum poscunt, aut quum bellum gerendum est, quam in rem unam totum illum thesaurum quem habent domi seruant, uti aut extremis in periculis, aut in subitis præsidio sit.

Potissimum quo milites externos (quos libentius quam suos ciues obiiciunt discrimini) immodico stipendio conducant, gnari multitudine pecuniæ hostes ipsos plerunque mercabiles, & uel proditione, uel infestis etiam signis inter se committi.

Hanc ob causam inæstimabilem thesaurum seruant, at non ut thesaurum tamen, sed ita habent, quomodo me narrare profecto deterret pudor, metuentem ne fidem oratio non sit habitura, quod eo iustius uereor, quo magis mihi sum conscius, nisi uidissem præsens, quam ægre potuissem ipse perduci, ut alteri idem recensenti crederem.

Necesse est enim fere quam quicque est ab eorum qui audiunt moribus alienum, tam idem procul illis abesse a fide.

Quanquam prudens rerum æstimator minus fortasse mirabitur, quum reliqua eorum instituta, tam longe ab nostris differant; si argenti quoque atque auri usus ad ipsorum potius, quam ad nostri moris rationem accommodetur.

Nempe quum pecunia non utantur ipsi, sed in eum seruent euentum, qui ut potest usu uenire, ita fieri potest ut nunquam incidat.

Interim aurum, argentumque (unde ea fit) sic apud se habent, ut ab nullo pluris æstimetur, quam rerum ipsarum natura meretur, qua quis non uidet quam longe infra ferrum sunt! ut sine quo non hercule magis quam absque igni atque aqua uiuere mortales queant, quum interim auro, argentoque nullum usum, quo non facile careamus, natura tribuerit, nisi hominum stultitia precium raritati fecisset.

Quin contra, uelut parens indulgentissima optima quæque in propatulo posuerit, ut ærem, aquam, ac tellurem ipsam, longissime uero uana ac nihil profutura semouerit.

Ergo hæc metalla si apud eos in turrim aliquam abstruderentur.

Princeps ac senatus in suspicionem uenire posset (ut est uulgi stulta solertia) ne deluso per technam populo, ipsi aliquo inde commodo fruerentur.

Porro si phyalas inde aliaque id genus opera fabre excusa conficerent, si quando incidisset occasio, ut conflanda sint rursus, atque in militum eroganda stipendium, uident nimirum fore, ut ægre patiantur auelli quæ semel in delitiis habere coepissent.

His rebus uti occurrant, excogitauere quandam rationem, ut reliquis ipsorum institutis consentaneam, ita ab nostris (apud quos aurum tanti fit, ac tam diligenter conditur) longissime abhorrentem, eoque nisi peritis non credibilem.

Nam quum in fictilibus e terra uitroque elegantissimis quidem illis, sed uilibus tamen edant bibantque.

Ex auro, atque argento non in communibus aulis modo, sed in priuatis etiam domibus, matellas passim, ac sordidissima quæque uasa conficiunt.

Ad hæc catenas & crassas compedes, quibus cohercent seruos; iisdem ex metallis operantur.

Postremo quoscunque aliquod crimen infames facit, ab horum auribus anuli dependent aurei, digitos aurum cingit, aurea torques ambit collum, & caput denique auro uincitur.

Ita omnibus curant modis, uti apud se aurum argentumque in ignominia sint, atque hoc pacto fit, ut hæc metalla, quæ cæteræ gentes non minus fere dolenter ac

uiscera sua distrahi patiuntur, apud Utopienses, si semel omnia res postularet efferri, nemo sibi iacturam unius fecisse assis uideretur.

Margaritas præterea legunt in littoribus, quin in rupibus quibusdam adamantes ac pyropos quoque; neque tamen quærunt, sed oblatos casu, perpoliunt.

His ornant infantulos, qui ut primis pueritiæ annis, talibus ornamentis gloriantur, ac superbiunt; sic ubi plusculum accreuit ætatis, cum animaduertunt eiusmodi nugis non nisi pueros uti, nullo parentum monitu, sed suomet ipsorum pudore deponunt.

Non aliter ac nostri pueri, quum grandescunt nuces, bullas, & pupas abiiciunt.

Itaque hæc tam diuersa ab reliquis gentibus instituta, quam diuersas itidem animorum affectiones pariant, nunquam æque mihi atque in Anemoliorum legatis inclaruit.

Uenerunt hi Amaurotum (dum ego aderam) & quoniam magnis de rebus tractatum ueniebant, aduentum eorum terni illi ciues, ex qualibet urbe præuenerant, sed omnes finitimarum gentium legati, qui eo ante appulerant, quibus Utopiensium perspecti mores erant, apud quos sumptuoso uestitui nihil honoris haberi intelligebant, sericum contemptui esse, aurum etiam infame sciebant, cultu quam poterant modestissimo uenire consueuerant.

At Anemolii, quod longius aberant, ac minus cum illis commercii habuerant, quum accepissent, eodem omnes, eoque rudi corporis cultu esse, persuasi non habere eos, quo non utebantur, ipsi etiam superbi magis, quam sapientes, decreuerunt apparatus elegantia, deos quosdam repræsentare, & miserorum oculos Utopiensium, ornatus sui splendore præstringere.

Itaque ingressi sunt legati tres, cum comitibus centum, omnes uestitu uersicolori, plerique serico, legati ipsi (nam domi nobiles erant) amictu aureo, magnis torquibus, & inauribus aureis, ad hæc anulis aureis in manibus, monilibus insuper appensis in pileo, quæ margaritis ac gemmis affulgebant, omnibus postremo rebus ornati, quæ apud Utopienses, aut seruorum supplicia, aut infamium dedecora, aut puerorum nugamenta fuere.

Itaque operæ precium erat uidere, quo pacto cristas erexerint, ubi suum ornatum cum Utopiensium uestitu (nam in plateis sese populus effuderat) contulere.

Contraque non minus erat uoluptatis consyderare quam longe sua eos spes expectatioque fefellerat, quamquam longe ab ea existimatione aberant, quam se consecuturos putauerant.

Nempe Utopiensium oculis omnium, exceptis perquam paucis, qui alias gentes aliqua idonea de causa inuiserant, totus ille splendor apparatus pudendus uidebatur, & infimum quenque pro dominis reuerenter salutantes, legatos ipsos ex aurearum usu catenarum pro seruis habitos, sine ullo prorsus honore prætermiserunt.

Quin pueros quoque uidisses, qui gemmas ac margaritas abiecerant, ubi in legatorum pileis affixas conspexerunt, compellare matrem ac latus fodere.

En mater, quam magnus nebulo margaritis adhuc & gemmulis utitur, ac si esset puerulus! At parens serio etiam illa, tace inquit fili, est opinor quispiam e morionibus legatorum.

Alii catenas illas aureas reprehendere, utpote nullius usus, quippe tam graciles, ut eas facile seruus infringere, tam laxas rursus, uti quum fuerit libitum possit excutere, & solutus ac liber quouis aufugere.

Uerum legati postquam ibi unum, atque alterum diem uersati tantam auri uim in tanta uilitate conspexerunt, nec in minore contumelia, quam apud se honore habitam uidissent, ad hæc in unius fugitiui serui catenas compedesque plus auri, atque argenti congestum, quam totus ipsorum trium apparatus constiterat, subsidentibus pennis omnem illum cultum, quo sese tam arroganter extulerant, pudefacti, seposuerunt.

Maxime uero postquam familiarius cum Utopiensibus collocuti, mores eorum atque opiniones didicere, mirantur illi siquidem quemquam esse mortalium quem exiguæ gemmulæ, aut lapilli dubius oblectet fulgor, cui quidem stellam aliquam, atque ipsum denique solem liceat intueri, aut quemquam tam insanum esse, ut nobilior ipse sibi ob tenuioris lanæ filum uideatur, siquidem hanc ipsam (quantumuis tenui filo sit) ouis olim gestauit, nec aliud tamen interim, quam ouis fuit.

Mirantur item aurum suapte natura tam inutile, nunc ubique gentium æstimari tanti, ut homo ipse per quem, atque adeo in cuius usum id precii obtinuit, minoris multo quam aurum ipsum æstimetur, usque adeo ut plumbeus quispiam, & cui non plus ingenii sit quam stipiti, nec minus etiam improbus quam stultus, multos tamen & sapientes & bonos uiros in seruitute habeat, ob id duntaxat, quod ei magnus contigit aureorum numismatum cumulus, quem si qua fortuna, aut aliqua legum stropha (quæ nihil minus ac fortuna ipsa summis ima permiscet) ab hero illo ad abiectissimum totius familiæ suæ nebulonem transtulerit, fit nimirum paulo post, ut in famuli sui famulicium concedat, uelut appendix additamentumque numismatum.

Cæterum multo magis eorum mirantur, ac detestantur insaniam qui diuitibus illis, quibus neque debent quicquam, neque sunt obnoxii, nullo alio respectu, quam quod diuites sunt, honores tantum non diuinos impendunt, idque cum eos tam sordidos atque auaros cognoscunt, ut habeant certo certius ex tanto nummorum cumulo, uiuentibus illis ne unum quidem nummulum unquam ad se uenturum.

Has atque huiusmodi opiniones partim ex educatione conceperunt.

In ea educti Republica cuius instituta longissime ab his stultitiæ generibus absunt, partim ex doctrina & literis.

Nam & si haud multi cuiusque urbis sunt, qui cæteris exonerati laboribus soli disciplinæ deputantur.

Hii uidelicet in quibus a pueritia egregiam indolem, eximium ingenium, atque animum ad bonas artes propensum deprehendere, tamen omnes pueri literis imbuuntur, & populi bona pars, uiri, foeminæque, per totam uitam, horas illas quas ab operibus liberas diximus, in literis collocant.

Disciplinas ipsorum lingua perdiscunt.

Est enim neque uerborum inops, nec insuauis auditu, nec ulla fidelior animi interpres est.

Eadem fere (nisi quod ubique corruptior, alibi aliter) magnam eius orbis plagam peruagatur.

Ex omnibus his philosophis, quorum nomina sunt in hoc noto nobis orbe celebria, ante nostrum aduentum ne fama quidem cuiusquam eo peruenerat, & tamen in musica, dialecticaque, ac numerandi & metiendi scientia, eadem fere quæ nostri illi ueteres inuenere.

Cæterum ut antiquos omnibus prope rebus exæquant, ita nuperorum inuentis dialecticorum longe sunt impares.

Nam ne ullam quidem regulam inuenerunt earum, quas de restrictionibus, amplificationibus, ac suppositionibus acutissime excogitatis in paruis logicalibus passim hic ediscunt pueri.

Porro secundas intentiones tam longe abest ut inuestigare suffecerint, ut nec hominem ipsum in communi quem uocant, quamquam (ut scitis) plane colosseum & quouis gigante maiorem, tum a nobis præterea digito demonstratum, nemo tamen eorum uidere potuerit.

At sunt in astrorum cursu, & cælestium orbium motu, peritissimi.

Quin instrumenta quoque diuersis figuris solerter excogitarunt, quibus solis ac lunæ, & cæterorum item astrorum quæ in ipsorum horizonte uisuntur, motiones ac situs exactissime comprehensos habent.

Cæterum amicitias, atque errantium dissidia syderum, ac totam denique illam ex astris diuinandi imposturam, ne somniant quidem.

Imbres, uentos, ac cæteras tempestatum uicissitudines, signis quibusdam longo perspectis usu præsentiunt.

Sed de causis earum rerum omnium, & de fluxu maris eiusque salsitate, & in summa de cæli mundique origine, ac natura partim eadem quæ ueteres philosophi nostri disserunt, partim ut illi inter se dissident, ita hi quoque dum nouas rerum rationes afferunt, ab omnibus illis dissentiunt, nec inter se tamen usquequaque conueniunt.

In ea philosophiæ parte qua de moribus agitur, eadem illis disputantur quæ nobis, de bonis animi quærunt & corporis, & externis, tum utrum boni nomen omnibus his, an solis animi dotibus conueniat.

De uirtute disserunt, ac uoluptate, sed omnium prima est ac princeps controuersia, quanam in re, una pluribusue sitam hominis felicitatem putent.

At hac in re propensiores æquo uidentur in factionem uoluptatis assertricem, ut qua uel totam, uel potissimam felicitatis humanæ partem definiant.

Et quo magis mireris ab religione quoque (quæ grauis & seuera est fereque tristis & rigida) petunt tamen sententiæ tam delicatæ patrocinium.

Neque enim de felicitate disceptant unquam, quin principia quædam ex religione deprompta, tum philosophia quæ rationibus utitur coniungant, sine quibus ad ueræ felicitatis inuestigationem mancam, atque imbecillam per se rationem putant.

Ea principia sunt huiusmodi.

Animam esse immortalem, ac dei beneficentia ad felicitatem natam, uirtutibus ac bene factis nostris præmia post hanc uitam, flagitiis destinata supplicia.

Hæc tametsi religionis sint, ratione tamen censent ad ea credenda, & concedenda perduci, quibus e medio sublatis, sine ulla cunctatione pronunciant neminem esse tam stupidum, qui non sentiat petendam sibi per fas ac nefas uoluptatem.

Hoc tantum caueret ne minor uoluptas obstet maiori, aut eam persequatur quam inuicem retaliet dolor.

Nam uirtutem asperam, ac difficilem sequi, ac non abigere modo suauitatem uitæ, sed dolorem etiam sponte perpeti, cuius nullum expectes fructum (quis enim potest esse fructus si post mortem nihil assequeris quum hanc uitam totam insuauiter hoc est misere traduxeris) id uero dementissimum ferunt.

Nunc uero non in omni uoluptate felicitatem, sed in bona, atque honesta sitam putant.

Ad eam enim uelut ad summum bonum, naturam nostram ab ipsa uirtute pertrahi, cui sola aduersa factio felicitatem tribuit.

Nempe uirtutem definiunt, secundum naturam uiuere ad id siquidem a deo institutos esse nos.

Eum uero naturæ ductum sequi quisquis in appetendis fugiendisque rebus obtemperat rationi.

Rationem porro, mortales primum omnium in amorem, ac uenerationem diuinæ maiestatis incendere, cui debemus, & quod sumus, & quod compotes esse felicitatis possumus, secundum id commonet, atque excitat nos ut uitam quam licet minime anxiam, ac maxime lætam ducamus ipsi, cæterisque omnibus ad idem obtinendum adiutores nos pro naturæ societate præbeamus.

Neque enim quisquam unquam fuit tam tristis ac rigidus assecla uirtutis, & osor uoluptatis, qui ita labores, uigilias & squalores indicat tibi, ut non idem aliorum inopiam, atque incommoda leuare, te pro tua uirili iubeat, & id laudandum humanitatis nomine censeat, hominem homini saluti ac solatio esse, si humanum est maxime (qua uirtute nulla est homini magis propria) aliorum mitigare molestiam, & sublata tristitia uitæ iucunditati, hoc est uoluptati reddere.

Quid ni natura quenque instiget ut sibimet idem præstet! Nam aut mala est uita iucunda, id est, uoluptaria, quod si est, non solum neminem ad eam debes adiutare, sed omnibus utpote noxiam ac mortiferam, quantum potes adimere, aut si conciliare aliis eam, ut bonam non licet modo, sed etiam debes, cur non tibi in primis ipsi! cui non minus propitium esse te quam aliis decet.

Neque enim quum te natura moneat uti in alios bonus sis, eadem te rursus iubet, in temet sæuum atque inclementem esse.

Uitam ergo iucundam inquiunt, id est uoluptatem tanquam operationum omnium finem, ipsa nobis natura præscribit, ex cuius præscripto uiuere, uirtutem definiunt.

At quum natura mortales inuitet ad hilarioris uitæ mutuum subsidium (quod certe merito facit.

Neque enim tam supra generis humani sortem quisquam est, ut solus naturæ curæ sit, quæ uniuersos ex æquo fouet, quos eiusdem formæ communione complectitur) eadem te nimirum iubet etiam atque etiam obseruare, ne sic tuis commodis obsecundes; ut aliorum procures incommoda.

Seruanda igitur censent non inita solum inter priuatos pacta, sed publicas etiam leges, quas aut bonus princeps iuste promulgauit, aut populus, nec oppressus tyrannide, nec dolo circumscriptus, de partiendis uitæ commodis, hoc est materia uoluptatis, communi consensu sanxit.

Hiis inoffensis legibus tuum curare commodum, prudentia est; publicum præterea, pietatis; Sed alienam uoluptatem præreptum ire, dum consequare tuam; ea uero iniuria est, contra tibi aliquid ipsi demere, quod addas aliis, id demum est humanitatis ac benignitatis officium, quod ipsum nunquam tantum aufert commodi, quantum refert.

Nam & beneficiorum uicissitudine pensatur, & ipsa benefacti conscientia, ac recordatio charitatis eorum & beneuolentiæ quibus benefeceris, plus uoluptatis affert animo, quam fuisset illa corporis qua abstinuisti.

Postremo (quod facile persuadet animo libenter assentienti religio) breuis & exiguæ uoluptatis uicem, ingenti ac nunquam interituro gaudio rependit deus.

Itaque hoc pacto censent, & excussa sedulo & perpensa re omnes actiones nostras, atque in his uirtutes etiam ipsas, uoluptatem tandem uelut finem, felicitatemque respicere.

Uoluptatem appellant omnem corporis animiue motum statumque, in quo uersari natura duce delectet.

Appetitionem naturæ, non temere addunt.

Nam ut quicquid natura iucundum est, ad quod neque per iniuriam tenditur, nec iucundius aliud amittitur, nec labor succedit, non sensus modo, sed recta quoque ratio persequitur, ita quæ præter naturam dulcia sibi mortales uanissima conspiratione confingunt (tanquam in ipsis esset perinde res ac uocabula commutare) ea omnia statuunt adeo nihil ad felicitatem facere, ut plurimum officiant etiam, uel eo quod quibus semel insederunt, ne ueris ac genuinis oblectamentis usquam uacet locus, totum prorsus animum falsa uoluptatis opinione præoccupant.

Sunt enim perquam multa, quæ quum suapte natura nihil contineant suauitatis, imo bona pars amaritudinis etiam plurimum, peruersa tum improbarum cupiditatum illecebra, non pro summis tantum uoluptatibus habeantur; uerum etiam inter præcipuas uitæ causas numerentur.

In hoc adulterinæ uoluptatis genere, eos collocant, quos ante memoraui, qui quo meliorem togam habent, eo sibi meliores ipsi uidentur.

Qua una in re, bis errant.

Neque enim minus falsi sunt, quod meliorem putant togam suam, quam quod se.

Cur enim si uestis usum spectes, tenuioris fili lana præstet crassiori! at illi tamen tanquam natura non errore præcellerent, attolunt cristas, & sibimet quoque precii credunt inde non nihil accedere.

Eoque honorem, quem uilius uestiti sperare non essent ausi elegantiori togæ, uelut suo iure exigunt, & prætermissi negligentius indignantur.

At hoc ipsum quoque, uanis & nihil profuturis honoribus affici, an non eiusdem inscitiæ est! Nam quid naturalis & ueræ uoluptatis affert nudatus alterius uertex, aut curuati poplites, hoccine tuorum poplitum dolori medebitur! aut tui capitis phrenesim leuabit! In hac fucatæ uoluptatis imagine, mirum quam suauiter insaniunt ii qui nobilitatis opinione sibi blandiuntur ac plaudunt, quod eiusmodi maioribus nasci contigerit, quorum longa series diues (neque enim nunc aliud est nobilitas) habita sit, præsertim in prædiis, nec pilo quidem minus sibi nobiles uidentur, etiam si maiores nihil inde reliquerint, aut relictum ipsi obligurierint.

His adnumerant eos qui gemmis ac lapillis (ut dixi) capiuntur, ac dii quodammodo sibi uidentur facti, si quando eximium aliquem consequantur, eius præsertim generis, quod sua tempestate, maximo apud suos æstimetur; neque enim apud omnes, neque omni tempore, eadem genera sunt in precio; Sed nec nisi exemptum auro ac nudum comparant.

Imo ne sic quidem, nisi adiurato uenditore, & præstanti cautionem, ueram gemmam ac lapidem uerum esse, tam solliciti sunt; ne oculis eorum, ueri loco adulterinus imponat.

At spectaturo tibi, cur minus præbeat oblectamenti factitius, quem tuus oculus non discernit a uero! Uterque ex æquo ualere debet, tibi, non minus hercle quam cæco.

Quid hii qui superfluas opes adseruant, ut nullo acerui usu, sed sola contemplatione delectentur, num ueram percipiunt; an falsa potius uoluptate luduntur! aut hi qui diuerso uitio, aurum quo nunquam sint usuri, fortasse nec uisuri amplius, abscondunt, & solliciti ne perdant, perdunt.

Quid enim aliud est, usibus demptum tuis & omnium fortasse mortalium, telluri reddere! & tu tamen abstruso thesauro, uelut animi iam securus lætitia gestis.

Quem si quis furto sustulerit, cuius tu ignarus furti, decem post annis obieris, toto illo decennio, quo subtractæ pecuniæ superfuisti, quid tua retulit, surreptum an saluum fuisse! utroque certe modo tantundem usus ad te peruenit, Ad has tam ineptas lætitias, aleatores (quorum insaniam auditu, non usu cognouere) uenatores præterea, atque aucupes, adiungunt.

Nam quid habet, inquiunt, uoluptatis, talos in alueum proiicere, quod toties fecisti, ut si quid uoluptatis inesset, oriri tamen potuisset ex frequenti usu satietas! aut quæ suauitas esse potest, ac non fastidium potius in audiendo latratu, atque ululatu

canum! aut qui maior uoluptatis sensus est, cum leporem canis insequitur, quam quum canis canem! nempe idem utrobique agitur, accurritur enim, si te cursus oblectet.

At si te cædis spes, laniatus expectatio sub oculis peragendi retinet, misericordiam potius mouere debet, spectare, lepusculum a cane, imbecillum a ualidiore, fugacem ac timidum a feroce, innoxium denique a crudeli discerptum.

Itaque Utopienses totum hoc uenandi exercitium, ut rem liberis indignam, in lanios (quam artem per seruos obire eos supra diximus) reiecerunt.

Infimam enim eius partem esse uenationem statuunt, reliquas eius partes & utiliores & honestiores ut quæ & multo magis conferant, & animalia necessitatis dumtaxat gratia perimant, quum uenator ab miseri animalculi cæde ac laniatu, nihil nisi uoluptatem petat, quam spectandæ necis libidinem in ipsis etiam bestiis, aut ab animi crudelis affectu censent exoriri, aut in crudelitatem denique, assiduo tam efferæ uoluptatis usu defluere.

Hæc igitur & quicquid est eiusmodi (sunt enim innumera) quamquam pro uoluptatibus mortalium uulgus habeat, illi tamen quum natura nihil insit suaue, plane statuunt, cum uera uoluptate nihil habere commercii.

Nam quod uulgo sensum iucunditate perfundunt (quod uoluptatis opus uidetur) nihil de sententia decedunt.

Non enim ipsius rei natura, sed ipsorum peruersa consuetudo in causa est.

Cuius uitio fit, ut amara pro dulcibus amplectantur.

Non aliter ac mulieres grauidæ picem & seuum, corrupto gustu, melle mellitius arbitrantur.

Nec cuiusquam tamen aut morbo, aut consuetudine deprauatum iudicium, mutare naturam, ut non aliarum rerum, ita nec uoluptatis potest.

Uoluptatum quas ueras fatentur, species diuersas faciunt.

Siquidem alias animo, corpori alias tribuunt.

Animo dant intellectum, eamque dulcedinem quam ueri contemplatio pepererit.

Ad hæc suauis additur bene actæ uitæ memoria, & spes non dubia futuri boni.

Corporis uoluptatem in duas partiuntur formas, quarum prima sit ea, quæ sensum perspicua suauitate perfundit, quod alias earum instauratione partium fit, quas insitus nobis calor exhauserit.

Nam hæ cibo potuque redduntur, alias dum egeruntur illa, quorum copia corpus exuberat.

Hæc suggeritur, dum excrementis intestina purgamus, aut opera liberis datur, aut ullius prurigo partis frictu scalptuue lenitur.

Interdum uero uoluptas oritur, nec redditura quicquam quod membra nostra desyderent, nec ademptura quo laborent; cæterum quæ sensus nostros tamen ui quadam occulta, sed illustri motu titillet afficiatque, & in se conuertat, qualis ex musica nascitur.

Alteram corporeæ uoluptatis formam, eam uolunt esse, quæ in quieto, atque æquabili corporis statu consistat, id est nimirum sua cuiusque nullo interpellata malo sanitas.

Hæc siquidem, si nihil eam doloris oppugnet, per se ipsa delectat, etiam si nulla extrinsecus adhibita uoluptate moueatur.

Quamquam enim sese minus effert, minusque offert sensui, quam tumida illa edendi bibendique libido, nihilo tamen secius multi eam statuunt uoluptatum maximam, omnes fere Utopienses magnam & uelut fundamentum omnium ac basim fatentur, ut quæ uel sola placidam & optabilem uitæ conditionem reddat, & qua sublata, nullus usquam reliquus sit cuiquam uoluptati locus.

Nam dolore prorsus uacare, nisi adsit sanitas, stuporem certe non uoluptatem uocant.

Iamdudum explosum est apud eos decretum illorum, qui stabilem & tranquillam sanitatem (nam hæc quoque quæstio gnauiter apud eos agitata est) ideo non habendam pro uoluptate censebant, quod præsentem non posse dicerent, nisi motu quopiam extrario sentiri.

Uerum contra nunc in hoc prope uniuersi conspirant, sanitatem uel in primis uoluptati esse.

Etenim quum in morbo, inquiunt, dolor sit, qui uoluptati implacabilis hostis est, non aliter, ac sanitati morbus, quid ni uicissim insit sanitatis tranquillitati uoluptas! nihil enim ad hanc rem referre putant, seu morbus dolor esse, seu morbo dolor inesse dicatur.

Tantundem enim utroque modo effici.

Quippe si sanitas, aut uoluptas ipsa sit, aut necessario uoluptatem pariat, uelut calor igni gignitur, nimirum utrobique efficitur, ut quibus immota sanitas adest his uoluptas abesse non possit.

Præterea dum uescimur, inquiunt, quid aliud quam sanitas quæ labefactari coeperat, aduersus esuriem (cibo commilitone) depugnat, in qua dum paulatim inualescit, ille ipse profectus ad solitum uigorem suggerit illam, qua sic reficimur, uoluptatem.

Sanitas ergo quæ in conflictu lætatur, eadem non gaudebit adepta uictoriam! Sed pristinum robur, quod solum toto conflictu petiuerat, tandem feliciter assecuta, protinus obstupescet! nec bona sua cognoscet atque amplexabitur! Nam quod non sentiri sanitas dicta est, id uero perquam procul a uero putant.

Quis enim uigilans, inquiunt, sanum esse se non sentit, nisi qui non est! quemne tantus, aut stupor, aut lethargus adstringit, ut sanitatem non iucundam sibi fateatur ac delectabilem! at delectatio quid aliud quam alio nomine uoluptas est! Amplectuntur ergo in primis animi uoluptates, (eas enim primas omnium principesque ducunt) quarum potissimam partem censent ab exercitio uirtutum bonæque uitæ conscientia proficisci.

Earum uoluptatum quas corpus suggerit, palmam sanitati deferunt.

Nam edendi, bibendique suauitatem, & quicquid eandem oblectamenti rationem habet, appetenda quidem, sed non nisi sanitatis gratia statuunt.

Neque enim per se iucunda esse talia, sed quatenus aduersæ ualitudini clanculum surrepenti resistunt.

Ideoque sapienti, sicuti magis deprecandos morbos, quam optandam medicinam, & dolores profligandos potius, quam adsciscenda solatia, ita hoc quoque uoluptatis genere non egere quam deliniri præstiterit, quo uoluptatis genere si quisquam se beatum putet, is necesse est fateatur, se tum demum fore felicissimum, si ea uita contigerit, quæ in perpetua fame, siti, pruritu, esu, potatione, scalptu, frictuque, traducatur; quæ quam non foeda solum, sed misera etiam sit, quis non uidet! Infimæ profecto omnium hæ uoluptates sunt, ut minime syncerae, neque enim unquam subeunt, nisi contrariis coniunctæ doloribus, Nempe cum edendi uoluptate copulatur esuries, idque non satis æqua lege.

Nam ut uehementior, ita longior quoque dolor est.

Quippe & ante uoluptatem nascitur, & nisi uoluptate una commoriente, non extinguitur.

Huiusmodi ergo uoluptates, nisi quatenus expetit necessitas, haud magni habendas putant.

Gaudent tamen etiam his, gratique agnoscunt naturæ parentis indulgentiam, quæ foetus suos ad id quod necessitatis causa tam assidue faciundum erat, etiam blandissima suauitate pelliceat.

Quanto enim in tedio uiuendum erat, si ut cæteræ ægritudines quæ nos infestant rarius, ita hii quoque cotidiani famis ac sitis morbi, uenenis ac pharmacis amaris essent abigendi! At formam, uires, agilitatem, hæc ut propria, iucundaque naturæ dona libenter fouent.

Quin eas quoque uoluptates, quæ per aures, oculos, ac nares admittuntur, quas natura proprias ac peculiares esse homini uoluit (neque enim aliud animantium genus, aut mundi formam pulchritudinemque suspicit, aut odorum; nisi ad cibi discrimen, ulla commouetur gratia; neque consonas inter se discordesque sonorum distantias internoscit) & has inquam ut iucunda quædam uitæ condimenta persequuntur.

In omnibus autem hunc habent modum ne maiorem minor impediat, neu dolorem aliquando uoluptas pariat, quod necessario sequi censent, si inhonesta sit.

At certe formæ decus contemnere; uires deterere, agilitatem in pigritiam uertere, corpus exhaurire ieiuniis, sanitati iniuriam facere; & cætera naturæ blandimenta respuere; nisi quis hæc sua commoda negligat, dum aliorum publicamue ardentius procurat, cuius laboris uice maiorem a deo uoluptatem expectet; alioquin ob inanem uirtutis umbram nullius bono, semet affligere; uel quo aduersa ferre minus moleste possit; nunquam fortasse uentura.

Hoc uero putant esse dementissimum, animique & in se crudelis; & erga naturam ingratissimi; cui tanquam debere quicquam dedignetur; omnibus eius beneficiis renunciat.

Hæc est eorum de uirtute ac uoluptate sententia; qua nisi sanctius aliquid inspiret homini; cælitus immissa religio; nullam inuestigari credunt humana ratione ueriorem; qua in re rectene an secus sentiant, excutere nos, neque tempus patitur, neque necesse est.

Quippe qui narranda eorum instituta, non etiam tuenda suscepimus.

Cæterum hoc mihi certe persuadeo, utut sese habeant hæc decreta; nusquam neque præstantiorem populum, neque feliciorem esse rempublicam.

Corpore sunt agili uegetoque; uirium amplius quam statura promittat nec ea tamen improcera; & quum neque solo sint usquequaque fertili; nec admodum salubri cælo; aduersus ærem ita sese temperantia uictus muniunt; terræ sic medentur industria; ut nusquam gentium sit frugis, pecorisque prouentus uberior; aut hominum uiuaciora corpora; paucioribusque morbis obnoxia.

Itaque non ea modo quæ uulgo faciunt agricolæ; diligenter ibi administrata conspicias; ut terram natura maligniorem, arte atque opera iuuent; sed populi manibus alibi radicitus euulsam syluam, alibi consitam uideas; qua in re habita est non ubertatis; sed uecturæ ratio; ut essent ligna, aut mari, aut fluuiis, aut urbibus ipsis uiciniora, minore enim cum labore terrestri itinere, fruges quam ligna longius afferuntur.

Gens facilis ac faceta, sollers, ocio gaudens, corporis laborum (quum est usus) satis patiens, Cæterum alias haudquaquam sane appetens; animi studiis infatigata.

Qui quum a nobis accepissent de literis & disciplina Græcorum (nam in latinis præter historias ac poetas nihil erat quod uidebantur magnopere probaturi) mirum quanto studio contenderunt, ut eas liceret ipsis, nostra interpretatione perdiscere.

Coepimus ergo legere, magis adeo primum ne recusare laborem uideremur, quam quod fructum eius aliquem speraremus.

At ubi paulum processimus, ipsorum diligentia fecit, ut nostram haud frustra impendendam animo statim præciperemus.

Siquidem literarum formas, tam facile imitari, uerba tam expedite pronunciare, tam celeriter mandare memoriæ, & tanta cum fide reddere coeperunt, ut nobis miraculi esset loco, nisi quod pleraque pars eorum, qui non sua solum sponte accensi, uerum senatus quoque decreto iussi, ista sibi discenda sumpserunt; E numero scholasticorum, selectissimis ingeniis, & matura ætate fuerunt.

Itaque minus quam triennio nihil erat in lingua, quod requirerent bonos autores, nisi obstet libri menda, inoffense perlegerent.

Eas literas ut equidem coniicio ob id quoque facilius arripuerunt, quod nonnihil illis essent cognatæ.

Suspicor enim eam gentem a græcis originem duxisse; propterea quod sermo illorum cætera fere Persicus, non nulla græci sermonis uestigia seruet in urbium ac magistratuum uocabulis.

Habent ex me, (nam librorum sarcinam mediocrem loco mercium quarto nauigaturus in nauem conieci quod mecum plane decreueram nunquam potius redire

quam cito) Platonis opera pleraque, Aristotelis plura, Theophrastum item de plantis, sed pluribus, quod doleo, in locis mutilum.

In librum enim dum nauigabamus negligentius habitum, cercopithecus inciderat; qui lasciuiens ac ludibundus, paginas aliquot hinc atque inde euulsas lacerauit.

Ex hiis qui scripsere grammaticam, Lascarem habent tantum, Theodorum enim non aduexi mecum, nec dictionarium aliquem præter Hesychium, ac Dioscoridem; Plutarchi libellos habent charissimos, & Luciani quoque facetiis ac lepore capiuntur.

Ex poetis habent Aristophanem, Homerum, atque Euripidem; tum Sophoclem minusculis Aldi formulis.

Ex historicis Thucydidem atque Herodotum; necnon Quin Herodianum. In re medica quoque sodalis meus Tricius Apinatus aduexerat secum parua quædam Hippocratis opuscula, ac Microtechnen Galeni, quos libros magno in precio habent; siquidem & si omnium fere gentium, re medica minime egent, nusquam tamen in maiore honore est, uel eo ipso quod eius cognitionem numerant inter pulcherrimas atque utilissimas partes philosophiæ; cuius ope philosophiæ dum naturæ secreta scrutantur, uidentur sibi non solum admirabilem inde uoluptatem percipere; sed apud autorem quoque eius, atque opificem summam inire gratiam; quem cæterorum more artificum arbitrantur; mundi huius uisendam machinam homini (quem solum tantæ rei capacem fecit) exposuisse spectandam; eoque chariorem habere; curiosum ac sollicitum inspectorem, operisque sui admiratorem; quam eum qui uelut animal expers mentis; tantum ac tam mirabile spectaculum, stupidus immotusque neglexerit.

Utopiensium itaque exercitata literis ingenia mire ualent ad inuentiones artium, quæ faciant aliquid ad commodæ uitæ compendia.

Sed duas tamen debent nobis Chalcographorum & faciendæ chartæ, nec solis tamen nobis sed sibi quoque bonam eius partem.

Nam quum ostenderemus eis libris chartaceis impressas ab Aldo literas, & de chartæ faciendæ materia, ac literas imprimendi facultate loqueremur; aliquid magis quam explicaremus (neque enim quisquam erat nostrum qui alterutram calleret) ipsi statim acutissime coniecerunt rem; & quum ante pellibus, corticibus, ac papyro tantum scriberent, iam chartam ilico facere, & literas imprimere tentarunt; quæ quum primo non satis procederent, eadem sæpius experiendo, breui sunt utrumque consecuti, tantumque effecerunt, ut si essent Græcorum exemplaria librorum; codices deesse non possent.

At nunc nihil habent amplius, quam a me commemoratum est, id uero quod habent impressis iam libris in multa exemplariorum millia propagauere.

Quisquis eo spectandi gratia uenerit, quem insignis aliqua dos ingenii aut longa peregrinatione usum; multarum cognitio terrarum commendet (quo nomine gratus fuit noster appulsus) pronis animis excipitur.

Quippe libenter audiunt, quid ubique terrarum geratur.

Cæterum mercandi gratia non admodum frequenter appellitur.

Quid enim ferrent; nisi aut ferrum, aut quod quisque referre mallet, aurum argentumue! Tum quæ ex ipsis exportanda sint, ea consultius putant ab se efferri quam ab aliis illinc peti, quo & exteras undique gentes exploratiores habeant, neque maritimarum rerum usum ac peritiam oblitum eant.

De seruis.

Pro seruis neque bello captos habent nisi ab ipsis gesto, neque seruorum filios; neque denique quenquam quem apud alias gentes seruientem possent comparare, sed aut si cuius apud se flagitium in seruitium uertitur, aut quos apud exteras urbes (quod genus multo frequentius est) admissum facinus destinauit supplicio.

Eorum enim multos, interdum æstimatos uili, sæpius etiam gratis impetratos, auferunt.

Hæc seruorum genera non in opere solum perpetuo; uerum etiam in uinculis habent; sed suos durius quos eo deploratiores, ac deteriora meritos exempla censent, quod tam præclara educatione ad uirtutem egregie instructi; contineri tamen ab scelere non potuerint.

Aliud seruorum genus est; quum alterius populi mediastinus quispiam laboriosus ac pauper elegerit apud eos sua sponte seruire.

Hos honeste tractant ac nisi quod laboris; utpote consuetis, imponitur plusculum non multo minus clementer ac ciues habent; uolentem discedere (quod non sæpe fit) neque retinent inuitum, neque inanem dimittunt.

Egrotantes; ut dixi, magno cum adfectu curant, nihilque prorsus omittunt quo sanitati eos, uel medicinæ uel uictus obseruatione, restituant.

Quin insanabili morbo laborantes assidendo, colloquendo, adhibendo demum quæ possunt leuamenta solantur.

Cæterum si non immedicabilis modo morbus sit uerumetiam perpetuo uexet atque discrutiet; tum sacerdotes ac migistratus hortantur hominem, quandoquidem omnibus uitæ muniis impar aliis molestus ac sibi grauis morti iam suæ superuiuat, ne secum statuat pestem diutius ac luem alere, neue quum tormentum ei uita sit mori dubitet, quin bona spe fretus acerba illa uita uelut carcere atque aculeo uel ipse semet eximat; uel ab aliis eripi se sua uoluntate patiatur; hoc illum quum non commoda, sed supplicium abrupturus morte sit prudenter facturum, quoniam uero sacerdotum in ea re consiliis, id est interpretum dei sit obsecuturus, etiam pie sancteque facturum.

Hæc quibus persuaserint; aut inedia sponte uitam finiunt, aut sopiti sine mortis sensu soluuntur.

Inuitum uero neminem tollunt nec officii erga eum quicquam imminuunt persuasos hoc pacto defungi honorificum.

Alioqui qui mortem sibi consciuerit causa non probata sacerdotibus & senatui; hunc neque terra neque igne dignantur; sed in paludem aliquam turpiter insepultus abiicitur.

Foemina non ante annum duodeuicesimum nubit.

Mas non nisi expletis quatuor etiam amplius.

Ante coniugium, mas aut foemina si conuincatur furtiuæ libidinis, grauiter in eum eamue animaduertitur; coniugioque illis in totum interdicitur, nisi uenia principis noxam remiserit, sed & pater & mater familias cuius in domo admissum flagitium est; tanquam suas partes parum diligenter tutati magnæ obiacent infamiæ; id facinus ideo tam seuere uindicant, quod futurum prospiciunt, ut rari in coniugalem amorem coalescerent; in quo ætatem omnem cum uno uideant exigendam; & perferendas insuper quas ea res affert molestias, nisi a uago concubitu diligenter arceantur.

Porro in deligendis coniugibus ineptissimum ritum (uti nobis uisum est) adprimeque ridiculum, illi serio ac seuere obseruant.

Mulierem enim seu uirgo seu uidua sit, grauis & honesta matrona proco nudam exhibet, ac probus aliquis uir uicissim nudum puellæ procum sistit.

Hunc morem quum uelut ineptum ridentes improbaremus, illi contra cæterarum omnium gentium insignem demirari stultitiam, qui quum in equuleo comparando, ubi de paucis agitur nummis, tam cauti sint, ut quamuis fere nudum nisi detracta sella tamen, omnibusque reuulsis ephippiis recusent emere, ne sub illis operculis hulcus aliquod delitesceret, in deligenda coniuge, qua ex re aut uoluptas, aut nausea sit totam per uitam comitatura, tam negligenter agant, ut reliquo corpore uestibus obuoluto, totam mulierem uix ab unius palmæ spatio (nihil enim præter uultum uisitur) æstiment adiungantque sibi non absque magno (si quid offendat postea) male cohærendi periculo.

Nam neque omnes tam sapientes sunt ut solos mores respiciant, & in ipsorum quoque sæpientum coniugiis, ad animi uirtutes nonnihil additamenti corporis etiam dotes adiiciunt, certe tam foeda deformitas, latere sub illis potest inuolucris ut alienare prorsus animum ab uxore queat, quum corpore iam seiungi non liceat; Qualis deformitas si quo casu contingat post contractas nuptias, suam quisque sortem necesse est ferat, ante uero ne quis capiatur insidiis, legibus caueri debet, idque tanto maiore studio fuit curandum quod & soli illarum orbis plagarum singulis sunt contenti coniugibus; & matrimonium ibi haud sæpe aliter, quam morte soluitur; nisi adulterium; in causa fuerit, aut morum non ferenda molestia.

Nempe alterutri sic offenso facta ab senatu coniugis mutandi uenia; alter infamem simul ac cælibem perpetuo uitam ducit.

Alioquin inuitam coniugem, cuius nulla sit noxa repudiare, quod corporis obtigerit calamitas, id uero nullo pacto ferunt; nam & crudele iudicant, tum quenquam deseri, cum maxime eget solatio, & senectuti, quum & morbos afferat & morbus ipsa sit; incertam atque infirmam fidem fore.

Cæterum accidit interdum ut quum non satis inter se coniugum conueniant mores repertis utrique aliis quibuscum sperent se suauius esse uicturos amborum sponte separati; noua matrimonia contrahant, haud absque senatus autoritate tamen, qui nisi causa per se atque uxores suas diligenter cognita; diuortia non admittit.

Imo ne sic quidem, facile.

Quod rem minime utilem sciunt firmandæ coniugum charitati, facilem nouarum nuptiarum spem esse propositam.

Temeratores coniugii grauissima seruitute plectuntur, & si neuter erat cælebs, iniuriam passi (uelint modo) repudiatis adulteris coniugio inter se ipsi iunguntur alioquin quibus uidebitur.

At si læsorum alteruter erga tam male merentem coniugem; in amore persistat; tamen uti coniugii lege non prohibetur si uelit in opera damnatum sequi; acciditque interdum ut alterius poenitentia alterius officiosa sedulitas miserationem commouens principi, libertatem rursus impetret.

Cæterum ad scelus iam relapso nex infligitur.

Cæteris facinoribus nullam certam poenam lex ulla præstituit; sed ut quodque atrox, aut contra uisum est; ita supplicium senatus decernit.

Uxores mariti castigant, & parentes liberos; nisi quid tam ingens admiserint; ut id publice puniri, morum intersit.

Sed fere grauissima quæque scelera seruitutis incommodo puniuntur, id siquidem & sceleratis non minus triste; & reipublicæ magis commodum arbitrantur, quam si mactare noxios & protinus amoliri festinent.

Nam & labore quam nece magis prosunt, & exemplo diutius alios ab simili flagitio deterrent.

Quod si sic habiti rebellent atque recalcitrent, tum demum uelut indomitæ beluæ.

Quos cohercere carcer & catena non potest, trucidantur.

At patientibus non adimitur omnis omnino spes; quippe longis domiti malis si eam poenitentiam præ se ferant, quæ peccatum testetur magis eis displicere quam poenam, principis interdum prærogatiua; interdum suffragiis populi, aut mitigatur seruitus aut remittitur.

Sollicitasse ad stuprum nihilo minus quam stuprasse periculi est.

In omni siquidem flagitio certum destinatumque conatum æquant facto.

Neque enim id quod defuit ei putant prodesse debere; per quem non stetit; quominus nihil defuerit.

Moriones in delitiis habentur, quos ut affecisse contumelia magno in probro est, ita uoluptatem ab stultitia capere non uetant.

Siquidem id morionibus ipsis maximo esse bono censent, cuius qui tam seuerus ac tristis est ut nullum neque factum neque dictum rideat ei tutandum non credunt, ueriti ne non satis indulgenter curetur ab eo, cui non modo nulli usui, sed ne oblectamento quidem (qua sola dote ualet) futurus esset.

Irridere deformem aut mutilum, turpe ac deforme non ei, qui ridetur, habetur, sed irrisori qui cuiquam quod in eius potestate non erat ut fugeret, id uitii loco stulte exprobret.

Ut enim formam naturalem non tueri segnis atque inertis ducunt, sic adiumentum ab fucis quærere infamis apud illos insolentia est.

Usu enim ipso sentiunt, quam non ullum formæ decus uxores æque ac morum probitas & reuerentia commendet maritis.

Nam ut forma nonnulli sola capiuntur, ita nemo nisi uirtute atque obsequio retinetur.

Non poenis tantum, deterrent a flagitiis, sed propositis quoque honoribus ad uirtutes inuitant, ideoque statuas uiris insignibus & de republica præclare meritis in foro collocant, in rerum bene gestarum memoriam, simul ut ipsorum posteris maiorum suorum gloria calcar & incitamentum ad uirtutem sit.

Qui magistratum ullum ambierit exspes omnium redditur.

Conuiuunt amabiliter, quippe nec magistratus ullus insolens, aut terribilis est; patres appellantur; & exhibent.

Iisdem defertur; ut debet; ab uolentibus honor; non ab inuitis exigitur.

Ne principem quidem ipsum, uestis aut diadema, sed gestatus frumenti manipulus discernit, ut pontificis insigne est prælatus cereus.

Leges habent perquam paucas.

Sufficiunt enim sic institutis paucissimæ.

Quin hoc in primis apud alios improbant populos, quod legum interpretumque uolumina, non infinita sufficiunt.

Ipsi uero censent iniquissimum; ullos homines his obligari legibus; quæ aut numerosiores sint, quam ut perlegi queant; aut obscuriores quam ut a quouis possint intelligi; porro causidicos; qui causas tractent callide; ac leges uafre disputent; prorsus omnes excludunt.

Censent enim ex usu esse; ut suam quisque causam agat; eademque referat iudici; quæ narraturus patrono fuerat.

Sic & minus ambagum fore & facilius elici ueritatem.

Dum eo dicente; quem nullus patronus fucum docuit; iudex solerter expendit singula; & contra uersutorum calumnias simplicioribus ingeniis opitulatur.

Hæc apud alias gentes; in tanto perplexissimarum aceruo legum difficile est obseruari.

Cæterum apud eos unusquisque est legis peritus.

Nam & sunt (ut dixi) paucissimæ; & interpretationum præterea ut quæque est maxime crassa; ita maxime æquam censent.

Nempe quum omnes leges (inquiunt) ea tantum causa promulgentur; ut ab hiis quisque sui commonefiat officii; subtilior interpretatio paucissimos admonet (pauci enim sunt qui assequantur) quum interim simplicior ac magis obuius legum sensus; omnibus

in aperto sit; alioquin quod ad uulgus attinet; cuius & maximus est numerus & maxime eget admonitu; quid referat utrum legem omnino non condas; an conditam in talem interpreteris sententiam; quam nisi magno ingenio & longa disputatione nemo possit eruere; ad quam inuestigandam neque crassum uulgi iudicium queat attingere; neque uita in comparando uictu occupata sufficere.

Hiis eorum uirtutibus incitati finitimi; qui quidem liberi sunt & suæ spontis (multos enim ipsi iam olim tyrannide liberauerunt) magistratus sibi; ab illis alii quotannis; alii in lustrum impetrant; quos defunctos imperio, cum honore ac laude reducunt; nouosque secum rursus in patriam reuehunt.

Atque hi quidem populi optime profecto ac saluberrime reipublicæ suæ consulunt; cuius & salus & pernicies, quum ab moribus magistratuum pendeat; quos nam potuissent elegisse prudentius, quam qui neque ullo precio queant ab honesto deduci (utpote quod breui sit remigraturis inutile) ignoti ciuibus, aut prauo cuiusquam studio aut simultate flecti! Quæ duo mala, affectus atque auaritiæ, sicubi incubuere iudiciis, illico iustitiam omnem, fortissimum reipublicæ neruum dissoluunt.

Hos Utopiani populos, quibus qui imperent ab ipsis petuntur, appellant socios, cæteros quos beneficiis auxerunt amicos uocant.

Foedera quæ reliquæ inter se gentes toties ineunt; frangunt ac renouant, ipsi nulla cum gente feriunt.

Quorsum enim foedus inquiunt; quasi non hominem homini satis natura conciliet quam qui contempserit, hunc uerba scilicet putes curaturum! In hanc sententiam eo uel maxime trahuntur, quod in illis terrarum plagis, foedera pactaque principum solent parum bona fide seruari.

Etenim in Europa idque his potissimum partibus quas Christi fides & religio possidet, sancta est & inuiolabilis ubique maiestas foederum, partim ipsa iustitia & bonitate principum, partim summorum reuerentia metuque pontificum, qui ut nihil in se recipiunt ipsi; quod non religiosissime præstant.

Ita cæteros omnes principes iubent, ut pollicitis omnibus modis immorentur, tergiuersantes uero pastorali censura & seueritate compellunt.

Merito sane censent turpissimam rem uideri si illorum foederibus absit fides; qui peculiari nomine fideles appellantur.

At in illo nouo orbe terrarum, quem circulus æquator uix tam longe ab hoc nostro orbe semouet; quam uita moresque dissident; foederum nulla fiducia est; quorum ut quodque plurimis ac sanctissimis ceremoniis innodatum fuerit; ita citissime soluitur inuenta facile in uerbis calumnia, quæ sic interim de industria dictant callide; ut nunquam tam firmis adstringi uinculis queant; quin elabantur aliqua, foedusque & fidem pariter eludant.

Quam uafriciem, imo quam fraudem dolumque; si priuatorum deprehenderent interuenisse contractui; magno supercilio rem sacrilegam; & furca dignam clamitarent, hi nimirum ipsi; qui eius consilii principibus dati; semet gloriantur Quo Autores. Fit ut iustitia tota uideatur, aut non nisi plebea uirtus & humilis, quæque longo interuallo

subsidat infra regale fastigium; aut uti saltem duæ sint quarum altera uulgus deceat, pedestris & humirepa; neue usquam septa transilire queat, multis undique restricta uinculis, altera principum uirtus, quæ sicuti sit quam illa popularis augustior; sic est etiam longo interuallo liberior, ut cui nihil non liceat nisi quod non libeat.

Hos mores ut dixi principum; illic foedera tam male seruantium puto in causa esse; ne ulla feriant Utopienses; mutaturi fortasse sententiam si hic uiuerent.

Quanquam illis uidetur ut optime seruentur; male tamen inoleuisse foederis omnino sanciendi consuetudinem qua fit, ut (perinde ac si populum populo; quos exiguo spacio, collis tantum aut riuus discriminat; nulla naturæ societas copularet) hostes atque inimicos inuicem sese natos putent, meritoque in mutuam grassari perniciem, nisi foedera prohibeant, quin his ipsis quoque initis, non amicitiam coalescere, sed manere prædandi licentiam, quatenus per imprudentiam dictandi foederis, nihil quod prohibeat satis caute comprehensum in pactis est.

At illi contra censent, neminem pro inimico habendum, a quo nihil iniuriæ profectum est.

Naturæ consortium, foederis uice esse, & satius, ualentiusque homines inuicem beneuolentia, quam pactis, animo quam uerbis connecti.

De re militari.

Bellum utpote rem plane beluinam, nec ulli tamen beluarum formæ in tam assiduo, atque homini est usu, summopere abominantur, contraque morem gentium ferme omnium nihil æque ducunt inglorium, atque petitam e bello gloriam.

Eoque licet assidue militari sese disciplina exerceant, neque id uiri modo, sed foeminæ quoque, statis diebus, ne ad bellum sint, quum exigat usus, inhabiles; non temere capessunt tamen, nisi quo aut suos fines tueantur, aut amicorum terris, infusos hostes propulsent, aut populum quempiam tyrannide pressum, miserati, (quod humanitatis gratia faciunt) suis uiribus Tyranni iugo, & seruitute liberent.

Quanquam auxilium gratificantur amicis non semper quidem, quo se defendant, sed interdum quoque illatas retalient, atque ulciscantur iniurias.

Uerum id ita demum faciunt, si re adhuc integra consulantur ipsi, & probata causa, repetitis ac non redditis rebus belli autores inferendi sint, quod non tunc solum decernunt, quoties hostili incursu abacta est præda, uerum tum quoque multo infestius, quum eorum negotiatores usquam gentium, uel iniquarum prætextu legum, uel sinistra deriuatione bonarum, iniustam subeunt, iustitiæ colore, calumniam.

Nec alia fuit eius origo belli, quod pro Nephelogetis aduersus Alaopolitas, paulo ante nostram memoriam, Utopienses gessere, quam apud Alaopolitas Nephelogetarum mercatoribus illata prætextu iuris (ut uisum est ipsis) iniuria certe, siue illud ius, siue ea iniuria fuit, bello tam atroci est uindicata, quum ad proprias utriusque partis uires, odiaque circumiectarum etiam gentium studia atque opes adiungerentur, ut florentissimis populorum aliis concussis, aliis uehementer afflictis, orientia ex malis mala, Alaopolitarum seruitus demum, ac deditio finierit, qua in Nephelogetarum (neque enim sibi

certabant Utopienses) potestatem concessere, gentis, florentibus Alaopolitarum rebus, haud quaquam cum illis conferendæ.

Tam acriter Utopienses amicorum, etiam in pecuniis, iniuriam persequuntur, suas ipsorum, non item, qui sicubi circunscripti bonis excidant, modo corporibus absit uis hactenus irascuntur, uti quoad satisfactio fiat, eius commercio gentis abstineant.

Non quod minoris sibi curæ ciues, quam socii sint, sed horum tamen pecuniam intercipi, ægrius quam suam ferunt, propterea quod amicorum negotiatores, quoniam de suo perdunt priuato, graue uulnus ex iactura sentiunt.

At ipsorum ciuibus nihil nisi de publica perit.

Præterea quod abundabat domi, ac ueluti supererat, alioqui non emittendum foras.

Quo fit uti intertrimentum citra cuiusquam sensum accidat.

Quo circa nimis crudele censent id damnum multorum ulcisci mortibus, cuius damni incommodum nemo ipsorum, aut uita, aut uictu persentiscat.

Cæterum si quis suorum usquam per iniuriam debilitetur, aut occidat, siue id publico factum consilio, siue priuato sit, per legatos re comperta, nisi deditis noxiis placari non possunt, quin ilico bellum denuncient.

Noxæ deditos, aut morte, aut seruitio puniunt.

Cruentæ uictoriæ non piget modo eos, sed pudet quoque, reputantes inscitiam esse quamlibet preciosas merces nimio emisse, arte doloque uictos, oppressos hostes impendio gloriantur, triumphumque ob eam rem publicitus agunt, & uelut re strennue gesta, tropheum erigunt.

Tunc enim demum uiriliter sese iactant, & cum uirtute gessisse, quoties ita uicerint, quomodo nullum animal præter hominem potuit, id est ingenii uiribus.

Nam corporis inquiunt ursi, leones, apri, lupi, canes, cæteræque beluæ dimicant, quarum ut pleræque nos robore ac ferocia uincunt, ita cunctæ ingenio, & ratione superantur.

Hoc unum illi in bello spectant, uti id obtineant, quod si fuissent ante consequuti, bellum non fuerant illaturi.

Aut si id res uetet, tam seueram ab his uindictam expetunt, quibus factum imputant, ut idem ausuros in posterum terror absterreat.

Hos propositi sui scopos destinant, quos mature petunt, at ita tamen, uti prior uitandi periculi cura, quam laudis aut famæ consequendæ sit.

Itaque protinus indicto bello, schedulas ipsorum publico signo roboratas, locis maxime conspicuis hosticæ terræ, clam uno tempore multas appendi procurant, quibus ingentia pollicentur præmia, si quis principem aduersarium sustulerit, deinde minora quanquam illa quoque egregia decernunt, pro singulis eorum capitibus, quorum nomina

in iisdem literis proscribunt, hii sunt quos secundum principem ipsum, autores initi aduersus se consilii ducunt.

Quicquid percussori præfiniunt, hoc geminant ei, qui uiuum e proscriptis aliquem ad se perduxerit, quum ipsos quoque proscriptos, præmiis iisdem, addita etiam impunitate, contra socios inuitant.

Itaque fit celeriter, ut & cæteros mortales suspectos habeant, & sibi inuicem ipsi, neque fidentes satis, neque fidi sint, maximoque in metu & non minore periculo uersentur.

Nam sæpenumero constat euenisse, uti bona pars eorum & princeps in primis ipse ab his proderentur, in quibus maximam spem reposuerunt.

Tam facile quoduis in facinus impellunt munera, quibus illi nullum exhibent modum.

Sed memores in quantum discrimen hortantur, operam dant, uti periculi magnitudo beneficiorum mole compensetur.

Eoque non immensam modo auri uim, sed prædia quoque magni reditus in locis apud amicos tutissimis, propria ac perpetua pollicitantur, & summa cum fide præstant.

Hunc licitandi mercandique hostis morem, apud alios improbatum, uelut animi degeneris crudele facinus illi magnæ sibi laudi ducunt, tanquam prudentes, qui maximis hoc pacto bellis, sine ullo prorsus prælio defungantur, humanique ac misericordes etiam, qui paucorum nece noxiorum, numerosas innocentium uitas redimant, qui pugnando fuerint occubituri.

Partim e suis, partim ex hostibus, quorum turbam, uulgusque non minus ferme quam suos miserantur, gnari non sua sponte eos bellum capessere, sed principum ad id furiis agi.

Si res hoc pacto non procedat, dissidiorum semina iaciunt, aluntque fratre principis, aut aliquo e nobilibus in spem potiundi regni perducto.

Si factiones internæ languerint, finitimas hostibus gentes excitant, committuntque, eruto uetusto quopiam titulo, quales nunquam regibus desunt, suas ad bellum opes polliciti, pecuniam affluenter suggerunt.

Ciues parcissime, quos tam unice habent charos, tantique sese mutuo faciunt, ut neminem sint e suis cum aduerso principe libenter commutaturi.

At aurum, argentumque quoniam unum hunc in usum omne seruant, haud grauatim erogant, utpote non minus commode uicturi, etiam si uniuersum impenderent.

Quin præter domesticas diuitias est illis foris quoque infinitus thesaurus, quo plurimæ gentes, uti ante dixi, in ipsorum ære sunt.

Ita milites undique conductos ad bellum mittunt, præsertim ex Zapoletis. Hic populus quingentis passuum millibus ab Utopia distat, orientem solem uersus, horridus, agrestis, ferox, syluas montesque asperos, quibus sunt innutriti, præferunt.

Dura gens, æstus, frigoris, & laboris patiens, delitiarum expers omnium, neque agriculturæ studens, & cum ædificiorum tum uestitus indiligens, pecorum duntaxat curam habent.

Magna ex parte uenatu & raptu uiuunt.

Ad solum bellum nati, cuius gerendi facultatem studiose quærunt, repertam cupide amplectuntur, & magno numero egressi, cuiuis requirenti milites uili semet offerunt.

Hanc unam uitæ artem nouerunt, qua mors quæritur, sub quibus merent, acriter pro hiis & incorrupta fide dimicant.

Uerum in nullum certum diem sese obstringunt, sed ea lege in partes ueniunt, ut postero die, uel ab hostibus, oblato maiore stipendio sint staturi, iisdem perendie rursus inuitati plusculo remigrant.

Rarum oritur bellum, in quo non bona pars illorum in utroque sint exercitu.

Itaque accidit quotidie, ut sanguinis necessitudine coniuncti, qui & iisdem in partibus conducti familiarissime semet inuicem utebantur, paulo post in contrarias distracti copias, hostiliter concurrant.

& infestis animis, obliti generis, immemores amicitiæ, mutuo sese confodiant, nulla alia causa in mutuam incitati perniciem, quam quod a diuersis principibus exigua pecuniola conducti, cuius tam exactam habent rationem, ut ad diurnum stipendium unius accessione assis facile ad commutandas partes impellantur.

Ita celeriter imbiberunt auaritiam, quæ tamen nulli est eis usui.

Nam quæ sanguine quærunt, protinus per luxum, & eum tamen miserum consumunt.

Hic populus Utopiensibus aduersus quosuis mortales militat, quod tanti ab hiis eorum conducatur opera quanti nusquam alibi.

Utopienses siquidem ut bonos quærunt quibus utantur ita hos quoque homines pessimos quibus abutantur.

Quos quum usus postulat, magnis impulsos pollicitationibus, maximis obiiciunt periculis, unde plerunque magna pars nunquam ad exigenda promissa reuertitur, superstitibus, quæ sunt polliciti bona fide, persoluunt, quo ad similes ausus incendantur.

Neque enim pensi quicquam habent, quam multos ex eis perdant.

Rati de genere humano maximam merituros gratiam se, si tota illa colluuie populi tam tetri, ac nepharii orbem terrarum purgare possent.

Secundum hos eorum copiis utuntur, pro quibus arma capiunt, deinde auxiliaribus cæterorum amicorum turmis.

Postremo suos ciues adiungunt, e quibus aliquem uirtutis probatæ uirum, totius exercitus summæ præficiunt.

Huic duos ita substituunt, uti eo incolumi, ambo priuati sint, capto aut interempto, alter e duobus uelut hæreditate succedat, eique ex euentu tertius.

Ne (ut sunt bellorum sortes uariæ) periclitante duce totus perturbetur exercitus.

E quaque ciuitate delectus exercetur ex his, qui sponte nomen profitentur.

Neque enim inuitus quisquam foras in militiam truditur, quod persuasum habeant, si quis sit natura timidior, non ipsum modo nihil facturum strennue, sed metum etiam comitibus incussurum.

Cæterum si quod bellum ingruat in patriam, ignauos huiusmodi, modo ualeant corpore, in naues mixtos melioribus collocant; Aut in moenibus sparsim disponunt.

Unde non sit refugiendi locus.

Ita suorum pudor, hostis in manibus, atque adempta fugæ spes, timorem obruunt, & sæpe extrema necessitas in uirtutem uertitur.

At sicuti ad externum bellum ex ipsis nemo protrahitur nolens, ita foeminas uolentes in militiam comitari maritos, adeo non prohibent, ut exhortentur etiam, & laudibus incitent, profectas cum suo quamque uiro, pariter in acie constituunt.

Tum sui quemque liberi affines cognati circunsistunt, ut hi de proximo sint mutuo sibi subsidio, quos maxime ad ferendas inuicem suppetias natura stimulat.

In maximo probro est coniunx absque coniuge redux, aut amisso parente reuersus filius.

Quo fit, uti si ad ipsorum manus uentum sit modo perstent hostes, longo & lugubri prælio ad internitionem usque decernatur.

Nempe ut omnibus curant modis ne ipsis dimicare necesse sit, modo bello possint uicaria conductitiorum manu defungi, ita quum uitari non potest quin ipsi ineant pugnam, tam intrepide capessunt, quam quoad licuit prudenter detrectabant, nec tam primo ferociunt impetu quam mora sensim & duratione inualescunt, tam offirmatis animis ut interimi citius quam auerti queant; Quippe uictus illa securitas quæ cuique domi est, ademptaque de posteris anxia cogitandi cura (nam hæc solicitudo generosos ubique spiritus frangit) sublimem illis animum & uinci dedignantem facit.

Ad hæc militaris disciplinæ peritia fiduciam præbet, postremo rectæ opiniones (quibus & doctrina & bonis reipublicæ institutis imbuti a pueris sunt) uirtutem addunt.

Qua neque tam uilem habent uitam, ut temere prodigant, neque tam improbe charam, ut quum honestas ponendam suadeat, auare turpiterque retineant.

Dum ubique pugna maxima feruet, lectissimi iuuenes coniurati, deuotique, ducem sibi deposcunt aduersum, hunc aperte inuadunt, hunc ex insidiis adoriuntur, idem eminus idem cominus petitur, longoque ac perpetuo cuneo, summissis assidue in fatigatorum locum recentibus, oppugnatur.

Raroque accidit (ni sibi fuga prospiciat) ut non intereat aut uiuus in hostium potestatem ueniat.

Si ab ipsis uictoria sit, haudquaquam cæde grassantur, fugatos enim comprehendunt, quam occidunt libentius.

Neque unquam ita persequuntur fugientes, ut non unam interim sub signis instructam aciem retineant, adeo nisi cæteris superati partibus, postrema acie sua uictoriam adepti sint, elabi potius hostes uniuersos sinant, quam insequi fugientes perturbatis suorum ordinibus insuescant.

Memores sibimet haud semel usu uenisse, ut mole totius exercitus uicta profligataque, quum hostes uictoria gestientes, hac atque illac abeuntes persequerentur, pauci ipsorum in subsidiis collocati ad occasiones intenti, dispersos ac palantes illos & præsumpta securitate negligentes derepente adorti, totius euentum prælii mutauerunt.

Extortaque e manibus tam certa & indubitata uictoria, uicti uictores inuicem uicerunt.

Haud facile dictu est, astutiores instruendis insidiis, an cautiores ad uitandas sient.

Fugam parare credas, quum nihil minus in animo habent, contra quum id consilii capiunt, nihil minus cogitare putes.

Nam si nimium sese sentiunt, aut numero, aut loco premi, tunc aut noctu, agmine silente, castra mouent, aut aliquo stratagemate eludunt, aut interdiu ita sensim sese referunt, tali seruato ordine, ut non minus periculi sit cedentes quam instantes adoriri.

Castra diligentissime communiunt fossa prealta lataque, terra quæ egeritur introrsum reiecta, nec in eam rem opera mediastinorum utuntur, ipsorum manibus militum res agitur, totusque exercitus in opere est, exceptis qui pro uallo in armis ad subitos casus excubant.

Itaque tam multis adnitentibus, magna multumque amplexa loci munimenta, omni fide citius perficiunt.

Armis utuntur ad excipiendos ictus, firmis, nec ad motum gestumue quemlibet ineptis, adeo ut ne natando quidem molesta sentiant.

Nam armati natare inter militaris disciplinæ rudimenta consuescunt.

Tela sunt eminus sagittæ, quas acerrime simul & certissime iaculantur non pedites modo, sed ex equis etiam, cominus uero non gladii, sed secures uel acie letales uel pondere seu cæsim seu punctim feriant.

Machinas excogitant solertissime, factas accuratissime cælant ne ante proditæ quam res postulet, ludibrio magis quam usui sint, in quibus fabricandis hoc in primis respiciunt, uti uectu faciles & habiles circumactu sint.

Initas cum hostibus inducias tam sancte obseruant, ut ne lacessiti quidem uiolent.

Hostilem terram non depopulantur, neque segetes exurunt, imo ne hominum equorumue pedibus, conterantur, quantum fieri potest prouident, rati in ipsorum usus crescere.

Inermem neminem lædunt, nisi idem speculator sit.

Deditas urbes tuentur, at nec expugnatas, diripiunt, sed per quos deditio est impedita eos enecant, cæteris defensoribus in seruitutem addictis.

Imbellem turbam omnem relinquunt intactam.

Si quos deditionem suasisse compererint, his e damnatorum bonis aliquam partem impartiunt, reliqua sectione auxiliares donant.

Nam ipsorum nemo quicquam de præda capit.

Cæterum confecto bello, non amicis impensas in quos insumpsere, sed uictis imputant, exiguntque eo nomine, partim pecuniam quam in similes bellorum usus reseruant, partim prædia quæ sint ipsis apud eos perpetua non exigui census.

Huiusmodi reditus nunc apud multas gentes habent, qui uariis ex causis paulatim nati, supra septingenta ducatorum millia in singulos annos excreuere, in quos e suis ciuibus aliquos emittunt quæstorum nomine, qui magnifice uiuant, personamque magnatum illic præ se ferant, at multum tamen superest quod inferatur ærario, nisi malint eidem genti credere, quod sæpe tantisper faciunt, quoad uti necesse sit uixque accidit unquam, ut totam reposcant.

Ex his prædiis partem assignant illis, qui ipsorum hortatu tale discrimen adeunt quale ante monstraui.

Si quis princeps armis aduersus eos sumptis, eorum ditionem paret inuadere, magnis illico uiribus extra suos fines occurrunt; nam neque temere in suis terris bellum gerunt, neque ulla necessitas tanta est, ut eos cogat aliena auxilia in insulam suam admittere.

De religionibus Utopiensium. Religiones sunt non per insulam modo; uerum singulas etiam urbes uariæ, aliis Solem, Lunam aliis, aliis aliud errantium syderum dei uice uenerantibus, sunt quibus homo quispiam, cuius olim aut uirtus aut gloria enituit, non pro deo tantum, sed pro summo etiam deo suspicitur.

At multo maxima pars, eademque longe prudentior, nihil horum, sed unum quoddam numen putant, incognitum, æternum, immensum, inexplicabile, quod supra mentis humanæ captum sit, per mundum hunc uniuersum, uirtute non mole diffusum.

Hunc parentem uocant.

Origines, auctus, progressus, uices, finesque rerum omnium, huic acceptos uni referunt, nec diuinos honores alii præterea ulli, applicant.

Quin cæteris quoque omnibus, quamquam diuersa credentibus, hoc tamen cum istis conuenit, quod esse quidem unum censent summum, cui & uniuersitatis opificium, & prouidentia debeatur, eumque communiter omnes patria lingua Mythram appellant, sed eo dissentiunt, quod idem alius apud alios habetur.

Autumante quoque quicquid id sit, quod ipse summum ducit, eandem illam prorsus esse naturam, cuius unius numini ac maiestati, rerum omnium summa, omnium consensu gentium tribuitur.

Cæterum paulatim omnes ab ea superstitionum uarietate desciscunt, atque in unam illam coalescunt religionem, quæ reliquas ratione uidetur antecellere.

Neque dubium est quin cæteræ iam pridem euanuissent, nisi quicquid improsperum cuiquam inter mutandæ religionis consilia fors obiecisset, non id accidisse casu, sed cælitus immissum interpretaretur timor, tanquam numine, cuius relinquebatur cultus, impium contra se propositum uindicante.

At posteaquam acceperunt a nobis Christi nomen, doctrinam, mores, miracula, nec minus mirandam tot martyrum constantiam, quorum sponte fusus sanguis, tam numerosas gentes in suam sectam longe lateque traduxit, non credas quam pronis in eam affectibus etiam ipsi concesserint, siue hoc secretius inspirante deo, siue quod eadem ei uisa est hæresi proxima, quæ est apud ipsos potissima, quanquam hoc quoque fuisse non paulum momenti crediderim, quod Christo communem suorum uictum audierant placuisse, & apud germanissimos Christianorum conuentus adhuc in usu esse.

Certe quoquo id momento accidit, haud pauci nostram in religionem coierunt Lymphaque sacra sunt abluti.

Uerum quoniam in nobis quatuor (totidem enim duntaxat supereramus, nam duo fatis concesserant) nemo id quod doleo, sacerdos erat.

Cæteris initiati, ea tamen adhuc sacramenta desyderant, quæ apud nos non nisi sacerdotes conferunt, intelligunt tamen, optantque ita ut nihil uehementius.

Quin hoc quoque sedulo iam inter se disputant an sine Christiani pontificis missu quisquam e suo numero delectus sacerdotii consequatur characterem.

& electuri, sane uidebantur.

Uerum quum ego discederem, nondum elegerant.

Quin hi quoque religioni Christianæ, qui non assentiunt, neminem tamen absterrent, nullum oppugnant imbutum.

Nisi quod unus e nostro coetu me præsente cohercitus est.

Is quum recens ablutus, nobis contra suadentibus, de Christi cultu publice maiore studio, quam prudentia dissereret, usque adeo coepit incalescere, ut iam non nostra modo sacra cæteris anteferret, sed reliqua protenus uniuersa damnaret.

Prophana ipsa, cultores impios ac sacrilegos, æterno plectendos igni uociferaretur.

Talia diu concionantem comprehendunt, ac reum non spretæ religionis, sed excitati in populo tumultus agunt, peraguntque, damnatum, exilio mulctant, siquidem hoc inter antiquissima instituta numerant, ne sua cuiquam religio fraudi sit.

Utopus enim iam inde ab initio, quum accepisset incolas ante suum aduentum de religionibus inter se assidue dimicasse, atque animaduertisset eam rem, quod in commune dissidentes, singulæ pro patria sectæ pugnabant, occasionem præstitisse sibi uincendarum omnium, adeptus uictoriam in primis sanxit, uti quam cuique religionem libeat sequi liceat, ut uero alios quoque in suam traducat, hactenus niti possit, uti placide,

ac modeste suam rationibus astruat, non ut acerbe cæteras destruat, si suadendo non persuadeat, neque uim ullam adhibeat, & conuiciis temperet, petulantius hac de re contendentem exilio, aut seruitute mulctant.

Hæc Utopus instituit non respectu pacis modo quam assiduo certamine, atque inexpiabili odio funditus uidit euerti, sed quod arbitratus est, uti sic decerneretur, ipsius etiam religionis interesse, de qua nihil est ausus temere definire, uelut incertum habens, an uarium ac multiplicem expetens cultum deus, aliud inspiret alii, certe ui ac minis exigere, ut quod tu uerum credis idem omnibus uideatur, hoc uero & insolens & ineptum censuit.

Tum si maxime una uera sit, cæteræ omnes uanæ, facile tamen præuidit (modo cum ratione ac modestia res agatur) futurum denique; ut ipsa per se ueri uis emergat aliquando atque emineat.

Sin armis & tumultu certetur, ut sint pessimi quique maxime peruicaces, optimam ac sanctissimam religionem ob uanissimas inter se superstitiones, ut segetes inter spinas ac frutices obrutum iri.

Itaque hanc totam rem in medio posuit, & quid credendum putaret liberum cuique reliquit.

Nisi quod sancte ac seuere uetuit, ne quis usque adeo ab humanæ naturæ dignitate degeneret, ut animas quoque interire cum corpore, aut mundum temere ferri, sublata prouidentia putet.

Atque ideo post hanc uitam supplicia uitiis decreta, uirtuti præmia constituta credunt.

Contra sentientem, ne in hominum quidem ducunt numero, ut qui sublimem animæ suæ naturam, ad pecuini corpusculi uilitatem deiecerit, tantum abest ut inter ciues ponant, quorum instituta, moresque (si per metum liceat) omnes, floccifacturus sit.

Cui enim dubium esse potest, quin is publicas patriæ leges, aut arte clam eludere, aut ui nitatur infringere, dum suæ priuatim cupiditati seruiat, cui nullus ultra leges metus, nihil ultra corpus spei superest amplius.

Quamobrem sic animato nullus communicatur honos, nullus magistratus committitur, nulli publico muneri præficitur.

Ita passim uelut inertis, ac iacentis naturæ despicitur.

Cæterum nullo afficiunt supplicio, quod persuasum habeant, nulli hoc in manu esse, ut quicquid libet, sentiat; sed nec minis adigunt ullis, animum ut dissimulet suum, nec fucos admittunt, & mendacia, quæ uelut proxima fraudi, mirum quam habent inuisa.

Uerum ne pro sua disputet sententia prohibent, atque id duntaxat apud uulgus.

Nam alioquin apud sacerdotes, grauesque uiros seorsum, non sinunt modo, sed hortantur quoque, confisi fore, ut ea tandem uesania rationi cedat.

Sunt & alii, nec hii sane pauci, nempe improhibiti, ueluti neque ratione penitus pro se carentes, neque mali, qui uitio longe diuerso, brutorum quoque æternas esse animas opinantur.

At nostris tamen neque dignitate comparandas, neque ad æquam natas felicitatem.

Hominum enim cuncti fere tam immensam fore beatitudinem pro certo atque explorato habent, ut morbum lamententur omnium, mortem uero nullius, nisi quem uident anxie e uita, inuitumque diuelli.

Nempe hoc pro pessimo habent augurio, tanquam anima exspes ac male conscia, occulto quopiam imminentis poenæ præsagio, reformidet exitum.

Ad hoc haudquaquam gratum deo, eius putant aduentum fore, qui quum sit accersitus, non accurrit libens, sed inuitus ac detrectans pertrahitur.

Hoc igitur mortis genus, qui intuentur horrent, itaque defunctos, moesti ac silentes efferunt, precatique propitium manibus deum, uti eorum clementer infirmitatibus ignoscat, terra cadauer obruunt.

Contra, quicunque alacriter ac pleni bona spe decesserint, hos nemo luget, sed cantu prosequuti funus, animas deo, magno commendantes affectu, corpora tandem reuerenter magis quam dolenter concremant, columnamque loco insculptis defuncti titulis erigunt.

Domum reuersi, mores, actaque eius recensent, nec ulla uitæ pars, aut sæpius, aut libentius, quam lætus tractatur interitus.

Hanc probitatis memoriam, & uiuis efficacissima rentur incitamenta uirtutum, & gratissimum defunctis cultum putant, quos interesse quoque de se sermonibus opinantur, quanquam (ut est hebes mortalium acies) inuisibiles.

Nam neque felicium sorti conueniat, libertate carere migrandi quo uelint, & ingratorum fuerit prorsus abiecisse desyderium amicos inuisendi suos, quibus eos dum uiuerent, mutuus amor, charitasque deuinxerat, quam bonis uiris, ut cætera bona, auctam post fata potius, quam imminutam coniectant.

Mortuos ergo uersari inter uiuentes credunt, dictorum factorumque spectatores, eoque res agendas fidentius aggrediuntur, talibus uelut freti præsidibus, & ab inhonesto secreto deterret eos, credita maiorum præsentia.

Auguria, cæterasque superstitionis uanæ diuinationes, quarum apud alias gentes magna est obseruatio, negligunt prorsus, atque irrident.

Miracula uero, quæ nullo naturæ proueniunt adminiculo, uelut præsentis opera, testesque numinis uenerantur.

Qualia & ibi frequenter extare ferunt, & magnis interdum ac dubiis in rebus publica supplicatione, certa cum fiducia procurant, impetrantque.

Gratum deo cultum putant naturæ contemplationem, laudemque ab ea.

Sunt tamen, hiique haud sane pauci, qui religione ducti, literas negligunt, nulli rerum cognitioni student, neque ocio prorsus ulli uacant, negociis tantum, bonisque in cæteris officiis statuunt, futuram post fata felicitatem promereri.

Itaque alii ægrotis inseruiunt, alii uias reficiunt, purgant fossas, pontes reparant, cespites, arenam, lapides effodiunt, arbores demoliuntur ac dissecant, bigisque ligna, fruges, item alia in urbes important, nec in publicum modo, sed priuatim quoque ministros, ac plus quam seruos agunt.

Nam quicquid usquam operis est asperum, difficile, sordidum, a quo plerosque labor, fastidium, desperatio deterreat, hoc illi sibi totum libentes, hilaresque desumunt, cæteris ocium procurant, ipsi perpetuo in opere ac labore uersantur, nec imputant tamen, nec aliorum sugillant uitam, nec suam efferunt.

Hii quo magis sese seruos exhibent, eo maiore apud omnes in honore sunt.

Eorum tamen hæreses duæ sunt, Altera cælibum, qui non Uenere modo in totum abstinent, sed carnium esu quoque.

Quidam animalium etiam omnium, reiectisque penitus tamquam noxiis uitæ præsentis uoluptatibus, futuræ duntaxat, per uigilias ac sudores inhiant, eius propediem obtinendæ spe.

Alacres interim, uegetique.

Altera laboris haud minus appetens, coniugium præfert, ut cuius nec aspernantur solatium, & opus, naturæ debere se, & patriæ liberos putant.

Nullam uoluptatem refugiunt, quæ nihil eos ab labore demoretur.

Carnes quadrupedum uel eo nomine diligunt, quod tali cibo se ualidiores ad opus quodque censeant.

Hos Utopiani prudentiores, at illos sanctiores reputant.

Quos quod cælibatum anteferunt matrimonio, asperamque uitam placidæ anteponunt, si rationibus niterentur irriderent, nunc uero quum se fateantur religione duci suspiciunt ac reuerentur.

Nihil enim sollicitius obseruant, quam ne temere quicquam ulla de religione pronuncient.

Huiusmodi ergo sunt, quos illi peculiari nomine sua lingua Buthrescas uocant, quod uerbum latine religiosos licet interpretari.

Sacerdotes habent eximia sanctitate, eoque admodum paucos.

Neque enim plus quam tredecim in singulis habent urbibus pari templorum numero, nisi quum itur ad bellum.

Tunc enim septem ex illis cum exercitu profectis totidem sufficiuntur interim, sed illi reuersi, suum quisque locum recuperat, qui supersunt, hii quoad decedentibus illis ordine succedant, comites interea sunt Nam Pontificis. Unus reliquis præficitur.

Eliguntur a populo, idque cæterorum ritu magistratuum, occultis, ad studia uitanda, suffragiis.

Electi a suo collegio consecrantur.

Hii rebus diuinis præsunt, religiones curant, ac morum ueluti censores sunt, magnoque pudori ducitur ab hiis quenquam tanquam uitæ parum probatæ accersi, compellariue.

Cæterum ut hortari atque admonere illorum est, ita coercere atque in facinorosos animaduertere principis, atque aliorum est magistratuum, nisi quod sacris interdicunt, quos improbe malos comperiunt.

Nec ullum fere supplicium est quod horreant magis.

Nam & summa percelluntur infamia, & occulto religionis metu lacerantur, ne corporibus quidem diu futuris in tuto.

Quippe ni properam poenitentiam sacerdotibus approbent, comprehensi impietatis poenam Senatui persoluunt.

Pueritia iuuentusque ab illis eruditur, nec prior literarum cura, quam morum ac uirtutis habetur, namque summam adhibent industriam, ut bonas protenus opiniones, & conseruandæ ipsorum reipublicæ utiles, teneris adhuc, & sequacibus puerorum animis instillent, quæ ubi pueris penitus insederint, uiros per totam uitam comitantur, magnamque ad tuendum publicæ rei statum (qui non nisi uitiis dilabitur, quæ ex peruersis nascuntur opinionibus) afferunt utilitatem.

Sacerdotibus (ni foeminæ sint.

Nam neque ille sexus excluditur, sed rarius, & non nisi uidua, natuque grandis eligitur) uxores sunt popularium selectissimæ.

Neque enim ulli apud Utopienses magistratui maior habetur honos usque adeo, ut si quid etiam flagitii admiserint, nulli publico iudicio subsint, deo tantum, ac sibi relinquuntur.

Neque enim fas putant illum, quantumuis scelestum, mortali manu contingere, qui Deo tam singulari modo uelut anathema dedicatus est.

Qui mos illis facilior est obseruatu, quod sacerdotes & tam pauci, & tanta cum cura deliguntur.

Nam neque temere accidit, ut qui ex bonis optimus ad tantam dignitatem, solius respectu uirtutis euehitur, in corruptelam & uitium degeneret, & si iam maxime contingeret, ut est mortalium natura mutabilis, tamen qua sunt paucitate, nec ulla præter honorem potestate præditi, ad publicam certe perniciem nihil magni ab his momenti pertimescendum sit.

Quos ideo tam raros atque infrequentes habent, ne dignitas ordinis, quem nunc tanta ueneratione prosequuntur, communicato cum multis honore uilesceret, præsertim quum difficile putent frequentes inuenire tam bonos, ut ei sint dignitati pares, ad quam gerendam non sufficit mediocribus esse uirtutibus.

Nec eorum æstimatio apud suos magis, quam apud exteras etiam gentes habetur, quod inde facile patet, unde etiam natum puto.

Nempe decernentibus prælio copiis, seorsum illi non admodum procul considunt in genibus, sacras induti uestes, tensis ad cælum palmis, primum omnium pacem, proxime, suis uictoriam, sed neutri cruentam parti comprecantur, uincentibus suis decurrunt in aciem, sæuientesque in profligatos inhibent, uidisse tantum atque appellasse præsentes ad uitam satis, diffluentium contactus uestium, reliquas quoque fortunas ab omni bellorum iniuria defendit.

Qua ex re apud omnes undique gentes, tanta illis ueneratio, tantum ueræ maiestatis accessit, ut sæpe ab hostibus non minus salutis ad ciues reportarint, quam ab ipsis ad hostes attulissent.

Siquidem aliquando constat, inclinata suorum acie, desperatis rebus, quum ipsi in fugam uerterentur, hostes in cædem ac prædam ruerent, interuentu sacerdotum interpellatam stragem, ac diremptis inuicem copiis, pacem æquis conditionibus esse compositam atque constitutam.

Neque enim unquam fuit ulla gens tam fera, crudelis ac barbara, apud quos ipsorum corpus non sacrosanctum, atque inuiolabile sit habitum.

Festos celebrant initialem atque ultimum cuiusque mensis diem, & anni item, quem in menses partiuntur, circuitu lunæ finitos, ut solis ambitus annum circinat.

Primos quosque dies Cynemernos, postremos ipsorum lingua Trapemernos appellant, quæ uocabula perinde sonant, ac si primifesti & finifesti uocentur.

Delubra uisuntur egregia, utpote non operosa modo, sed quod erat in tanta ipsorum paucitate necessarium, immensi etiam populi capacia.

Sunt tamen omnia subobscura, nec id ædificandi inscitia factum, sed consilio sacerdotum ferunt, quod immodicam lucem cogitationes dispergere, partiore ac uelut dubia colligi animos, & intendi religionem putant.

Quæ quoniam non est ibi apud omnes eadem, & uniuersæ tamen eius formæ quanquam uariæ ac multiplices, in diuinæ naturæ cultum uelut in unum finem diuersa uia commigrant.

Idcirco nihil in templis uisitur, auditurue, quod non quadrare ad cunctas in commune uideatur.

Si quod proprium sit cuiusquam sectæ sacrum, id intra domesticos quisque parietes curat, publica tali peragunt ordine, qui nulli prorsus ex priuatis deroget.

Itaque nulla deorum effigies in templo conspicitur, quo liberum cuique sit, qua forma deum uelit e summa religione concipere.

Nullum peculiare dei nomen inuocant, sed Mythræ duntaxat, quo uocabulo cuncti in unam diuinæ maiestatis naturam, quæcunque sit illa, conspirant, nullæ concipiuntur preces, quas non pronunciare quiuis inoffensa sua secta possit.

Ad templum ergo in finifestis diebus uespere conueniunt, adhuc ieiuni, acturi deo de anno, menseue cuius id festum postremus dies est, prospere acto gratias, postero die, nam is primifestus est, mane ad templa confluitur, ut insequentis anni, mensisue, quem ab illo auspicaturi festo sint, faustum felicemque successum comprecentur.

At in finifestis antea quam templum petunt uxores, domi ad uirorum pedes, liberi ad parentum prouoluti, peccasse fatentur sese aut admisso aliquo, aut officio indiligenter obito, ueniamque errati precantur.

Ita si qua se nubecula domesticæ simultatis offuderat, tali satisfactione discutitur, uti animo puro ac sereno sacrificiis intersint.

Nam interesse turbido, religio est.

Eoque odii, iræue in quenquam sibi conscii, nisi reconciliati ac defecatis affectibus ad sacrificia non ingerunt sese, uindictæ celeris, magnæque metu.

Eo quum ueniunt, uiri in dextram delubri partem, foeminæ seorsum in sinistram commeant.

Tum ita se collocant, ut cuiusque domus masculi ante patremfamilias consideant, foeminarum materfamilias agmen claudat.

Ita prospicitur, uti omnes omnium gestus foris ab his obseruentur, quorum autoritate domi ac disciplina reguntur, quin hoc quoque sedulo cauent, uti iunior ibi passim cum seniore copuletur, ne pueri pueris crediti, id temporis puerilibus transigant ineptiis, in quo deberent maxime religiosum erga superos metum, maximum, ac prope unicum uirtutibus incitamentum concipere.

Nullum animal in sacrificiis mactant, nec sanguine rentur, ac cædibus diuinam gaudere clementiam, qui uitam animantibus ideo est elargitus, ut uiuerent.

Thus incendunt & alia item odoramenta, ad hæc cereos numerosos præferunt, non quod hæc nesciant nihil ad diuinam conferre naturam, quippe ut nec ipsas hominum preces, sed & innoxium colendi genus placet, & hiis odoribus luminibusque, ac cæteris etiam cerimoniis nescio quomodo sese sentiunt homines erigi, atque in dei cultum animo alacriore consurgere.

Candidis in templo uestibus amicitur populus, sacerdos uersicolores induitur, & opere & forma mirabiles materia non perinde preciosa.

Neque enim auro intextæ.

Aut raris coagmentatæ lapidibus, sed diueris auium plumis, tam scite, tantoque artificio laboratæ sunt, ut operis precium nullius æstimatio materiæ fuerit æquatura.

Ad hoc in illis uolucrum pennis, plumisque, & certis earum ordinibus, quibus in sacerdotis ueste discriminantur, arcana quædam dicunt contineri mysteria, quorum interpretatione cognita (quæ per sacrificos diligenter traditur) diuinorum in se beneficiorum, suæque uicissim pietatis in deum, ac mutui quoque inter se officii admoneantur.

Quum primum sacerdos ita ornatus ex adyto sese offert, cuncti protinus in terram uenerabundi procumbunt, tam alto ab omni parte silentio, ut ipsa rei facies, terrorem quemdam uelut præsentis cuiuspiam numinis incutiat.

Tellure paulum morati, dato ab sacerdote signo, erigunt sese.

Tum laudes deo canunt, quas musicis instrumentis interstingunt, aliis magna ex parte formis, quam quæ nostro uisuntur orbe.

Ex illis pleraque sicuti quæ nobis in usu sunt, multum suauitate uincunt.

Ita quædam nostris ne conferenda quidem sint.

Uerum una in re haud dubie longo nos interuallo præcellunt, quod omnis eorum musica, siue quæ personatur organis, siue quam uoce modulantur humana, ita naturales affectus imitatur & exprimit, ita sonus accommodatur ad rem, seu deprecantis oratio sit, seu læta, placabilis, turbida, lugubris, irata, ita rei sensum quendam melodiæ forma repræsentat, ut animos auditorum mirum in modum afficiat, penetret, incendat.

Solennes ad ultimum conceptis uerbis preces, sacerdos pariter populusque percensent, ita compositas, ut quæ simul cuncti recitant, priuatim quisque ad semet referat.

In his deum & creationis, & gubernationis, & cæterorum præterea bonorum omnium, quilibet recognoscit autorem, tot ob recepta beneficia gratias agit.

Nominatim uero quod deo propitio in eam rempublicam inciderit quæ sit felicissima, eam religionem sortitus sit, quam speret esse uerissimam.

Qua in re, si quid erret, aut si quid sit alterutra melius, & quod deus magis approbet, orare se eius bonitas efficiat, hoc ut ipse cognoscat.

Paratum enim sequi se quaqua uersus ab eo ducatur, sin & hæc Reipublicæ forma sit optima, & sua religio rectissima, tum uti & ipsi constantiam tribuat, & cæteros mortales omneis ad eadem instituta uiuendi, in eandem de deo opinionem perducat, nisi inscrutabilem eius uoluntatem etiam sit, quod in hac religionum uarietate delectet.

Denique precatur, ut facile defunctum exitu ad se recipiat, quam cito, seroue præfinire quidem non audere se.

Quanquam quod inoffensa eius maiestate fiat, multo magis ipsi futurum cordi sit, difficillima morte obita, ad deum peruadere, quam ab eo diutius, prosperrimo uitæ cursu distineri.

Hac prece dicta rursus in terram proni, pauloque post erecti, discedunt pransum, & quod superest diei, ludis & exercitio militaris disciplinæ percurrunt.

Descripsi uobis quam potui uerissime eius formam Reipublicæ quam ego certe non optimam tantum, sed solam etiam censeo, quæ sibi suo iure possit Reipublicæ uendicare uocabulum.

Siquidem alibi, de publico loquentes ubique commodo, priuatum curant.

Hic ubi nihil priuati est, serio publicum negotium agunt, certe utrobique merito.

Nam alibi, quotus quisque est qui nesciat, nisi quid seorsum prospiciat sibi, quantumuis florente Republica semet tamen fame periturum, eoque necessitas urget, ut sui potius, quam populi id est aliorum habendam sibi rationem censeat.

Contra hic, ubi omnia omnium sunt nemo dubitat (curetur modo, ut plena sint horrea publica) nihil quicquam priuati cuiquam defuturum.

Neque enim maligna rerum distributio est, neque inops, neque mendicus ibi quisquam.

& quum nemo quicquam habeat, omnes tamen diuites sunt.

Nam quid ditius esse potest, quam adempta prorsus omni solicitudine, læto ac tranquillo animo uiuere! non de suo uictu trepidum, non uxoris querula flagitatione uexatum, non paupertatem filio metuentem, non de filiæ dote anxium, sed de suo, suorumque omnium, uxoris, filiorum, nepotum, pronepotum, abnepotum, & quam longam posterorum seriem suorum, generosi præsumunt, uictu esse, ac felicitate securum.

Quid quod nihilo minus his prospicitur, qui nunc impotes olim laborauerunt, quam his qui nunc laborant.

Hic aliquis uelim cum hac æquitate audeat aliarum iustitiam gentium comparare, apud quas dispeream, si ullum prorsus comperio, iustitiæ, æquitatisque uestigium.

Nam quæ hæc iustitia est, ut nobilis quispiam, aut aurifex, aut foenerator, aut denique alius quisquam eorum, qui aut omnino nihil agunt, aut id quod agunt, eius generis est, ut non sit Reipublicæ magnopere necessarium, lautam ac splendidam uitam, uel ex ocio, uel superuacuo negotio consequatur, quum interim mediastinus, auriga, faber, agricola, tanto, tamque assiduo labore, quam uix iumenta sustineant, tam necessario, ut sine eo ne unum quidem annum possit ulla durare Respublica uictum tamen adeo malignum parant, uitam adeo miseram ducunt, ut longe potior uideri possit conditio iumentorum, quibus nec tam perpetuus labor, nec uictus multo deterior est, & ipsis etiam suauior, nec ullus interim de futuro timor.

At hos & labor sterilis, atque infructuosus, in præsenti stimulat, & inopis recordatio senectutis occidit, quippe quibus parcior est diurna merces, quam ut eidem possit diei sufficere, tantum abest ut excrescat, & supersit aliquid quod quotidie queat in senectutis usum reponi.

An non hæc iniqua est & ingrata respublica, quæ generosis ut uocant & aurificibus, & id genus reliquis, aut ociosis, aut tantum adulatoribus, & inanium uoluptatum artificibus, tanta munera prodigit.

Agricolis contra, carbonariis, mediastinis, aurigis & fabris, sine quibus nulla omnino Respublica esset, nihil benigne prospicit.

Sed eorum florentis ætatis abusa laboribus, annis tandem ac morbo graues, omnium rerum indigos, tot uigiliarum immemor, tot ac tantorum oblita beneficiorum miserrima morte repensat ingratissima.

Quid quod ex diurno pauperum demenso diuites cotidie aliquid, non modo priuata fraude, sed publicis etiam legibus abradunt, ita quod ante uidebatur iniustum,

optime de Republica meritis pessimam referre gratiam, hoc isti deprauatum etiam fecerunt, tum prouulgata lege iustitiam.

Itaque omnes has quæ hodie usquam florent Respublicas animo intuenti ac uersanti mihi, nihil sic me amet deus, occurrit aliud quam quædam conspiratio diuitum, de suis commodis Reipublicæ nomine, tituloque tractantium.

Comminiscunturque & excogitant omnes modos atque artes quibus, quæ malis artibus ipsi congesserunt, ea primum ut absque perdendi metu retineant, post hoc ut pauperum omnium opera, ac laboribus quam minimo sibi redimant, eisque abutantur.

Hæc machinamenta, ubi semel diuites publico nomine hoc est etiam pauperum, decreuerunt obseruari, iam leges fiunt.

At homines deterrimi cum inexplebili cupiditate, quæ fuerant omnibus suffectura, ea omnia inter se partiuerint, quam longe tamen ab Utopiensium Reipublicæ felicitate absunt! e qua cum ipso usu sublata penitus omni auiditate pecuniæ, quanta moles molestiarum recisa, quanta scelerum seges radicitus euulsa est! Quis enim nescit fraudes, furta, rapinas, rixas, tumultus, iurgia, seditiones, cædes, proditiones, ueneficia, cotidianis uindicata potius quam refrenata suppliciis, interempta pecunia commori, ad hæc metum sollicitudinem, curas, labores, uigilias, eodem momento quo pecunia perituras.

Quin paupertas ipsa, quæ sola pecuniis uisa est indigere, pecunia prorsus undique sublata, protinus etiam ipsa decresceret.

Id quo fiat illustrius, reuolue in animo tecum annum aliquem sterilem atque infoecundum, in quo multa hominum millia, fames abstulerit, contendo plane in fine illius penuriæ excussis diuitum horreis, tantum frugum potuisse reperiri, quantum si fuisset inter eos distributum, quos macies ac tabes absumpsit illam cæli, solique parcitatem, nemo omnino sensisset.

Tam facile uictus parari posset, nisi beata illa pecunia, quæ præclare scilicet inuenta est, ut aditus ad uictum per eam patesceret, sola nobis ad uictum uiam intercluderet.

Sentiunt ista, non dubito, etiam diuites, nec ignorant quanto potior esset illa conditio nulla re necessaria carere, quam multis abundare superfluis, tam numerosis eripi malis, quam magnis obsideri diuitiis.

Neque mihi quidem dubitare subit, quin uel sui cuiusque commodi ratio, uel Christi seruatoris autoritas (qui neque pro tanta sapientia potuit ignorare quid optimum esset, neque qua erat bonitate id consulere, quod non optimum sciret) totum orbem facile in huius Reipublicæ leges iamdudum traxisset, nisi una tantum belua, omnium princeps parensque pestium superbia, reluctaretur.

Hæc non suis commodis prosperitatem, sed ex alienis metitur incommodis.

Hæc ne Dea quidem fieri uellet, nullis relictis miseris quibus imperare atque insultare possit.

Quorum miseriis præfulgeat ipsius comparata felicitas, quorum suis explicatis opibus, angat atque incendat inopiam.

Hæc auerni serpens mortalium pererrans pectora, ne meliorem uitæ capessant uiam, uelut remora retrahit ac remoratur.

Quæ quoniam pressius hominibus infixa est, quam ut facile possit euelli, hanc Reipublicæ formam, quam omnibus libenter optarim, Utopiensibus saltem contigisse gaudeo, qui ea uitæ sunt instituta sequuti, quibus Reipublicæ fundamenta iecerunt non modo felicissime, uerumetiam quantum humana præsagiri coniectura contigit, æternum duratura.

Extirpatis enim domi cum cæteris uitiis ambitionis, & factionum radicibus, nihil impendet periculi, ne domestico dissidio laboretur, quæ res una multarum urbium egregie munitas opes pessundedit.

At salua domi concordia, & salubribus institutis, non omnium finitimorum inuidia principum (quæ sæpius id iam olim semper reuerberata tentauit) concutere illud imperium, aut commouere queat.

Hæc ubi Raphæl recensuit, quanquam haud pauca mihi succurrebant, quæ in eius populi moribus, legibusque perquam absurde uidebantur instituta, non solum de belli gerendi ratione, & rebus diuinis, ac religione, aliisque insuper eorum institutis, sed in eo quoque ipso maxime, quod maximum totius institutionis fundamentum est uita scilicet, uictuque communi, sine ullo pecuniæ commercio, qua una re funditus euertitur omnis nobilitas, magnificentia, splendor, maiestas, uera ut publica est opinio decora atque ornamenta Reipublicæ tamen quoniam defessum narrando sciebam, neque mihi satis exploratum erat, possetne ferre, ut contra suam sententiam sentiretur, præsertim quod recordabar, eo nomine quosdam ab illo reprehensos, quasi uererentur, ne non satis putarentur sapere, nisi aliquid inuenirent, in quo uellicare aliorum inuenta possent, idcirco & illorum institutione, & ipsius oratione laudata, manu apprehendens intro coenatum duco, præfatus tamen aliud nobis tempus, iisdem de rebus altius cogitandi, atque uberius cum eo conferendi fore, quod utinam aliquando contingeret.

Interea quemadmodum haud possum omnibus assentiri quæ dicta sunt, alioqui ab homine citra controuersiam eruditissimo simul & rerum humanarum peritissimo, ita facile confiteor permulta esse in Utopiensium republica, quæ in nostris ciuitatibus optarim uerius, quam sperarim.

Secundi libri finis

♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣ ♣

Sermonis pomeridiani Raphælis Hythlodæi, de legibus et institutis Utopiensis insulæ paucis adhuc cognitæ, per clarissimum et eruditissimum uirum D. Thomam Morum ciuem et uicecomitem Londinensem.